

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století

Bc. Martina Velichová

Diplomová práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina VELICHOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zmapovat spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století. Na začátku práce budou shrnuty dějiny Pardubic v tomto období, dále veškerá spolková legislativa, jak z roku 1867, kdy byl vydán spolkový zákon, tak i před ním a po něm. Poté bude následovat přehled pardubických spolků a podrobnější zpracování některých z těchto spolků. Na závěr bude zhodnocena aktivita spolků a jejich vliv na život v Pardubicích.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

1. MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří. Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914. Opava, 2002. ISBN 80-86224-23-6.
2. Kolektiv autorů, Pardubice: Kniha o městě, Praha 1999.
3. ROSŮLEK František Karel, Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Díl 3., Pardubice 1909.
4. SAKAŘ Josef, Dějiny Pardubic nad Labem. díl 1., část 2., Pardubice 1923.
5. SOVA František Vratislav, Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861-1862 až do roku 1891, Pardubice 1891.
6. ŠEBEK František, Stoleté ohlédnutí: Život Pardubic kolem roku 1900, Pardubice 2000.
7. VAVŘÍK Zdeněk, Pardubice, Praha 1940.
8. WEGER Josef, Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887, Pardubice 1888.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání diplomové práce:

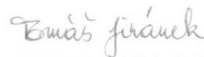
31. března 2009



prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.



doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 23. 11. 2009

Martina Velichová

Anotace

Tato diplomové práce pojednává o spolkovém životě v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století. Je v ní popsána historie čtyř spolků, které měly velký vliv nejen na spolkový, ale také společenský život v Pardubicích. Patřila mezi ně Měšťanská beseda, Dívčí pěvecký spolek Ludmila, Hospodářský spolek a Tělocvičná jednota Sokol. Tyto spolky se také zaměřovaly na charitativní činnost. V této diplomové práci je také historie českých zemí v letech 1848-1914 včetně spolkového života a spolkového zákonodárství. Další kapitola pojednává o historii Pardubic v tomto období a dalších pardubických spolcích.

Klíčová slova

Pardubice – dějiny, spolkový život, 2. polovina 19. století, pardubické spolky

Title

Club life in Pardubice in the last quarter of 19th century

Annotation

This thesis deals with Pardubice club life in the last quarter of the 19th century. In this thesis is described history of four clubs, which greatly influenced not only club life, but also social life in Pardubice. These included The Czech Casino, The Ludmila Girls Choir, The Agricultural Club and The Sokol Club. The clubs proved invaluable especially in charity work. In the thesis is history of the Czech lands between 1848 and 1914, including the history of club life and legislation on clubs too. The next chapter deals with the history of Pardubice in the same time period and the history of other Pardubice clubs.

Keywords

Pardubice – history, club life, the second half of 19th century, Pardubice clubs

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se zasloužili o to, aby tato práce mohla vzniknout. Na prvním místě bych ráda jmenovala vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Marii Mackovou, Ph.D., které děkuji za její cenné rady a připomínky. Dále bych poděkovala pracovníkům Státního okresního archivu v Pardubicích, kteří byli vždy ochotni mi pomoci, a v neposlední řadě patří poděkování také mé rodině, která mě vždy podporovala.

Obsah

1. Úvod	s. 1
2. České země v letech 1848-1914.....	s. 4
2.1 Politický vývoj	s. 4
2.2 Spolkové zákonodárství a spolkový život	s. 8
3. Pardubice v letech 1848-1914	s. 13
3.1 Spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století.....	s. 17
3.2 Přehled spolků v letech 1861-1911 spolu s rokem jejich založení	s. 20
4. Měšťanská beseda v Pardubicích.....	s. 27
4.1 Založení a první léta Měšťanské besedy.....	s. 27
4.2 Činnost Měšťanské besedy v letech 1874-1898.....	s. 30
4.3 Problémy spolku na počátku 20. století a předválečná léta	s. 37
4.4 Funkcionáři Měšťanské besedy v letech 1862-1913	s. 40
5. Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice	s. 42
5.1 Vnitřní záležitosti spolku	s. 42
5.2 Pěvecká činnost	s. 50
5.3 Účast spolku na slavnostech	s. 55
5.4 Charitativní a podpůrná činnost	s. 59
5.5 Spojení s Mužským pěveckým spolkem Pernštýn	s. 62
5.6 Doba předválečná	s. 64
5.7 Funkcionáři spolku Ludmila v letech 1865-1913	s. 67
6. Hospodářský spolek.....	s. 70
6.1 Cesta k založení spolku a první léta jeho činnosti.....	s. 70
6.2 Vnitřní činnost spolku v letech 1870-1890	s. 71
6.3 Vnitřní činnost spolku v letech 1891-1909	s. 75
6.4 Účast na kulturních akcích, výlety	s. 79
6.4.1 Slavnost konaná při příležitosti odhalení pomníku bratřím Veverkovým	s. 80
6.5 Hospodářské výstavy a sjezdy	s. 82
6.6 Doba předválečná	s. 87
6.7 Funkcionáři Hospodářského spolku v letech 1869-1913.....	s. 89
7. Tělocvičná jednota Sokol Pardubice	s. 92
7.1 Založení spolku a první léta jeho působení.....	s. 92
7.2 Vnitřní činnost spolku.....	s. 94

7.3 Veřejná cvičení a sokolské slety	s. 103
7.4 Účast spolku na kulturních akcích, slavnostech a výletech	s. 107
7.5 Doba předválečná	s. 111
7.6 Funkcionáři Tělocvičné jednoty Sokol v letech 1867-1913	s. 114
8. Závěr	s. 115
9. Seznam pramenů a literatury	s. 117
9.1 Prameny	s. 117
9.1.1 Archivní prameny	s. 117
9.2.2 Tištěné prameny	s. 117
9.2 Literatura.....	s. 119
9.3 Elektronické zdroje.....	s. 120
10. Resumé	s. 121

Seznam tabulek

- 1) Počet členů Dívčího pěveckého spolku Ludmila v letech 1865-1913 s. 68
- 2) Počet členů Hospodářského spolku v letech 1870-1913 s. 90

1. Úvod

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině devatenáctého století. K tomuto tématu mě přivedl můj dřívější zájem o historii Měšťanské besedy v Pardubicích a také bakalářská práce, jejímž tématem byl pomník bratranců Veverkových. Ten byl postaven právě díky činnosti Hospodářského spolku. Že to nebude jednoduchý úkol, bylo jisté skoro od začátku, kdy jsem zjistila, že zde v tomto období působilo velké množství spolků (od roku 1862 do roku 1911 jich bylo téměř 150). Rozhodla jsem se tedy vybrat si z nich čtyři a na jejich konkrétním příkladu ukázat, jaký spolkový život v Pardubicích v tomto období byl.

Co se týká výběru těchto čtyř spolků, byla volba po návštěvě archivu jasná. Vybrané spolky musely odpovídat určitým kritériím. Tím prvním a zásadním se ukázala být zachovalost a obsáhlost fondů spolků. Zatímco u některých se zachovalo nepřeborné množství archiválií, u jiných se dochovala jen torza. Dalším kritériem byla doba vzniku a délka trvání spolku. Pro tuto práci byly potřebné ty spolky, které v Pardubicích působily nejdéle v době, kterou jsem si určila, aby se ukázalo, kdy docházelo k jejich největšímu rozkvětu a naopak útlumu. Třetím bodem při výběru bylo zaměření spolku. Pro co nejlepší dokreslení situace bylo důležité, aby hlavní činnost spolku byla u každého vybraného spolku jiná. Po prozkoumání těchto všech hledisek jsem se zaměřila na Měšťanskou besedu, Dívčí pěvecký spolek Ludmila, Hospodářský spolek a Tělovýchovnou jednotu Sokol.

Výběr Měšťanské besedy byl naprosto nezbytný. Právě ta představovala záštitu pro ostatní spolky, které se v jejích místnostech často scházely, a dá se říci, že alespoň v určitých obdobích byla centrem spolkového života v Pardubicích. U Dívčího pěveckého spolku Ludmila jsem zpočátku váhala, protože tento spolek měl v Pardubicích velkého konkurenta v podobě Mužského pěveckého spolku Pernštýn. Nakonec jsem se však rozhodla zpracovat tento spolek z důvodů zcela zřejmých. Ostatní spolky byly totiž převážně mužské, a tak bylo rozhodně zajímavější sledovat, jak se vyvíjel ženský spolek. Co se týká Hospodářského spolku, byl do této práce zařazen, mimo již zmíněných kritérií, kvůli své územní působnosti. Nesoustředil se totiž pouze na Pardubice, ale na celý pardubický okres a od roku 1881 se rozšířil o další dva okresy – holický a přeloučský. Poslední spolek, Tělovýchovnou jednotu Sokol, jsem do práce zahrnula kvůli jeho zaměření nejen na duchovní, ale převážně tělesnou činnost. Také bych chtěla podotknout, že podle mého názoru patřily tyto zmíněné spolky k těm nejdůležitějším v Pardubicích a zásadně ovlivňovaly spolkový život v tomto městě.

Dalším bodem byla otázka přesné definice poslední čtvrtiny devatenáctého století. Práci jsem zakončila rokem 1914, kdy začala první světová válka, která znamenala významný předěl v historii spolků. Začátek práce jsem ale v kapitolách volila různě. Pro první dvě jsem začala revolučním rokem 1848, abych díky němu měla opěrný bod a lépe tak vysvětlila navazující historii. U zpracování dějin jednotlivých spolků jsem volila jako začátek období, ve kterém spolek vzniknul – u všech čtyř spolků to byla šedesátá léta devatenáctého století (pouze u Měšťanské besedy zpočátku zmiňuji krátké dějiny Kassinoverein, na který činnost tohoto spolku navazovala). Nakonec se mi tedy poslední čtvrtina devatenáctého století v případě spolkového života v Pardubicích rozšířila zhruba na padesát let, ale myslím si, že pro detailnější přiblížení situace to práci vůbec neuškodilo, ba naopak.

Ve své práci jsem především vycházela z archiválií dochovaných ve fondech jednotlivých spolků a uložených ve Státním okresním archivu v Pardubicích. Ve fondu Měšťanské besedy se dochovala pamětní kniha, protokoly o schůzích, knihy přání a stížností, katalog knihovny, seznam knih, stanovy a korespondence. Ve fondu Dívčího pěveckého spolku Ludmila se nachází pamětní knihy, jednací protokoly, stanovy, korespondence a záznamy o pozváních a účastech na zkouškách. Co se týká Hospodářského spolku, jsou v archivu uloženy protokoly o schůzích, podací protokoly, výroční zprávy a především údaje týkající se slavnosti bratřanců Veverkových, která se pořádala v Pardubicích v roce 1883. U Tělocvičné jednoty Sokol se dochovala kronika, zápisy výboru, spisový a účetní materiál a zápisy sboru cvičitelů. Nejvíce jsem však využívala pamětní knihy, protokoly o schůzích, výroční zprávy a u pardubické jednoty Sokol také kroniku. Dále jsem samozřejmě čerpala z literatury, především pro první dvě kapitoly - o historii českých zemí a Pardubic v letech 1848-1914.

První kapitola diplomové práce se zabývá dějinami českých zemí v letech 1848-1914. Tuto kapitolu jsem rozdělila do dvou podkapitol, ve kterých jsem shrnula politický vývoj v tomto období a také historii spolkového života a spolkového zákonodárství. Další kapitola se věnuje dějinám Pardubic ve stejném časovém období. Poté následuje kapitola, ve které jsem se zmínila o historii ostatních pardubických spolků, a je zde také uveden jejich seznam. Jako další je zde uvedena stěžejná část této práce, tedy podrobně rozepsaná historie již zmíněných čtyř spolků (Měšťanské besedy, Dívčího pěveckého spolku Ludmila, Hospodářského spolku a Tělocvičné jednoty Sokol) od doby jejich založení do roku 1914, případně je zde krátce zmíněna jejich činnost v době první světové války. Na konci každé kapitoly je přehled funkcionářů spolku, a pokud to bylo možné, tak také tabulka s počtem

členů spolku. Poslední je v práci závěr, kde jsem se pokusila poukázat na zajímavé body, které s touto diplomovou prací souvisejí.

2. České země v letech 1848-1914

2.1 Politický vývoj

Ani českým zemím se nevyhnula vlna revolučního hnutí roku 1848. Na 11. března 1848 byla do Svatováclavských lázní svolána veřejná schůze, aby se zde mohlo jednat o aktuálních problémech – to vše se dělo bez povolení úřadů. Poté, co zde byly formulovány hlavní požadavky, byl zvolen Svatováclavský výbor, aby upravil závěrečný text, který měl být předložen vládě a císaři.¹ 19. března se deputace s touto listinou odebrala do Vídně. Císař na danou petici odpověděl o několik dní později, 23. března. Z původních jedenácti požadavků císař slíbil jen několik bodů – například zrovnoprávnění češtiny s němčinou, zřízení obecní samosprávy, nutnost znalosti obou zemských jazyků úředníky a ještě několik dalších ústupků. Avšak s tím se Svatováclavský výbor nemínil smířit, a tak byla vypracována nová petice, kterou deputace znovu předložila císaři. Ten na ni odpověděl Kabinetním listem 8. dubna 1848, ve kterém císař potvrdil požadavky jazykové rovnoprávnosti ve státní správě a ve školství. Dále obsahoval slib rozšíření českého zemského sněmu o zástupce měšťanstva a majetných zástupců rolnictva. 10. dubna 1848 vznikl Národní výbor, ve kterém měli největší zastoupení národní liberálové a konzervativci. Hlavním cílem tohoto výboru bylo vypsát volby do českého zemského sněmu, a poté i vytvoření české vlády.

Na přelomu května a června 1848 se v Praze sešel Slovanský sjezd, kterého se zúčastnili zástupci všech slovanských národů monarchie. Předsedou celého sjezdu se stal František Palacký.² Avšak jednání na sjezdu nebyla ani dokončena, neboť byla přerušena svatodušním povstáním, které probíhalo ve dnech 12. – 17. června. Toto povstání bylo nakonec potlačeno. Nyní byla jedinou možností pro hájení českých zájmů účast na říšském sněmu zahájeném 22. července 1848 ve Vídni. Hlavním úkolem říšského sněmu bylo vytvoření ústavy rakouské monarchie. Poté, co v říjnu propuklo ve Vídni povstání, opustila toto město i většina říšských poslanců. Sněm byl tak přesunut z Vídně do Kroměříže, kde opět zahájil svou činnost 22. listopadu 1848.³ 2. prosince 1848 došlo k velké změně, neboť na trůn místo Ferdinanda V. nastoupil František Josef I. Po abdikaci odjel Ferdinand V. do Prahy, kde žil až do své smrti. V době, kdy se sněm připravoval na schválení ústavy, jejíž návrh byl již dokončen, byla Kroměříž 7. března 1849 obsazena vojskem. Mezitím císař vyhlásil ústavu,

¹ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 10. ISBN 80-7041-005-1.

² EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 31-35. ISBN 80-85983-47-8.

³ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 28-40. ISBN 80-7041-005-1.

kteřá nesla datum 4. března. Tuto ústavu vypracoval ministr vnitra hrabě Franz Stadion.⁴ Velkým přínosem revoluce bylo zrušení poddanství a roboty, což ocenilo především venkovské obyvatelstvo.⁵

Podle názoru Františka Josefa I. měl císař vládnout absolutisticky, což vedlo k tomu, že 31. prosince 1851 byly ve třech silvestrovských patentech stanoveny zásady neoabsolutismu. V padesátých letech devatenáctého století byly položeny základy správního, soudního i školského systému, které přetrvaly až do konce monarchie.⁶ 20. října 1860 byl z rozhodnutí císaře vyhlášen tzv. Říjnový diplom, který obnovoval volené zemské sněmy se zákonodárnou pravomocí, jejichž zástupci měli tvořit jednokomorovou říšskou radu ve Vídni, doplněnou delegáty jmenovanými panovníkem. Tímto se panovník přiklonil k parlamentnímu způsobu vlády. Poté, co byl v prosinci 1860 A. von Schmerling jmenován státním ministrem, vypracoval ústavu, kterou císař vyhlásil v únoru 1861.⁷ Ústava obnovovala instituci zemských sněmů, nově zřídila dvoukomorovou říšskou radu v podobě volené poslanecké sněmovny a panovníkem jmenované panské sněmovny. Avšak i tato ústava byla kritizována, především kvůli volbě do zemských sněmů, které byly prováděny podle daňového cenzu.⁸ Sněmy byly rozděleny podle majetku do tří kurií (později vznikla i čtvrtá), přičemž hlavní slovo při volbách měla především šlechta a majetné podnikatelské vrstvy.⁹ Odpor českých poslanců proti únorové ústavě vyvrcholil v tzv. pasivní rezistenci. Avšak ne všichni politici s ní souhlasili. Do opozice proti názorům staročechů (F. Palacký, F. L. Rieger) se postavili mladší a radikálnější politici – mladočeši (K. Sladkovský, J. a E. Grégrové).¹⁰

Potíží, které Rakousku způsobila prohraná válka s Pruskem v roce 1866, dokázaly nejlépe využít Uhry. Díky jejich snahám došlo v roce 1867 k rakousko-uherskému vyrovnání, podle kterého byla říše složena ze dvou rovnoprávných jednotek – Rakouska (Předlitavska) a Uherska (Zalitavska). Kromě toho, že je spojovala osoba císaře (tzv. personální unie), měla tato říše i tři společná ministerstva – pro armádu, zahraniční politiku a finance. V druhé polovině roku 1867 odhlasovala říšská rada několik zákonů (např. 15. listopadu 1867 byl vydán i nový spolkový a shromažďovací zákon), které byly v prosinci 1867 publikovány jako tzv. prosincová ústava. Z této ústavy měly největší význam dva zákony – rakousko-uherský

⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

⁵ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 37. ISBN 80-85983-47-8.

⁶ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 52-55. ISBN 80-7041-005-1.

⁷ Tamtéž, s. 65-66.

⁸ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 50-51. ISBN 80-85983-47-8.

⁹ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 66-67. ISBN 80-7041-005-1.

¹⁰ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 54. ISBN 80-85983-47-8.

vyrovnávací zákon a základní zákon o občanských právech, který mimo jiné zaručoval rovnost občanů před zákonem, volnost pohybu osob a jejich majetku na celém území státu a nedotknutelnost majetku.¹¹ Svůj nesouhlas jak s rakousko-uherským vyrovnáním, tak i s prosincovou ústavou vyjádřili čeští poslanci v deklaraci z 22. srpna 1868, která vznikla jako reakce na vypsání voleb do zemských sněmů. Ty měly stávající poměry přijmout a potvrdit. Avšak v této deklaraci vyslovovalo 81 poslanců českého sněmu své rozhodnutí i nadále se neúčastnit jednání sněmu. Stejné stanovisko zaujalo i 28 poslanců moravského sněmu. Kvůli strategickému umístění českých zemí (obava Rakouska z nové války s Pruskem) a jejich hospodářský význam donutily císaře jednat s českými politiky prostřednictvím kabinetu Karla Sigmunda hraběte Hohenwartha. Jednání vyústila na podzim 1871 v tzv. fundamentální články, podle kterých se v budoucnu mělo uskutečnit česko-rakouské vyrovnání. Jejich cílem bylo dosažení určité autonomie Českého království v rámci Předlitavska.¹² Proti tomuto vyrovnání však byli tři odpůrci – Maďaři, čeští Němci a sjednocené Německo. Pod jejich tlakem se císař rozhodl ustoupit a celý projekt včetně Hohenwarthovy vlády nechal padnout. Následkem toho Češi odmítali svou účast na jednání říšské rady ve Vídni a většina českých poslanců chyběla i na zemském sněmu.¹³

Změna nastala v roce 1878, kdy byl na 24. září svolán český sněm, kterého se zúčastnili jak staročeši, tak i mladočeši. V roce 1879 dokonce začali debatovat o návratu do říšské rady, kam se skutečně po šestnácti letech v říjnu 1879 vrátili. Čeští a moravští poslanci zde utvořili společný Český klub, který v listopadu 1879 předložil Taafeho vládě čtyři memoranda. Jejich požadavky řešila tzv. Stremayrova jazyková nařízení z dubna 1880 pojmenovaná po ministrovi spravedlnosti Karlu Stremayrovi., ve kterých byla zakotvena rovnoprávnost češtiny a němčiny ve vnějším úřadování (německá podání musela vyřizovat německy, česká v češtině. Ale vnitřní korespondence a jednání mezi úřady zůstala v němčině. To vyvolalo odpor u německých poslanců, což vedlo k založení německého školského spolku Schulverein. Jako odpověď na tento spolek založila česká strana v prosinci 1880 Ústřední matici školskou. Jako další krok došlo v únoru 1882 k rozdělení pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity na dvě školy – českou a německou.¹⁴

Na konci osmdesátých let devatenáctého století začali staročeši za prostřednictví Taafeho vlády jednat o národnostním smíru s německými liberály. Tyto porady o česko-

¹¹ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 73-74. ISBN 80-85983-47-8.

¹² Tamtéž, s. 75-78.

¹³ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 96. ISBN 80-7041-005-1.

¹⁴ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 84-85. ISBN 80-85983-47-8.

německé dohodě byly označeny jako tzv. punktace. Čeští Němci byli punktacemi nadšeni, staročeši se je rozhodli akceptovat, ale mladočeši je naprosto odmítli. Díky tomuto rozhodnutí vyhráli mladočeši volby do českého zemského sněmu, když staročeši získali pouze jeden mandát.¹⁵ Taafeho vláda se rozhodla reformovat volební právo, podle kterého měl být zachován kuriový systém, avšak do kurií měst a venkovských obcí mělo být zavedeno všeobecné volební právo pro muže. Proti tomuto návrhu se však postavilo mnoho odpůrců, což nakonec donutilo císaře propustit v listopadu 1893 Taafeho z úřadu. Na jeho místo byl jmenován kníže Alfred Windischgrätz.¹⁶ Po pádu jeho vlády a přechodném úřednickém kabinetu hraběte Ericha Kielmanseggera, se stal předsedou vlády polský šlechtic Kazimír hrabě Badeni. Ten se nejprve snažil prosadit volební reformu, což se mu zdařilo a zákon byl schválen v květnu 1896. Reforma snižovala daňový cenzus v městské a venkovské kurii z pěti na čtyři zlaté přímých daní a zaváděla pátou kurii s počtem 72 mandátů.¹⁷ Jako další krok se pokusil Badeni vyřešit jazykovou otázku v Čechách. 5. dubna 1897 pro Čechy a 22. dubna 1897 pro Moravu byla vydána jazyková nařízení, která zaváděla češtinu jako vnitřní úřední jazyk do všech státních úřadů kromě těch, které patřily do resortu obrany a železnic, a nařizovala všem jejich zaměstnancům, aby do 1. července 1901 prokázali znalost druhého zemského jazyka. Toto se však setkal s odporem u českých Němců a v listopadu 1897 podala Badeniho vláda demisi.

Novým předsedou vlády se stal Paul von Gautsch, který se rozhodl vyřešit otázku jazykových nařízení.¹⁸ A tak byla v březnu 1898 publikována nová nařízení, která rozdělovala oblast na českou, německou a smíšenou. V prvních dvou měla být vnějším i vnitřním jazykem pouze jazyk český, respektive německý, v třetí oblasti se měly používat oba jazyky. Na Moravě měla vzniknout jen pásma německá a smíšená.¹⁹ Gautschovu vládu nahradil v březnu 1898 František Antonín Thun-Hohenstein, který měl na tuto problematiku podobný názor. Avšak zásadně proti byly německé strany, a tak Thun v září 1899 podal demisi. V říjnu 1899 byla zrušena Gautschova jazyková nařízení a stav se vrátil do podoby před Badeniho nařízeními.²⁰ Jako další důležitý bod se ukázala otázka reformy volebního práva, za které se zasazovala sociální demokracie. Tuto otázku musela také řešit vláda Wladimira von Becka

¹⁵ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 87-91. ISBN 80-85983-47-8.

¹⁶ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 129-130. ISBN 80-7041-005-1.

¹⁷ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 108-109. ISBN 80-85983-47-8.

¹⁸ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 152-154. ISBN 80-7041-005-1.

¹⁹ Tamtéž, s. 154.

²⁰ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 110-111. ISBN 80-85983-47-8.

jmenovaná v červnu 1906, což se jí také podařilo. V prosinci 1906 schválila volební reformu poslanecká a panská sněmovna a v lednu 1907 ji schválil i císař. V zákonu se uplatnil princip všeobecného volebního práva, i když měl určitá omezení. Podle této reformy proběhly v květnu 1907 volby do říšské rady, po kterých se nejsilnější stranou stala sociální demokracie.²¹

Dalším úkolem vlády bylo provést hospodářské rakousko-uherské vyrovnání. Po složitých jednáních, kdy Předlitavsko argumentovalo svou hospodářskou převahou, bylo toto vyrovnání v roce 1907 schváleno. Pro předlitavskou stranu bylo uzavřeno velmi výhodně. Na jaře 1908 se konaly volby i do českého zemského sněmu, ve kterých zvítězili konzervativní velkostatkáři. Třetí bod, který musela Beckova vláda řešit, byla otázka česko-německého vyrovnání. Zde však narazila na odpor šlechty a také znovu obnovených národnostních problémů. Z těchto důvodů vláda padla a do čela nové se postavil Richard hrabě Bienerth. V roce 1909 vláda předložila návrh česko-německého vyrovnání, který však obě strany odmítly.²² V červnu 1911 proběhly volby do říšské rady, ve kterých za české politické strany zvítězili agráři, zatímco vítězem německých politických stran z českých zemí byli němečtí radikálové. Na počátku 20. století se však Rakousko-Uhersko musela potýkat i s jinými problémy. V roce 1908 došlo k anexi Bosny a Hercegoviny a v letech 1912-1913 probíhaly balkánské války. Toto vše zvyšovalo napětí v Evropě, které mělo své kořeny už v druhé polovině devatenáctého století, a vyvrcholilo v první světovou válku.²³

2.2 Spolkové zákonodárství a spolkový život

Pojmem spolek rozumíme *určitým způsobem fixované, relativně trvalé dobrovolné sdružení osob (fyzických i právnických), spojených za určitým účelem*. Kořeny spolkového života nacházíme již hluboko v minulosti. Již v období feudalismu se společnost dělila do určitých stavů. Příslušnost k určité skupině byla člověku dána již při jeho narození a zavazovala ho k jistým povinnostem, ale zároveň ho i chránila. Avšak i mezi těmito stavy docházelo postupně k další diferenciaci. Například městské vrstva se dělila na tu nejbohatší (patricijskou), dále na obchodníky, řemeslníky a městskou chudinu. Názorným příkladem, který se uplatnil v městském prostředí, může být sdružení do cechů, tedy lidí, kteří vykonávají jedno řemeslo. Příslušnost k určitému cechu zavazovala jeho členy k určitým povinnostem, ale také samozřejmě toto členství přinášelo řadu výhod. Cech pořádal vlastní pohřby, konal

²¹ VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. s. 163-164. ISBN 80-7041-005-1.

²² Tamtéž, s. 205-206.

²³ EFMERTOŮVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 121-123. ISBN 80-85983-47-8.

společné mše a modlitby a v případě úmrtí svých členů pečoval o vdovy a sirotky. Cechovní uspořádání nejprve napomohlo rozvoji řemesel, ale v pozdějším období se stávalo brzdou pokroku. Vydání živnostenského zákona v roce 1859 znamenalo úplný konec cechů. Avšak tento typ spolčování, které představovala jak stavovská společnost, tak i cechy, byl naprosto v protikladu s moderním spolkovým životem. Zatímco podstatou prvně zmiňovaných bylo povinné členství díky určitému znaku (například původu nebo příslušnosti k určitému typu řemesla), v druhém případě se jedná o zcela dobrovolné sdružování členů určitého spolku. Tato myšlenka dobrovolného spolčování vznikla v době osvícenství. V českých zemích vznikla první osvětská učená společnost v roce 1747 v Olomouci. Avšak kromě těchto typů společností vznikaly i ty tajné.²⁴

První snahy rakouské monarchie usměrňovat toto hnutí spadají již do 18. století, což je spjato se šířením zednářského hnutí a tajných revolučních společenství. Nejstarší nařízení, které se vztahovalo pouze na činnost tajných společností, pochází z 26. června 1754. Tato nařízení obsahovala instrukce pro policejní podkomisaře ve Vídni, kterým ukládala povinnost dohlížet na tajné a podezřelé schůzky a vše neobvyklé hlásit vrchnímu komisaři. O deset let později byl vydán výnos, kde bylo napsáno, že bez povolení panovníka nelze založit žádnou společnost. Za vlády Josefa II. byly vyhlášeny podmínky, za kterých může zednářské hnutí působit. Avšak již za Leopolda II. a Františka II. došlo k utužení policejních opatření. Úřady musely dohlížet na nebezpečné schůzky, kluby a tajné společnosti.²⁵ I na počátku 19. století dochází ke střetům mezi státem a tajnými spolky. Ne vždy však spolky stály v opozici vůči státní moci. Řada z nich – například čtenářské, osvětové, vědecké a mnoho dalších – podněcovaly pokrok, což bylo v souladu s potřebami státu. Proto byl v roce 1817 vydán dvorskou kanceláří dekret, ve kterém se spolkové hnutí podporovalo – tedy to, které sledovalo dovolené a obecně prospěšné cíle v průmyslu, řemeslech, zemědělství, vynálezeectví, vědě a umění. Právě spolkové hnutí začaly využívat měšťanské vrstvy společnosti ke svému zviditelnění a zrovnoprávnění.²⁶ První definitivní spolkový zákon vyšel až formou dekretu dvorské kanceláře 5. 11. 1843, podle něhož bylo k založení jakéhokoliv spolku nutné získat souhlas státních úřadů. Podle typu spolku buď císaře, spojené dvorské kanceláře nebo zemského úřadu. Během revolučních událostí se spolčovací právo dokonce dostalo vedle práva shromažďovacího a petičního mezi hlavní požadavky.

²⁴ LAŠTOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha, 1998. s. 7-9. ISBN 80-902151-9-X.

²⁵ DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae* 1, 1993, s. 152-153.

²⁶ DRAŠAROVÁ, Eva. Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918. In *Sborník archivních prací* 40, 1990, č. 2, s. 298.

Návrh ústavy říšského sněmu zasedajícího v Kroměříži byl takový, že spolek smí svobodně vzniknout ale za podmínky, že nebude odporovat ústavě. Stejný obsah v tomto ohledu měla i Stadionova ústava z března 1849, která ale nikdy nevstoupila v platnost. Skutečnost však byla jiná. Již v prosinci 1848 byly zakázány demokratické a dělnické spolky. 17. března 1849 byl vydán císařským patentem prozatímní spolkový zákon, ve kterém bylo zakotveno, že nepolitické spolky nevýrobní povahy mohou vzniknout volně bez nutnosti povolení úřadů. Jejich povinností pouze bylo, aby 14 dnů před zahájením své činnosti oznámily příslušným úřadům utvoření výboru a předložily stanovy. V období tzv. bachovského absolutismu docházelo k omezování spolkového života. Poté, co na konci roku 1851 byly vydány Silvestrovské patenty, bylo spolčovací právo zrušeno úplně a všechny spolky v celé monarchii byly pod dohledem. 26. listopadu 1852 vznikl nový spolkový zákon, který se v mnoha ohledech podobal spolkovému zákonu z roku 1843. Tento zákon ukončil platnost prozatímního spolkového zákona ze 17. března 1849 a o založení spolku opět rozhodoval císař, ministerstvo vnitra nebo zemský politický úřad. 15. listopadu 1867 byl vydán zákon o právu spolčovacím. Protože byl tento zákon součástí prosincové ústavy z roku 1867, která zakotvovala dualismus, platil pouze pro Předlitavsko. Tento spolkový zákon z roku 1867 se skládá ze tří oddělení – O spolcích vůbec, O spolcích politických a Ustanovení trestní a závěrečná.²⁷ V první části zákona je definováno, na které spolky se tento zákon nevztahuje:

„Tento zákon nevztahuje se ke spolkům a společnostem, které mají za účelem zisk, ani ke spolkům bankovním, kreditním a pojišťovacím, k ústavům důchodním, spořitelním a půjčovným na zástavy; tyto spolky spravují se zákony zvláštními jich se týkajícími. Kromě toho nevztahuje se zákon tento:

- a) k řádům a kongregacím duchovním, a ke společenstvům náboženským vůbec, jež uvažovati náleží dle zákonů a nařízení a příčině jich vydaných;*
- b) ke společenstvům a pomocným pokladnicím živnostenským, dle zákonů živnostenských zřízeným;*
- c) k těžírstvům a pokladnicím bratrským, zřízeným dle zákonů horních.*

Podle tohoto zákona je povinností toho, kdo chce zřídit spolek, oznámit to zemskému úřadu a předložit mu stanovy ke schválení. Dále je zde definováno, co vše musí obsahovat statuta spolku – tedy za jakým účelem se spolek zřizuje, kde sežene prostředky na svou činnost, kde bude mít spolek své sídlo, jaká práva a povinnosti budou mít členové spolku, jaké budou jeho orgány, kdo ho má zastupovat navenek apod. Obecně se dá říci, že paragrafy 4 – 12 stanovují

²⁷ LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha, 1998. s. 11-12. ISBN 80-902151-9-X.

podmínky, za jakých může být spolek založen; v dalších paragrafech se definuje, kdy se může spolek shromažďovat a jsou zde vypsány povinnosti spolku vůči úřadu (jestliže je v místě zvláštní císařský úřad bezpečnosti, tak tomuto úřadu, jinak okresnímu politickému úřadu). V paragrafech 24 – 28 jsou popsány způsoby zániku spolku. Spolek mohl být rozpuštěn, jestliže nějaké jeho usnesení nebo vyhláška odporovala trestnímu zákonu nebo zasahoval do zákonodárné či výkonné moci. Další důvod pro rozpuštění spolku byl, jestliže spolek vybočil z oboru působnosti, který mu určovaly stanovy. Rozhodnutí příslušelo zemskému politickému úřadu, v některých případech však ministerstvu vnitřních záležitostí. Spolek měl samozřejmě právo rozpustit se sám. V tom případě náležela představenstvu spolku povinnost tuto skutečnost nahlásit zemskému úřadu. Druhá část zákona se zabývá politickými spolky, které jsou tímto zákonem opět povoleny. Podle § 30 nemohou být jejich členy cizinci, ženy a nezletilí. Představenstvo musí být složeno z 5 – 10 členů. Na rozdíl od ostatních spolků, jsou povinny politické spolky nahlásit své členy do tří dnů od zahájení své činnosti příslušnému úřadu. Dále musí nahlásit každého nového člena spolku a každoročně předložit seznam veškerých svých členů. Opět jsou zde definovány podmínky vzniku spolku a je vyjmenováno vše, co je spolku zakázáno. V poslední, tedy třetí části, jsou ustanovení trestní a závěrečná. Porušení tohoto zákona, není-li to v kompetenci obecného trestního zákona, se má u soudu klasifikovat jako přestupek – buď vězením do šesti neděl, nebo pokutou až do 200 zlatých.²⁸ Spolkový zákon z roku 1867 a některá ustanovení zákona z roku 1852 zůstaly v platnosti i po vzniku samostatného československého státu v roce 1918.²⁹

Prvním významným spolkem v českých zemích, který vznikl v šedesátých letech devatenáctého století, byl pražský zpěvácký spolek Hlahol, jehož mottem bylo „*Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti*“. Mezi jeho významné sbormistry patřili například Bedřich Smetana a Karel Knittl. Repertoár tohoto spolku byl velmi široký – například tvorba Karla Bendla, Antonína Dvořáka, Josefa Suka, Leoše Janáčka, ale i mnoho dalších. Po jeho vzoru vznikly obdobné zpěvácké spolky i v dalších městech – například v Kroměříži, Olomouci a Plzni. V roce 1863 vznikl na podporu českého kulturního života spolek Svatobor, na jehož činnost navázala v březnu 1863 při své zahajovací schůzi Umělecká beseda. Ta si kladla za cíl podporovat české umělce a pomáhat jim v jejich rozvoji. Mezi členy Umělecké besedy patřil Vítězslav Hálek, Karel Sabina, Bedřich Smetana a v jejím čele stanul například i Jan Evangelista Purkyně. Díky Vojtěchovi Náprstkovi, Karolíně Světlé a Sofii Podlipské se

²⁸ FUREK, Adam. *Právní předpisy ČR upravující právní postavení církví a náboženských společností a další související otázky*. [cit. 2009-10-9]. URL: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>>.

²⁹ DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae* 1, 1993, s. 161.

začaly spolčovat také ženy. V roce 1863 byla z jejich iniciativy otevřena Vyšší dívčí škola a v roce 1865 byl založen první ženský spolek v českých zemích Americký klub českých dam, který měl své sídlo v Praze. Jako další počín bylo v roce 1888 založeno soukromé dívčí gymnázium spolku Minerva, kde se začalo vyučovat v září 1890. Kromě duševní činnosti se však člověk mohl rozvíjet také tělesně. Příležitost mu k tomu dávala od února 1862 působící Tělocvičná jednota Pražská, pro kterou se velmi brzy vžilo označení Sokol. Jejími zakladateli byli Jindřich Fügner a Miroslav Tyrš. Mezi podporovatele tohoto spolku patřili bratři Grégrové a dr. Rudolf kníže Thun-Taxis.³⁰

³⁰ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. s. 293-302. ISBN 80-85983-47-8.

3. Pardubice v letech 1848-1914

Významným mezníkem v historii Pardubic byla stavba železniční tratě Olomouc-Praha v letech 1843-1845, díky které se město mohlo rozvíjet.³¹ Vrchním inženýrem této dráhy byl ing. Jan Perner, který při jejím slavnostním otevření 20. srpna 1845 osobně řídil slavnostní vlak, ve kterém mimo jiných jel i arcivévoda František Karel. Avšak v září 1845 při stavbě choceňského tunelu utrpěl Jan Perner zranění hlavy a zemřel. V Pardubicích mu byl vystrojen pohřeb a jeho ostatky byly uloženy na hřbitově u sv. Jana Křtitele.³² V březnu 1848 se konalo na pardubickém nádraží slavnostní přivítání poselstva, které jelo z Prahy do Vídně s českými požadavky. Poté, co byla v dubnu 1848 vydána konstituční ústava, zavládla ve městě nespokojenost a zmatek.³³ Již v roce 1843 přišel do Pardubic Dr. J. B. Pichl se svojí manželkou Marií Čackou, kteří se snažili podporovat vlastenecké myšlenky. Dr. J. B. Pichl zde v revolučním roce začal vydávat list Pardubický hlasatel svobody a lidu práva. Vydávání tohoto listu však nemělo dlouhého trvání, protože byl J. B. Pichl donucen uprchnout z Pardubic do Prahy kvůli útokům ze strany místních Němců. V dubnu 1848 byla v Pardubicích založena Národní garda, jejímž prvním velitelem se stal Josef Bubeník. V červnu 1848 se v Pardubicích shromáždily Národní gardy, aby mohly jít na pomoc Praze. V tom jim však zabránili místní liberálové a po těchto událostech revoluční nálada pomalu Pardubice opouštěla.³⁴

V roce 1850 se Pardubice staly sídlem krajské vlády, tento stav však vydržel pouze pět let. Poté, co bylo sídlo vlády vráceno zpět do Chrudimi, byl v Pardubicích zřízen okresní úřad s politickou a soudní mocí.³⁵ V šedesátých letech 19. století se v Pardubicích rozvíjelo také školství – v roce 1861 zde byla založena vyšší dívčí škola a v říjnu 1863 byla otevřena vyšší reálka.³⁶ V letech 1862-1867, kdy byl starostou Pardubic Václav Bubeník, došlo k jejich průmyslovému a společenskému rozkvětu.³⁷ V tomto období byli důležitými politickými reprezentanty kromě starosty Václava Bubeníka také JUDr. Jan Žák a J. V. Jahn. Právě posledně jmenovaný měl velkou zásluhu na povznesení kulturního a literárního života Pardubic. Stal se také ředitelem reálné školy, která se pod jeho vlivem zaměřila na přírodní

³¹ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubice v šedesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 1, 1991, s. 169.

³² KOTYK, Jiří. *Pardubické podobizny*. Pardubice, 1995. s. 61-62. ISBN 80-85211-03-3.

³³ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923. s. 200-202.

³⁴ KOTYK, Jiří. *Pardubické podobizny*. Pardubice, 1995. s. 63. ISBN 80-85211-03-3.

³⁵ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 13. ISBN 80-86098-12-5.

³⁶ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923. s. 227.

³⁷ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 16-17. ISBN 80-86098-12-5.

vědy. Díky tomu se začal brzy vedle potravinářského a strojírenského průmyslu prosazovat také průmysl chemický. Protože však tato škola neměla vlastní budovu, zadala městská rada její výstavbu architektovi z Chrudimi Františku Schmoranzovi. Základní kámen k této budově byl slavnostně položen 19. června 1864. Této slavnosti se mimo jiných zúčastnili i František Palacký a F. L. Rieger. V roce 1863 byla v Pardubicích zřízena občanská záložna, která půjčovala peníze zdejším průmyslníkům a obchodníkům. Kromě toho podporovala ve městě školství a veškeré kulturní počiny.³⁸

Roku 1866 propukla prusko-rakouská válka, která velkou měrou zasáhla také Pardubice. V květnu 1866 zde byly zabrány školy k vojenským účelům, byla zřízena vojenská zásobárna a 20. června proběhl mimořádný odvod. Protože bylo do města přiváženo velké množství zraněných, proměnily se Pardubice ve vojenský lazaret. Kvůli tomuto stavu se ve městě naprosto zastavil spolkový život, který se předtím čile rozvíjel.³⁹ Pardubice měly během prusko-rakouské války důležité strategické postavení. Prošlo jimi přes 16 tisíc vojáků, o které se město muselo postarat. Z následků války se Pardubice vzpamatovaly dlouho. Byly zasaženy nejen v oblasti hospodářské, ale i kulturní. Poté, co se v říjnu 1867 konaly obecní volby, ve kterých se starostou města stal obchodník Jan Arnold, snažilo se městské zastupitelstvo mimo jiné podpořit vlastenecké spolky a společenský život.⁴⁰

V srpnu 1867 vezla šestičlenná deputace zemského výboru královské korunovační klenoty z Vídně do Prahy. Pardubice byly k této příležitosti slavnostně vyzdobeny, ale den předtím, 28. srpna 1867, se rozšířila zpráva, že je zakázáno vítání korunovačních klenotů na nádraží, což pardubičtí občané přijali s nevolí. Protože však nebyly zakázány oslavy ve městě, konal se zde v osm hodin večer průvod, ve kterém hrála mateřovská kapela a vše bylo doprovázeno výstřely z hmoždířů. Na Vinici se konal ohňostroj a na všech vyvýšených místech včetně Kunětické hory plály ohně. 29. srpna 1867 přijel ráno do Pardubic vlak převážející klenoty a byl zde i přes zákaz přivítán velkým davem lidí. Lidé byli z vlaku pozdraveni jedním z členů deputace F. L. Riegrem.⁴¹ 15. května 1868 se konala slavnost při příležitosti kladení základního kamene k Národnímu divadlu. Z Pardubic se jí zúčastnily členky Dívčího pěveckého spolku Ludmila, členové Mužského pěveckého spolku Pernštýn, Tělovýchovné jednoty Sokol a zástupci mnoha jiných spolků a města. I Pardubice oslavily

³⁸ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubice v šedesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 1, 1991, s. 170-173.

³⁹ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 512-518.

⁴⁰ *130 let Sokola v Pardubicích*. Pardubice, 1993. s. 4-6.

⁴¹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923. s. 236-237.

tuto důležitou událost a to pěveckou akademií 24. května, kde měl proslov J. V. Jahn, a hrálo se zde také divadelní představení.⁴²

V druhé polovině 19. století se začal v Pardubicích rozvíjet průmysl, což souviselo se stavbou železnice. Patrně již v roce 1851 byla založena firma Hynek Krpata, která se zaměřila na výrobu kočárů a v pozdější době také velocipédů. V roce 1864 byla Josefem Prokopem otevřena firma na výrobu razítek a vinět. Později se z ní stala strojnická továrna na slévání kovu a železa, která nesla název Josef Prokop a synové. Od roku 1883 se továrna zaměřila na výrobu mlýnských strojů, později dokonce na zařízení celých mlýnů. V roce 1886 byla založena továrna J. Hübnera a K. Opitze, která vyráběla francouzské mlýnské kameny. Protože však byla konkurenční firmou pro Prokopovu továrnu, která byla úspěšnější, musela svou výrobu pozastavit. Dalším známým podnikem v Pardubicích byla Wertheimerova továrna na čištění lihu. Po roce 1882 byl oficiální název tohoto podniku: První pardubická rafinérie lihu, továrna na likéry a octovou trest' Ignác Wertheimer. Později byla továrna rozšířena o průmyslový lihovar. V roce 1869 byl nedaleko nádraží založen Akciový cukrovar Pardubicko-Kouřimský, jehož prvním ředitelem se stal Josef Pfleger. V roce 1880 byla založena firma Akciová společnost Franckovka, která zaměřila svou výrobu na kávové náhražky a přísady do těsta. Další firmou, která stojí rozhodně za zmínku, je rafinerie minerálních olejů, kterou v roce 1889 založil vídeňský obchodník David Fanta. Od roku 1907 byla továrna přeměněna na Akciovou společnost pro průmysl minerálních olejů, kde se zpracovával především surový petrolej.⁴³

Pardubice se také zapsaly do politických dějin. V bytě JUDr. Jana Žáka se 29. srpna 1870 konala tajná porada mezi zmocněnci vídeňské vlády (dr. Helfertem, dr. Beckem a dr. Habětínkem) a zástupci české politiky (dr. Riegrem, dr. Pražákem a hrabětem Clam-Martinicem). Na těchto jednáních se formulovaly zásady vyrovnání, které jsou známy jako tzv. fundamentální články. Po zmaření jednání o fundamentálních člancích v roce 1871 začal v Pardubicích útlum také společenského a kulturního života.⁴⁴

V květnu 1871 vyjel z Pardubic první vlak po nově vybudované dráze z Pardubic do Německého (dnes Havlíčkova) Brodu. Začal se také zvyšovat počet obyvatel v Pardubicích – v roce 1857 jich zde žilo 7984, zatímco v roce 1900 to bylo již 17 031 obyvatel. Důležitým

⁴² ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 519.

⁴³ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 152-157. ISBN 80-86098-12-5.

⁴⁴ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubická společnost v sedmdesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 2, 1992, s. 154-155.

rokem v životě města je rok 1874, kdy se pořádala první Velká pardubická steepplechase. Jejím vítězem se stal jezdec G. Sayers s koněm Fantomem.⁴⁵

Během osmdesátých a devadesátých let 19. století se měnila tvář Pardubic mnohými přestavbami. Z těch nejzásadnějších bych uvedla opravu Zelené brány a zboření staré radnice na Pernštýnském náměstí. Na jejím místě byla v letech 1892-1894 postavena radnice nová.⁴⁶ V listopadu 1895 byla do Pardubic svolána hospodářská schůze, na které byl přijat návrh Františka Udržala, aby byla zřízena selská jednota pro východní Čechy. Ta se nakonec ustavila v květnu 1896 a pracovala v rámci mladočeské strany. Tato jednota pořádala v září 1897 tábor na Kunětické hoře, který byl zahájen průvodem z Pardubic. V tomto průvodu šli také zástupci mnohých pardubických spolků a na Kunětické hoře se v tento den sešlo asi 50 tisíc lidí. Tohoto tábora se zúčastnilo i mnoho říšských a zemských poslanců, kteří zde promluvili o politické situaci a národohospodářských otázkách. Ve dnech 27. srpna-12. září 1899 se v Pardubicích pořádala výstava významných českých malířů a sochařů v místnostech chlapeckých staroměstských škol. K vidění tu bylo 541 děl.⁴⁷

Významnou osobností Pardubic byl také první český aviatik ing. Jan Kašpar. 13. května 1911 se mu podařilo uskutečnit první dálkový let na trase Pardubice-Praha, při kterém letěl rychlostí 80 km/hod. Jednoplošník, díky kterému se J. Kašparovi tento let zdařil, byl zakoupen za 18 000 franků od francouzského letce L. Blériota.⁴⁸

Po úspěchu Národopisné výstavy československé, která se konala v Praze v roce 1895, se začalo v Pardubicích přemýšlet o uspořádání podobné výstavy. Tento záměr se podařilo uskutečnit v roce 1903. „Východočeská průmyslová, zemědělská, národopisná a umělecká výstava v Pardubicích“ se pořádala ve dnech od 25. července do 28. září. Výstavní pavilony byly umístěny v Bubeníkových sadech a na levém břehu řeky Chrudimky. Celkem zabíraly plochu o velikosti 250 tisíc metrů čtverečních. Výstavu navštívilo přes 200 tisíc návštěvníků.⁴⁹ V Pardubicích také docházelo k technickým pokrokům. Zatímco v první polovině 19. století osvětlovaly hlavní ulice a nejdůležitější místa pouze petrolejové lampy, od šedesátých let začaly pokusy s plynovým osvětlením a v roce 1883 při slavnostním odhalení pomník bratranců Veverkových díky firmě ing. Františka Křižíka byly Pardubice

⁴⁵ KOTYK, Jiří. *Pardubické podobizny*. Pardubice, 1995. s. 66-67. ISBN 80-85211-03-3.

⁴⁶ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 528.

⁴⁷ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923. s. 255-267.

⁴⁸ KOTYK, Jiří. *Pardubické podobizny*. Pardubice, 1995. s. 72. ISBN 80-85211-03-3.

⁴⁹ ŠEBEK, František. *Stoleté ohlédnutí: Život Pardubic kolem roku 1900*. Pardubice, 2000. s. 99. ISBN 80-85211-09-2.

poprvé osvětleny elektrickým světlem. To se plně prosadilo na začátku 20. století a v roce 1905 byl zahájen provoz první pardubické elektrárny.⁵⁰

Na počátku 20. století se začalo ke slovu hlásit dělnictvo, jehož počet souvisel s rozvojem průmyslu v osmdesátých letech 19. století. V tomto období začaly také vznikat dělnické spolky. Poté, co bylo v roce 1907 uzákoněno všeobecné hlasovací právo, bojovali pardubičtí dělníci proti zdražování potravin. V roce 1912 se v Pardubicích pořádaly protiválečné schůze, které organizovalo právě dělnictvo. V tomto roce v Pardubicích také proběhla vzpoura 463 dragounů zdejšího pluku, který se měl přesunout do Haliče. Pardubice byly první světovou válkou velmi zasaženy. Muži odcházeli na frontu, ve městě se projevovala bída a hlad. Toto vše se vystupňovalo, když byla zřízena provizorní nemocnice – tzv. karanténa. Protože byl do Pardubic přivážen větší počet raněných, než které mohlo město pojmout, byla zabírána i další místa, například školy. S tím také stoupal problém v zásobování, který vyvrcholil v roce 1916. Výsledkem byly hladové bouře, které v Pardubicích pokračovaly až do roku 1919.⁵¹

3.1 Spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století

Stejně jako v jiných městech, bylo i v Pardubicích spojeno zakládání spolků s pádem Bachova absolutismu a vydáním spolkového zákona. Avšak již v první polovině 19. století se v Pardubicích objevovali předchůdci těchto spolků. Mezi ně patřili také divadelní ochotníci, jejichž činnost je v Pardubicích zaznamenána již v roce 1811. Poté zde působilo několik kočovných společností. Teprve v šedesátých letech 19. století se ochotníci začali organizovat, ale vlastní Spolek divadelních ochotníků byl založen až v roce 1892. V čele toho spolku stál například dr. Leopold Hruš, dr. Štolba a F. Růžicka. Protože však divadelní ochotníci neměli vlastní prostory, kde by mohli hrát divadlo, byl v osmdesátých letech 19. století založen Spolek pro postavení divadelního domu v Pardubicích.⁵² Uskutečnění toho plánu se však povedlo až o několik let později – první slavnostní představení se v nově postavené budově městského divadla hrálo 12. prosince 1909.⁵³

Jako první spolek byl v Pardubicích v roce 1861 založen Mužský pěvecký spolek, který 16. července 1862 dostal název Pernštýn. Pod vedením V. Jandy se již v červenci 1862 zúčastnil pěvecké slavnosti na Kunětické hoře.⁵⁴ Zde se sešlo 27 pěveckých spolků s jejich

⁵⁰ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 14. ISBN 80-86098-12-5.

⁵¹ ŠEBEK, František - ZIKMUNDA, Vlastimil. *Pardubicko*. Hradec Králové, 1985. s. 181-183.

⁵² BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 80-81. ISBN 80-86098-12-5.

⁵³ CÍSAŘ, Jan. *Historie divadelní Pardubic a okolí*. Pardubice, 2002. s. 46-47. ISBN 80-238-9325-4.

⁵⁴ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 508.

531 členy a tato pěvecká zábava byla pořádána ve prospěch Svatoboru.⁵⁵ Jen o několik let později, v roce 1865, byl založen Dívčí pěvecký spolek Ludmila. Tyto spolky pořádaly společná představení a jejich velmi oblíbeným koncertním místem se stala Kunětická hora.⁵⁶ V roce 1862 zahájila svou činnost také Měšťanská beseda, která navázala na činnost českoněmeckého Kassinovereinu.⁵⁷ Měšťanská beseda se stala místem pro vzdělání, ale také dávala podnět k různým společenským akcím. Mezi členy Besedy se nacházeli všichni důležití představitelé politického, kulturního a hospodářského života.⁵⁸ Patřil mezi ně například Václav Bubeník, Leopold Werner, Jan Lorenc a mnoho dalších.⁵⁹

Spolky pořádaly své schůze a přednášky v místnostech Měšťanské besedy, ale střediskem společenské zábavy v Pardubicích byl hotel Veselka. Ten byl postaven v roce 1684 a v roce 1858 byl přestavěn a vznikl zde sál Odeon. Zde se hrálo divadlo, konaly se různé plesy a přednášky.⁶⁰ V roce 1862 byl založen díky již zmíněnému V. Bubeníkovi, J. V. Jahnovi, V. Pulpánovi a prof. J. Klikovi Hospodářský spolek. Dalším významným spolkem, který zahájil svou činnost v Pardubicích v roce 1864, byla Tělocvičná jednota Sokol. V tom samém roce založili řemeslníci Živnostenský spolek čtenářský. O jejich vzdělání se starali profesori městské reálky Jan Gebauer a M. R. Kovář. Brzy po svém vzniku spolek splynul s Měšťanskou besedou.⁶¹ Protože pardubické spolky měly nedostatek spolkových místností, nechala městská rada společně se zástupci pardubických spolků (Divadelních ochotníků, Měšťanské besedy a Sokola) na místě městského pivovaru postavit dvoupatrový dům se sálem, který měl těmto spolkům sloužit k jejich účelům. Měšťanská beseda zde zahájila svou činnost na konci prosince 1873.⁶² V roce 1863 zahájila v Pardubicích svou činnost Občanská záložna, která se stala důležitým podporovatelem pardubických spolků.⁶³

Po zmaření jednání o fundamentálních člancích v roce 1871 začal v Pardubicích útlum také společenského a kulturního života. Jediný spolek, který se snažil udržet spolkovou činnost, byla Měšťanská beseda, která se v této době stala skutečným střediskem měšťanstva. V tomto období také vzrůstá loajalita k císařskému dvoru, což v Pardubicích vedlo k založení

⁵⁵ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923. s. 226.

⁵⁶ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 81. ISBN 80-86098-12-5.

⁵⁷ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 509.

⁵⁸ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubice v šedesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 1, 1991, s. 171.

⁵⁹ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 83. ISBN 80-86098-12-5.

⁶⁰ CÍSAŘ, Jan. *Historie divadelní Pardubic a okolí*. Pardubice, 2002. s. 12. ISBN 80-238-9325-4.

⁶¹ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 509.

⁶² Tamtéž, s. 521.

⁶³ *Padesát let činnosti občanské záložny v Pardubicích 1863-1913*. Pardubice, 1913. s. 20.

Spolku vojenských vysloužilců, který se snažil vyvážit vliv tělocvičné jednoty Sokol ve městě. Avšak pro své německé vedení nebyl spolek u pardubické veřejnosti nijak oblíbený.⁶⁴

V dubnu 1873 navštívil Pardubice Bedřich Smetana, který při této příležitosti zahrál na koncertě, který se pořádal na Veselce.⁶⁵ Pardubičtí akademici a profesori reálky zavedli od roku 1878 pravidelné pořádání literárních večírků. Tato propagace české literatury se ale nelíbila okresnímu hejtmanství, které tyto večírky zakázalo. Výbor Měšťanské besedy, kde se tato vystoupení pořádala, byl dokonce postaven před soud, ale členové výboru byli osvobozeni. Protože však byli tyto večírky velmi oblíbené, byl v roce 1879 založen Literární spolek, jehož prvním předsedou se stal dr. Vilibald Lexa. Díky spolku se opět konaly přednášky, které byly doplňovány hudbou, recitacemi a zpěvem. V roce 1878 kvůli událostem na Balkáně vznikl v Pardubicích Červený kříž a v tomto roce byl také založen hasičský spolek.⁶⁶

Zatímco dříve bylo město pod vlivem především staročeků (JUDr. Jan Žák, J. V. Jahn), začala se v osmdesátých letech 19. století kolem tiskaře Františka Hoblíka seskupovat strana mladočeská. V roce 1879 však bylo město stále staročesky orientované a tato strana se také snažila povzbudit spolkový život ve městě. Ve druhé polovině osmdesátých let 19. století sílila ve městě nespokojenost se staročeskou stranou. To se projevovalo také v mnoha spolcích, ve kterých docházelo ke střetům mezi mladočechy a staročechy. To se týkalo například Tělocvičné jednoty Sokol. V roce 1888 byl zvolen za starostu F. Hoblík a poté zastával tuto funkci ještě v letech 1893-1896 a 1893-1899. Díky vzdělávacímu odboru Sokola byla v roce 1900 zřízena veřejná čítárna, jejíž provoz byl však finančně velmi náročný, a tak ji v září 1903 vzalo pod svou správu město.⁶⁷

V roce 1880 byla v Pardubicích otevřena obecná novoměstská škola, v roce 1882 obchodní škola pro učně a v roce 1883 pokračovací průmyslová škola při reálce. Učitelé z pardubického okresu založili kvůli hájení svých zájmů a snaze povznést školství spolek Budeč a také Krejcarový spolek, který se staral o stravování a oblečení chudých žáků.

V roce 1883 byl založen Akademický spolek Arnošt, kde studenti hráli divadlo, pořádaly se zde taneční zábavy a akademie. V roce 1904 se přejmenoval na Spolek akademiků pardubických. Již v roce 1865 měl být v Pardubicích založen Muzejní spolek, to se však nesetkalo s příliš kladným ohlasem. Byl tedy založen až o několik let později, v roce

⁶⁴ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubická společnost v sedmdesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 2, 1992, s. 154-155.

⁶⁵ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Díl 3. Pardubice, 1909. s. 521.

⁶⁶ ZIKMUNDA, Vlastimil. Pardubická společnost v sedmdesátých letech 19. století. In *Východočeský sborník historický* 2, 1992, s. 162.

⁶⁷ *130 let Sokola v Pardubicích*. Pardubice, 1993. s. 19-36.

1880. V této době vzniklo také městské muzeum, které dostal spolek na starost. Členové spolku se podíleli na organizaci jubilejní výstavy v roce 1891, dále na národopisných výstavách (v Pardubicích v roce 1894, v Praze roku 1895) a také na Východočeské výstavě v Pardubicích v roce 1903. Poté, co se v Pardubicích rozmohl průmysl, vzrostl zde také počet dělnictva. S tím byl spjat vznik několika dělnických spolků – v roce 1897 byla založena Vzdělávací a podpůrná dělnická beseda Barák, v roce 1903 Všeodborový dělnický spolek Rovnost, v roce 1907 Vzájemně dobročinný spolek Svépomoc a roku 1909 Dělnický cyklistický spolek. Vznikaly i nábožensky založené spolky, mezi které patřila Katolická národní jednota mužů a jinochů a Katolická národní jednota paní a dívek. Ta se vedle dobročinné činnosti zaměřila také na konání přednášek.⁶⁸

Mezi nejvýznamnější pardubické spolky však patřila Měšťanská beseda, Dívčí pěvecký spolek Ludmila, Hospodářský spolek a Tělocvičná jednota Sokol, jejichž historie je popsána v následujících kapitolách.

3.2 Přehled spolků v letech 1861-1911 spolu s rokem jejich založení

1861

- Mužský zpěvácký spolek Pernštýn

1862

- Hospodářský spolek pro okres pardubický (v roce 1881 byl spolek rozšířen o další dva okresy - holický a přeloučský)
- Měšťanská beseda

1863

- Tělocvičná jednota Sokol

1865

- Dívčí pěvecký spolek Ludmila

1866

- Spolek ku podpoře studujících c. k. reálných škol v Pardubicích

1868

- Střelecký spolek

1870

- Učitelská jednota Budeč

1876

⁶⁸ BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice*. Praha, 1999. s. 86-88. ISBN 80-86098-12-5.

- Spolek vojenských vysloužilců

1880

- Musejní spolek
- Odborný spolek pard. vlastenecký výpomocného spolku ženského Červ. kříže pro král. České
- Řemeslnická jednota
- Spolek ku podpoře české literatury
- Východočeský krajinský odbor ústředního spolku českých profesorů

1881

- Hasičská župa pardubická se sídlem v bydlišti starostově
- Spolek pro postavení divadelního domu v Pardubicích

1882

- Místní odbor Ústřední matice školské pro soudní okres pardubický
- Podporovací pokladna sborů dobrovolných hasičů v Pardubicích
- Živnostensko-řemeslnická beseda

1883

- Akademický spolek Arnošt

1884

- Stenografický klub

1885

- Národní jednota Severočeská

1886

- Krejcarový spolek na Novém městě v Pardubicích
- Místní odbor českoslovan. obchodní besedy v Praze se sídlem v Pardubicích

1887

- Okrašlovací spolek
- Sbor dobrovolných hasičů v Pardubicích
- Spolek pro podporování chudých žáků a žaček na staroměstských školách v Pardubicích

1888

- Klub nár. strany svobodomysl. v Pardubicích
- Mládeňský spolek Havlíček
- Pobočný spolek mužského vlasteneckého spolku Červeného kříže pro král. České v Pardubicích
- Spolek pro zvelebení chovu drobného zvířectva užitečného pro Pardubice a okolí

1892

- Spolek divadelních ochotníků
- Spolek pro zřízení evang. ref. sboru v král. komor. městě Pardubicích

1893

- Jednota pro postavení děkanského chrámu Páně v Pardubicích

1894

- Družstvo pro postavení tělocvičny Sokola
- Filiálka ústředního spolku knihtiskařů a písmolijců v Čechách se sídlem v Pardubicích

1896

- Místní odbor Husova fondu pro Pardubice a okolí v Pardubicích
- Odbočka zemské jednoty zřízenců drah
- Selská politická jednota pro okres pardubický, holický a přeloučský
- Spolek hostinských pro Pardubice a okolí
- Spolek sv. Václava

1897

- Občansko-vzdělávací spolek Sbratření v Jesničánkách
- Okresní odbor české společnosti národohospodářské pro soudní okres Pardubice
- Vzdělávací a podpůrná beseda dělnická (Barák) pro Pardubice a okolí

1898

- Všeobecný odborový spolek pro právní ochranu v Rakousku, místní skupina Pardubice

1899

- Reforma úvěru

1900

- Poslední čest
- Rybářský spolek
- Spolek majitelů sušáren na čekanku v Čechách a na Moravě

1901

- Pardubický krajinský spolek jednoty učitelstva měšťanských škol českých v Pardubicích
- Podpůrný fond žáků průmyslové školy v Pardubicích
- Politický spolek sociálních demokratů v Pardubicích
- Spolek majitelů domů a nemovitostí
- Zábavný spolek Rozvoj

1902

- Čtenářsko-vzdělávací spolek Jirásek ve Famílii

- Jahnův studentský útulek v Pardubicích
- Místní skupina v Pardubicích pomocného spolku pro chudé israelské obyvatelstvo Haliče
- Místní odbor Litografická beseda ústřed. spolku litografů, kamenotiskařů a příbuz. odvětví v Rakousku v Pardubicích
- Národní sdružení českých kovopracovníků v král. Českém, místní odbor pro Pardubice a okolí
- Politický spolek národních socialistů Chelčický pro východní Čechy
- Svaz dělnictva papírnického, lučebního a gumařského v Rakousku se sídlem v Pardubicích

1903

- Katolická národní jednota paní a dívek
- Občanská beseda v Pardubicích se sídlem na Starém městě
- Spolek českých úředníků železničních v Pardubicích
- Všeodborový spolek dělnický Rovnost
- Vzdělávací klub

1904

- Místní odbor českého pomocného zemského spolku pro nemocné plicními chorobami v král. Českém
- Odborný spolek obchodního pomocnictva v Čechách, filiálka v Pardubicích
- Odbor spolku c. k. poštov. úředníků v Pardubicích
- Občanský pokrokový klub v Pardubicích
- Podporující spolek mistrů živnost. společenstva oděvníků v Pardubicích
- Spolek techniků východních Čech se sídlem v Pardubicích

1905

- Místní skupina svazu soustružníků a příbuzných odborů
- Místní skupina svazu řeznického a uzenářského dělnictva v Rakousku
- Ochrana sirotků
- Spolek pro stavbu průplavu přerovského
- Sportovní klub v Pardubicích
- Ústřední svaz obchodní a průmyslový v Rakousku, se sídlem v Pardubicích

1906

- Dělnická tělocvičná jednota v Pardubicích
- Filiálka spolku pomocného dělnictva kamenotiskařského a tiskařského v Pardubicích
- Místní skupina pro Pardubice a okolí svazu dělníků mlynářských v Pardubicích
- Okresní svaz prvního všeobecného spolku strojmistrů a průmysl. Úřednictva
- Pardubické hudební sdružení (Pardubická filharmonie)

- Spolek pro zařízení a udržování plovárny v Pardubicích
- Skupina Pardubice Zemské ústřední jednoty českých zahradníků
- Skupina svazu českoslovanských obuvníků v Rakousku v Pardubicích
- Státoprávní klub pro politický okres Pardubice
- Všeodborové sdružení národně-sociální pro Pardubice a okolí
- Živnostenská rada řemeslnictva a živnostnictva východočeského

1907

- Dělnických tělocvičných jednot v Pardubicích okres VIII.
- Jednota lidového a domácího průmyslu ve východních Čechách, zvláště ruč. vyšívání, krajkářství a dřevěného průmyslu
- Kroužek přátel mládeže (Loutkové divadlo)
- Místní skupina pro Pardubice ústřed. svazu strojníků, topičů a jich soudruhů z povolání v Pardubicích
- Místní skupina ústředního svazu zedníků v Rakousku, se sídlem v Pardubicích
- Odbočka pro Pardubice Národního odborového sdružení českoslovanských pracovníků
- Sekce v Pardubicích svazu zaměstnavatelů stavebních v král. Českém
- Skupina v Pardubicích odborového spolku obchodních a dopravních zřízenců a příbuzných odvětví v Čechách
- Spolek pro postavení Národně-sociálního domu v Pardubicích
- Včelařský spolek pro okres Pardubický
- Vzájemně dobročinný spolek Svépomoc

1908

- Dělnický zpěvácký spolek Smetana
- Filiálka zemského svazu živnostníků a obchodníků v Čechách
- Klub c. k. státních úředníků
- Krajský spolek lékařský krajiny chrudimsko-pardubické v Pardubicích
- Místní skupina pro Pardubice a okolí říšského svazu českoslovanského pomocného dělnictva v Rakousku
- Místní odbor v Pardubicích zemské jednoty národněsociálních živnostníků v král. Českém
- Národní sdružení okresních cestářů v Poděbradech, odbočka pro okres pardubický v Pardubicích
- Odbočka pro Pardubice a okolí Národně-sociálního odborového sdružení českoslovanských obuvníků v Pardubicích
- Odbor stát. zřízenců pro Pardubice a okolí Jednoty státních zřízenců všeodborového

sdružení odborných spolků v zemích koruny České

- Okresní sdružení dorostu českého venkova
- Pardubický klub
- Skupina ústředního svazu absolventů c. k. průmysl. škol mistrovských

1909

- Dělnický cyklistický spolek
- Katolická národní jednota mužů a jinochů v Pardubicích a okolí pod ochranou Panny Marie se sídlem v Pardubicích
- Místní skupina československého svazu vzorkařů v Rakousku se sídlem v Pardubicích
- Místní skupina českých kovodělníků v Rakousku se sídlem v Pardubicích
- Místní skupina v Pardubicích svazu československého kovářů a jich spoludělníků v Rakousku
- Místní skupina svazu československého dělnictva pekařského v Rakousku
- Místní odbor odborového sdružení československých krejčí pro Pardubice
- Národní odborové sdružení dělníků řeznických a uzenářských
- Odbočka v Pardubicích ústřední jednoty zemských zřízenců v král. Českém
- Okresní odbor Ústřední jednoty řepařů pro král. České v Praze, pro soudní okres pardubický
- Okresní župa spolku c. k. finanční stráže v král. Českém pro finanční okres Chrudim, se sídlem v Pardubicích
- Pernikáři – odbočka klubu českých hádankářů
- Spolek paní a dívek israelitské obce náboženské se sídlem v Pardubicích
- Spolek pivovarských dělníků, bednářů a příbuzných odborů v Rakousku, místní skupina Pardubice
- Svaz českých nábož. obcí israelitských v král. Českém
- Ústřední svaz českých zedníků v Rakousku, místní skupina v Pardubicích
- Východočeský odbor československého spolku c. k. pošt. adjunktů pro Rakousko

1910

- Božena Němcová
- Družstvo pro zvelebení chovu dobytka okresu pardubického
- Klub cyklistů V před strany nár. sociál.
- Klub českých turistů (odbor)
- Místní skupina v Pardubicích svazu českých krejčí a příbuzných odvětví v Rakousku
- Místní skupina v Pardubicích ústř. spolku kovodělníků

- Místní odbočka pro Pardubice spolku c. k. pošt. a telegraf. zřízenců pro země koruny České v Praze
- Místní odbor ústřed. jednoty dílovedoucích strojnických a příbuzných závodů průmyslových v král. Českém
- Odbor samosprávného okresu pardub. zřízenců okr. a obecních úřadů a ústavů v král. Českém
- Okresní agrární svaz v Pardubicích
- Okresní komise pro péči o mládež v zastup. okrese pardubickém
- Sbor dobrovolných hasičů továrních (petrolka)
- Sdružení hudebních ochotníků Salonní orchestr spolek pro pěstování orchestrální hudby
- Spolek úředníků dřevní industrie a obchodu
- Ústřední jednota československého číšnictva Otakar v Praze, odbočka Pardubice
- Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva

1911

- Aviatické družstvo
- Osvětový sbor v okrese pardubickém
- Spolek strojmistrů a tiskařů, filiálka v Pardubicích⁶⁹

⁶⁹ POTĚŠIL, František Karel. *Adresář města Pardubic spolu s průvodcem po městě a okolí*. Pardubice, 1911. s. 260-267.

4. Měšťanská beseda v Pardubicích

4.1 Založení a první léta Měšťanské besedy

Poté, co byl v roce 1852 vydán nový spolkovací zákon, byl v Pardubicích v březnu 1856 založen utrakvistický besední spolek Kassinoverein. Stanovy tohoto spolku jsou psány jak německy, tak i česky a obsahují 18 článků, kterými se stanovila práva a povinnosti jeho členů. Z činnosti tohoto spolku z let 1856–1862 se kromě stanov nezachovaly žádné písemnosti. Autor publikace *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích* profesor Josef Weger se zde odkazuje na ústní výpovědi členů tohoto spolku. Sídlo utrakvistického spolku bylo vždy na Pernštýnském náměstí - do roku 1862 nejprve v domě č. p. 27, později u Švarců a nakonec u Zubrů v č. p. 34. Zde se pořádaly zábavy skoro výhradně německy. Mezi členy spolku docházelo k častým rozporům kvůli jazyku – např. zdali se mají programy tisknout německy nebo česky. Kvůli tomu ze spolku odcházela řada lidí, ale příznivci německého jazyka přicházeli. Ti, kteří se zastávali českého jazyka, byli především V. Bubeník, L. Werner, J. Lernet, V. Půlpán a M. Kučera. Kvůli těmto národním sporům ubývalo zábav, a dokonce se po dlouhý čas nekonaly vůbec. Spolkové místnosti se měnily, členové řádně neodváděli příspěvky a dluhů přibývalo. Toto vše nakonec vedlo k zániku Kassinovereinu.

Příznivci českého jazyka se sešli na valném shromáždění „Kasina“ 23. února 1862, kde bylo odhlasováno rozpuštění utrakvistického spolku a na základě starých stanov, avšak s vyloučením veškeré politické tendence rozhodnuto založit českou Měšťanskou besedu v Pardubicích. Na tomto valném shromáždění byl 70 českými členy zvolen nový výbor, jehož volba byla 4. března 1862 schválena c. k. okr. úřadem. Tento úřad nařídil, aby nový výbor převzal od utrakvistického spolku Kassinoverein nábytek a také dluh 271 zl. Nový výbor se nemohl domluvit s předsedou bývalého spolku c. k. berničným p. Kieslingem o převzetí nábytku a dluhu, proto se rozhodl dluh z příspěvků české Měšťanské besedy zaplatit a nábytek uložit u městské rady, aby jej podle § 15. spol. stanov darovala školnímu a chudinskému ústavu. V první výborové správě zasedali: V. Bubeník (starosta), L. Werner (místostarosta), V. Půlpán, F. Hubáček, J. Lorenc, V. Gautsch, K. Kieslinger a F. Janda. Místo posledních dvou jmenovaných byli na valné hromadě 3. srpna 1862 zvoleni M. Kučera a J. Balcar. Prozatimní výbor se sešel hned druhý den po svém zvolení a usnesl se najmout čtyři místnosti „Na Kopečku“ u Rabasů na Zeleném Předměstí a učinit provolání k pardubickému obyvatelstvu, aby hojně vstupovalo do spolku. Za krátký čas měla Beseda již 210 členů.⁷⁰

⁷⁰ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 3-6.

Výbor se scházel dvakrát do měsíce a každý člen výboru byl povinen jeden týden dohlížet na spolkové místnosti a časopisy. V roce 1862 Beseda odebírala tyto časopisy: Národní Listy, Hlas, Humoristické listy, Pokrok hospodářský, Moravan, Obecné listy, Oznamovatel průmyslný, Obrazy života, Ost und West a Wanderer. V místnostech Měšťanské besedy se scházeli nejen její členové, ale i obyvatelé Pardubic, aby si zde spolu pohovořili, četli časopisy, poslouchali poučné přednášky a hudbu. V lednu 1864 uspořádala pardubická Beseda domácí zábavu ve prospěch Besedy v Liberci.⁷¹ V únoru tohoto roku se konala valná hromada spolku, při které proběhla volba předsedy a ostatních členů výboru. Volby se zúčastnilo 108 členů besedy a za předsedu byl opět zvolen V. Bubeník, za místopředsedu L. Werner a V. Půlpán se stal pokladníkem. Za léta 1862 až 1863 činily příjmy besedy 1230 zl. a 50 kr., vydání 1111 zl. a 79 kr.⁷²

Ani válečný rok 1866 nezastavil činnost Měšťanské besedy. Nadále do ní přistupovali noví členové a na schůzi výboru spolku 30. června 1866 byl za hostinského zvolen p. Daněk. Na výborové schůzi dne 10. ledna 1867 byl čten přípis předsedy V. Bubeníka, kterým se vzdal své funkce. Výbor tuto rezignaci přijal a písemně bývalému předsedovi poděkoval. Za nového předsedu byl jednohlasně zvolen L. Werner a za místopředsedu M. Kučera. V prosinci 1867 měla Beseda 155 členů. V tomto období dochází opět ke změně na postu předsedy, kterým se stává K. Václavíček, za místopředsedu byl zvolen K. Černík a za jednatele J. Klika.⁷³ Když 12. srpna 1868 čeští poslanci nevstoupili do zemského sněmu, chtěla jim Beseda projevit svůj souhlas zasláním telegramu, což se však neslučovalo s § 1. spol. stanov, který vylučoval politickou tendenci. Proto výbor hlasoval proti zaslání telegramu. Avšak ovací, které město přichystalo svému zemskému poslanci JUDr. Janu Žákovi, který se vrátil ze sněmu, se Měšťanská beseda zúčastnila, a to přítomností dvou svých členů K. Černíka a M. Hamatra. Po této události se změnil život spolku. V roce 1869 se nekonaly téměř žádné schůze. Do tohoto roku si Beseda všímala především politických poměrů, poté se však více zaměřila na společenskou zábavu a dobročinné účely. Přesto Měšťanská beseda zaplatila pardubickému Sokolu v roce 1870 polovinu nákladů na převezení kamene z Kunětické hory na mohyly Jana Žižky u Přibyslavi a v roce 1873 se zúčastnila odhalení Jungmannova pomníku v Praze, což ale nepokládala za svou hlavní činnost.⁷⁴

⁷¹ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 7-9.

⁷² Státní okresní archiv Pardubice (dále jen SOkA Pardubice), Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 2., s. 15, Protokoly o schůzích 1862-1871.

⁷³ Tamtéž, s. 37-67.

⁷⁴ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 9-10.

Znovu došlo ke změně ve funkci předsedy spolku. Poté, co se tohoto postu v září roku 1868 vzdal K. Václaviček, byl do čela besedy opět zvolen V. Bubeník.⁷⁵ Každá zábava, kterou Měšťanská beseda pořádala, byla konána za dobročinným účelem. V roce 1867 zorganizovala na zábavě tombolu ve prospěch pardubické reálky, v roce 1871 darovala 20 zl. za účelem zřízení reálky v Prostějově. Když pak v roce 1871 stihla Rožmitál živelná pohroma, zaslala Beseda do této postižené oblasti finanční příspěvek. Období, které Beseda strávila v místnostech „Na Kopečku“ lze podle J. Wegera nazvat nejlepšími roky besedy. Konaly se časté schůze výboru, každý 20. den se pořádala zábava a v této době měla Beseda také velký počet členů. Bohužel Beseda v těchto prostorech nemohla zůstat, protože jí už kapacitně nestačily.⁷⁶ Na schůzi výboru Měšťanské besedy dne 25. července 1863 bylo za hlavní předmět jednání zvoleno uzavření smlouvy ohledně besedních místností. V této smlouvě se p. Šípek zavazuje pronajmout Měšťanské besedě místnosti za roční nájem 500 zl., který se bude splácet ve čtvrtletních lhůtách. P. Šípek se dále zavázal tyto místnosti pronajímat za stejnou cenu po dobu tří let. Tato smlouva platila od 1. října 1863 do 30. září 1866.⁷⁷ A tak se Měšťanská beseda 1. října roku 1863 přestěhovala k Šípkovým do Arnoštovy ulice, kde si najala dva pokoje a sál. Beseda měla velké potíže s hostinskými, dokonce tak velké, že jednomu musela v roce 1865 dát právní výpověď. Do roku 1866 byl v besedě jako hostinský p. Balcar, do roku 1869 p. Daněk, do roku 1872 p. Roček a poté p. Tuma, který se s besedou přestěhoval do nových místností.

V roce 1863 Beseda pořádala divadelní, deklamační a hudební zábavy zpočátku každou středu, později každý 10. den. Díky obětavosti majitele besedních místností p. Šípka byla postavena aréna, za jejíž propůjčení platily ostatní spolky či jednotlivci 5 zl. Výbor požádal 15 členů besedy, aby při zábavách pomáhali, čímž vlastně vytvořili jakýsi zábavný odbor. Nově zřízený zábavní odbor rozvinul hned od roku 1867 svou činnost. O masopustu uspořádal několik věnečků, které byly hojně navštěvovány hlavně ze strany pánů. V ten samý rok byly zavedeny jednou týdně v zimních měsících společné večery pro dámy, ke kterým zvala hlavně v této době vzniklá obec Švihovská. Tato obec byla zvláštní společnost pánů, která organizovala zábavy nejen pro sebe, ale také pomáhala zábavnímu odboru. Členové této obce mívali v Besedě své schůze a dávali si za různými příčinami pokuty a daně – buď krejcarové nebo dvoukrejcarové. Tuto sbírku pak věnovali zábavě nebo nějakému

⁷⁵ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 2., s. 74-83, Protokoly o schůzích 1862-1871.

⁷⁶ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 10-11.

⁷⁷ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 2., s. 7, Protokoly o schůzích 1862-1871.

dobročinnému účelu. Avšak tyto obnosy nebývaly nikterak vysoké – např. podle výkazu příjmů z období od 15. prosince 1867 do 10. března 1868 to bylo celkem 22 zl. 30 kr.⁷⁸

V Besedě však docházelo i k vnitřním rozporům – například v roce 1867 došlo bez udání důvodu k vystoupení 36 členů besedy najednou.⁷⁹ Na výborové schůzi v prosinci 1871 přečetl jednatel spolku dopis od manželů Šípkových, majitelů besedních místností. V něm žádají na místo dosavadního nájemného 500 zl. od 1. ledna 1872 ročně 600 zl. Výbor se usnesl, že tuto částku nemůže platit, a proto ji převedl na hostinského p. Ročka., který měl nadále platit přírážku na nájemné 100 zl. V červnu 1872 došlo ke změně ve vedení spolku, když byl za jeho předsedu zvolen L. Werner a za místopředsedu p. Krpata.⁸⁰ V roce 1872 si výbor Besedy začal uvědomovat nedostatek spolkových místností, a proto společně se Sokolem a Divadelními ochotníky vyjednával s obecním zastupitelstvem o společných místnostech, které by se daly zřídit na místě bývalého městského pivovaru. Poté, co byla budova postavena, pronajalo obecní zastupitelstvo horní i dolní místnosti Besedě za 650 zl., kam se Měšťanská beseda od 1. ledna 1874 nastěhovala. Brzy po přesídlení začali spolku přibývat členové, takže 19. dubna 1874 měla Beseda již 206 členů.

4.2 Činnost Měšťanské besedy v letech 1874 - 1898

Na valné hromadě 23. dubna 1874 byl poprvé zvolen zvláštní stálý zábavní odbor, který se měl starat o rozkvět Besedy v oblasti zábav. V tomto prvním stálém zábavním spolku byli pp.: Dr. Cibulka, prof. Heš, prof. Dr. Seydler, učitel Jiroutek, Dr. Jonák, Dr. Hruš a rytmistr Stulík. Jako první akci uspořádal tento výbor 31. května 1874 večerní zábavu, 15. července 1874 vycházku s Dívčím pěveckým spolkem Ludmila, poté i mikulášskou zábavu a silvestrovský večer s následujícím programem: 1. silvestrovská řeč, 2. opereta: Koncert bengalského impressaria Vaška Kaňhala, 3. ženská deklamace, 4. sólová píseň pro tenor, 5. mužská deklamace, 6. sólový výstup. V lednu roku 1875 uspořádal veliký ples a na konci masopustu téhož roku domácí věneček. Kromě těchto zábav se konaly i mimořádné akce – například 14. dubna 1876 slavila Měšťanská beseda 20 let svého trvání (s přihlédnutím i k období trvání utrakvistického spolku), dále se pořádala slavnost na památku pětistého výročí úmrtí Karla IV., přednáška slavného českého spisovatele Dr. E. Holuba a mnohé koncerty. Protože se v těchto zábavách velmi horlivě angažovaly mnohé dámy, rozhodl se výbor

⁷⁸ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 11-12.

⁷⁹ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 2., s. 61, Protokoly o schůzích 1862-1871.

⁸⁰ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 4., s. 6, Protokoly o schůzích 1871-1883.

vyhovět jejich žádosti podané 26. března 1875, aby mohly do Besedy samy chodit a číst noviny. Výbor Besedy především uznal zásluhy slečny A. Goldsteinové v pořádání besedních zábav a jmenoval ji v roce 1884 stálým činným členem Měšťanské besedy.

Na valné hromadě 28. dubna 1876 byla přijata změna besedních stanov, které byly od roku 1872 přepracovávány, ale teprve v roce 1876 byly jednatelem prof. Sovou časově upraveny a v roce 1877 nabyly úředního potvrzení a tím vstoupily v platnost. Podle těchto nových stanov byla učiněna volba 20. března 1877 – v tomto jedenáctičlenném, podle nových stanov prvním zvoleném výboru, zasedali: V. Bubeník jako předseda, K. Šimon jako místopředseda, jako pokladník p. Vojáček, p. Jiroutek jako jednatel, p. Pospíšil jako správce domu, p. Fuxa jako archivář a správce novin a dále p. Jaňura, p. Soukup, p. Santa, p. Nigrin a p. Kašpar. Nové stanovy se od těch starých v mnohém lišily. Podle starých stanov bylo osm členů výboru, z nichž každý proti pokutě 5 zl. musel funkci přijmout; volba se opakovala jednou za půl roku; starosta byl prvním členem výboru a podepisoval všechny listiny, ale jeho pravomoci byly značně omezené. Členové Besedy platili čtvrtletně 1 zl. 30 kr., směli v Besedě pobývat od rána do 23 hodin a v neděli měli právo svou manželku, pak paní a děti, které patřily k jeho rodině, avšak nebyly školou povinné, do Besedy přivést. Jestliže by se výbor rozhodl ukončit činnost Měšťanské besedy, připadla by polovina inventárního jmění školnímu fondu a polovina chudým ve městě. Schůze výboru se konaly nejprve každý týden, později dvakrát nebo třikrát za měsíc, poté i jednou měsíčně. Nové stanovy vymezily řádně všechna práva a povinnosti členů i výborů jako jednotlivých funkcionářů. Starosta měl širší pravomoce, z vlastní vůle mohl s dodatečným schválením výboru učinit vydání až do výše 10 zl. Valná hromada, která byla dříve usnášení schopná, jestliže byly přítomny dvě třetiny členů, byla podle nových stanov právoplatná již při přítomnosti jedné pětiny členů. Nesešla-li se ani potřebná jedna pětina, mohl v ten samý večer jakýkoliv počet přítomných členů za hodinu po svolání první schůze jednat.⁸¹

Dne 5. února 1878 bylo usneseno zřídit spolkovou knihovnu. Během krátké doby se v knihovně díky darům sešlo mnoho knih. K udržování a rozšiřování knihovny bylo v roce 1878 z příjmů Besedy vyčleněno 30 zl. a v roce 1879 to bylo 20 zl. V roce 1881 byla besední knihovna darována nově zřízenému městskému muzeu. V roce 1879 se opět konaly obvyklé masopustní zábavy, sedm dýchánek a v létě vycházka s pěveckými spolky Pernštýn a Ludmila. V předvečer sv. Václava byla pro dámy pořádána zvláštní zábava a 21. října se

⁸¹ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 16-20.

uskutečnil věneček na oslavu císařského posvícení. Po skončení těchto zábav se pořádaly dýchánky s přednáškami, hudbou a zpěvem. Na nich přednášeli mimo J. V. Jahna a prof. G. Heše také Dr. A. Formánek na téma: O postavení ženy v právu římském, staročeském, staroněmeckém a moderním; učitel Fr. Jiroutek: O lásce k vlasti a prof. Mrňávek: O hudebních nástrojích. Hudební části se účastnily oba pardubické pěvecké spolky, tedy Ludmila a Pernštýn. V následujících letech však tyto přednášky musely skončit, protože o nich nebyla žádná zmínka ve stanovách spolku, a proto se setkaly s velkým odporem u c. k. polit. úřadu, který povolal celý výbor na lavici obžalovaných, ale po vyšetřování od obžaloby upustil. Následkem bylo, že se v roce 1880 utvořil ze členů Besedy po příkladě jiných pokročilých českých měst i v Pardubicích nový odbor pracovníků o rozvoji duševního vzdělání národa. Byl to spolek Literární, který si za své sídlo zvolil Měšťanskou besedu a pořádal zde poučné přednášky s hudbou a zpěvem, takže se touto činností nadále Beseda nezaobírala.⁸²

Poté, co i Divadelní ochotníci začali podnikat své zábavy na Veselce, velmi se utlumilo navštěvování Měšťanské besedy. Po valné hromadě, která se konala 20. dubna 1884, navrhl JUDr. A. Formánek, aby se v Besedě opět hrálo divadlo a aby se zde pro příští divadelní dům připravovaly sály. Byl jmenován nový správní výbor, který na své první schůzi vybral ze svého středu nejprve tři členy, kteří se pak rozšířili na dvanáct členů a v roce 1885 dokonce na šestnáct a kteří dostali za úkol obnovit zábavný odbor a vypracovat pro něj zvláštní řád. Měšťanská beseda postavila podle návrhu ing. V. Pavlíčka jeviště s malbami prof. Fr. Straky a malířů p. Bíbla a p. Ipsera. Tyto prostory využívaly skoro všechny pardubické spolky – pěvecké Ludmila a Pernštýn, Divadelní ochotníci, Sokol, Hospodářský spolek, Spolek akademický „Arnošt“, Spolek hasičský, veteránský a jiné. Protože tyto spolky neměly vlastní místnosti, konaly zde své schůze, plesy a zábavy. Měšťanská beseda tedy byla jakýmsi střediskem všech spolků, a proto s nimi pořádala různé zábavy – například posvíceneckou, mikulášskou, silvestrovskou a také vycházky. V pozdější době začala Beseda propůjčovat své místnosti také Stenografickému klubu, kupeckému gremiu, Občanskému klubu, Muzejnímu spolku a jiným. Konaly se zde také různé dobročinné akce – sbírky na opatrovnu, tomboly na vánoční stromek chudých dívek a nemocných. Přestože bylo usneseno platit Besedě za propůjčení sálu 5 zl., velmi často Beseda tento poplatek promíjela. Měšťanská beseda se také stala zakládajícím členem pardubické Občanské záložny, přispívala na Národní divadlo, české žurnalisty a jiné. Nejlepší vztahy měla Měšťanská beseda

⁸² WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 21-22.

s pěveckým dívčím spolkem Ludmilou, Sokolem a pěveckým mužským spolkem Pernštýnem. Pěveckému spolku Ludmila propůjčovala Beseda od počátku jeho trvání své místnosti ke schůzím, přednáškám a zábavám. Starostka spolku pí. Božena Jahnová a jednatelka slečna Božena Horáková napsali jako poděkování Besedě tento dopis:

„Vyslovujeme jménem dívčího spolku Ludmila nejvřelejší dík za laskavou vždy osvědčenou ochotu, s kterouž nám sl. výborem používání besedních místností ku přednáškám spolkem naším pořádaným povoleno bylo. – Hojně účastenství všech tříd obcenstva při těchto zábavách a oblíba, jakou si získaly, byly zajisté též sl. výboru důkazem, s jakým souhlasem u obcenstva potkala se tato vzájemná podpora; pročez si dovolujeme vysloviti skromnou naději, že nám slavný výbor zachová též pro budoucnost svou přízeň.“⁸³

V roce 1887 byl předsedou Měšťanské besedy J. V. Střebský. Opět se jako v minulých letech hromadily stížnosti na hostinského – na špatnou obsluhu, pivo, jídlo, nečistotu a podobně. Beseda pohrozila hostinskému p. Drahošovi výpovědí a on slíbil brzké napravení. V dubnu roku 1887 se konala valná hromada, která měla stejný program jako ty předcházející:

- a) čtení protokolu předešlé valné hromady
- b) zpráva jednatele
- c) zpráva pokladníka
- d) zpráva revizorů účtu
- e) zpráva domácího správce
- f) volba výboru
- g) návrhy výboru
- h) volné návrhy

Na začátku valné hromady byla povstáním projevována pocta památce zesnulých členů. Podle zprávy pokladníka byl příjem za uplynulý rok 1775 zlatých a 82 krejcarů, vydání činilo 1525 zlatých a 72 krejcarů. Mezi největší příjmy spolku patřily příspěvky členů, nájemné od hostinského, příjem ze zábav, z kulečníku, za propůjčení sálu a za odprodání inventáře. Nejčastější výdaje byly za knihy a časopisy, dary a příspěvky a na vydání při zábavách. Volba funkcionářů probíhala vždy první schůzi po valné hromadě a v roce 1887 byl za předsedu opět zvolen J. V. Střebský. Jednateli spolku J. Zajícovi bylo uloženo, aby spolu s p. Svobodou a profesorem J. Wegerem připravili k oslavě dvacetipětiletého trvání Besedy dějiny spolku a dali je ihned do tisku. Dále bylo usneseno, že se na oslavu tohoto výročí bude konat slavnost. Jednatel na další schůzi předložil program slavnostního večera, který se nechal ve 300 exemplářích vytisknout. K slavnostnímu večeru byly pozvány tyto spolky a korporace:

⁸³ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888. s. 22-25.

Městská rada, Sokol, Pěvecké spolky Ludmila a Pernštýn, Literární spolek, Občanský klub, Hasičská jednota, Vysloužilci, Stenografický klub, Hospodářský spolek a další.⁸⁴

Na duben roku 1888 byla svolána valná hromada, kde byl předložen návrh výboru, aby Beseda za souhlasu všech místních spolků uspořádala národní slavnost ve prospěch Národního divadla v Brně. V tomto roce měla Beseda 175 členů a na další její schůzi byl za předsedu zvolen A. Formánek. V červnu roku 1888 proběhla mimořádná schůze výboru kvůli úmrtí starosty města Pardubic L. Wenera. Zástupci Měšťanské besedy se zúčastnili pohřbu tohoto svého zasloužilého a dlouholetého člena. V prosinci 1888 byl pořádán přátelský večer na oslavu sedmdesátých narozenin F. L. Riegra, na který byly pozvány veškeré vlastenecké spolky v Pardubicích. Poté, co předseda spolku A. Formánek podal rezignaci na svou funkci, byla k němu vyslána deputace, aby mu oznámila, že v tom případě s ním rezignuje celý výbor. Domluvili se na svolání mimořádné valné hromady na 20. leden 1889 a na další schůzi po této valné hromadě byl za předsedu zvolen baron O. Kraus, který svolal řádnou valnou hromadu na 7. dubna 1889. Po zprávě pokladníka se zjistilo, že Měšťanská beseda má poprvé vydání vyšší než příjmy, přičemž schodek je 205 zlatých. Na schůzi opět došlo ke změně ve funkci předsedy, když byl na toto místo zvolen starosta města F. Hoblík. Brzy však rezignoval a konaly se nové volby, ve kterých byl za předsedu zvolen profesor Č. Ibl. Kvůli svému finančnímu stavu požádala Měšťanská beseda městskou radu, aby nájemné 570 zlatých bylo sníženo na 400 zlatých ročně. Nakonec došlo ke kompromisu a městská rada snížila nájemné na 450 zlatých ročně.⁸⁵

Pro činnost Besedy byla důležitá funkce besedního sluhy, kterým v této době byl p. Vondrák. Bylo mu vyměřeno roční služné 50 zlatých a byly mu přesně stanoveny jeho úkoly: je povinen být přítomen na všech zábavách pořádaných Měšťanskou besedou v Pardubicích od začátku až do konce, dále roznášet oběžníky ke schůzím správního výboru i zábavního odboru, musí roznášet pozvání k besedním zábavám, uspořádat sedadla k jednotlivým besedním zábavám, opatřit veškeré rekvizity, dohlédnout na řádné osvětlení a udržovat vzorný pořádek při všech zábavách i valných hromadách Měšťanské besedy a dále je povinen vybírat členské příspěvky. Na neděli 30. března 1890 byla svolána valná hromada, na které se zjistilo, že příjmy Besedy činí 1622 zlatých a 59 krejcarů, zatímco výdaje 1347 zlatých a 2 krejcare. Správce novin p. Klečka na této schůzi sdělil, že je odebíráno 11 politických, 4 humoristické, 12 poučných, zábavných a odborných časopisů a 3 obrázkové periodické spisy. Celkem tedy 30 časopisů. Dále bylo přikročeno k volbám a podle stanov bylo zvoleno 11

⁸⁴ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 5., s. 91-118, Protokoly o schůzích 1883-1894.

⁸⁵ Tamtéž, s. 131-182.

členů výboru, 5 náhradníků, 3 členové kontrolující komise a jeden jejich náhradník. Za předsedu byl zvolen A. Formánek, který však volbu nepřijal a navrhl K. Wernera. Ten tuto funkci také zprvu odmítl, ale poté, co byl při nové volbě zvolen, ji přijal.⁸⁶

V dubnu 1891 sepsala Beseda novou nájemní smlouvu s Jiřím Drahošem, což byl syn dosavadního hostinského Jana Drahoše. Výbor Měšťanské besedy přenechal Jiřímu Drahošovi v najatém domě č. p. 115 místnosti v přízemí – po levé straně vchodu jednu menší a jednu větší místnost, šenkovnu a sklep, po pravé straně pak dva pokoje, komoru a kuchyň, jakož i sklep pod domem č. p. 119 za tím účelem, aby v těchto místnostech bydlel a provozoval svou živnost. Výbor spolku přenechal Jiřímu Drahošovi také provozování hostinské živnosti ve spolkových místnostech v prvním patře. Tato smlouva nabyla platnosti dne 1. dubna 1891 a obě strany měly právo od ní kdykoliv odstoupit, přičemž výpovědní lhůta byla šest měsíců. Hostinský byl povinen platit nájemné 340 zlatých ročně ve čtvrtletních lhůtách – 1. ledna, 1. dubna, 1. července a 1. října. Při těchto splátkách také musel hostinský předložit seznam cen jídel a nápojů, aby jej výbor schválil. Musel také na svůj náklad obstarat obsluhu členů Besedy i jejich hostů, čištění, osvětlování a vytápění veškerých spolkových místností.

12. dubna 1891 se konala valná hromada, na které bylo přítomno 35 členů spolku. Podle správce novin J. Klečky se odebralo 32 časopisů. Na této valné hromadě došlo také ke změně stanov. Bylo platně uzavřeno, že jestliže se na první stanovenou hodinu valné hromady nesejde dostatečný počet členů, odbývá se valná hromada týž den o hodinu později bez ohledu na počet přítomných. Dále zde bylo ustanoveno také to, že se výbor a revizoři účtů budou volit buď lístky, nebo aklamací. Na valné hromadě se volí dva revizoři účtů na dobu jednoho roku a jejich úkolem bylo dohlížet na veškeré účty a na řádných valných hromadách podávat o výsledku zprávu. Za předsedu byl zvolen J. Klečka, za místopředsedu H. Krpata a jednatelem se stal A. Bébr. I nadále Beseda propůjčuje své místnosti ostatním spolkům a přispívá na jejich činnost.⁸⁷ V listopadu 1891 zaslal Muzejní spolek v Pardubicích Besedě žádost, aby přispěla určitým obnosem na zakoupení 28 úplných ročníků Národních Listů. Beseda se rozhodla Muzejnímu spolku přispět a to obnosem 10 zlatých. Vzhledem k tomu, že se městská rada rozhodla vyprojektovat obecní budovu, podala Měšťanská beseda žádost, aby jí rezervovala čítárnu, dva pokoje, sál a šatnu. Kvůli přestavbě obecních domů dostala Beseda v březnu 1892 výpověď z dosavadních místností, kterou přijala a ihned také odnesla

⁸⁶ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 5., s. 178-191, Protokoly o schůzích 1883-1894.

⁸⁷ Tamtéž, s. 222-231.

hostinskému J. Drahošovi. V dubnu 1892 se konala valná hromada a na další schůzi byl za předsedu zvolen A. Formánek a za místopředsedu K. Werner.⁸⁸

Na další valné hromadě konané v dubnu 1893 se uplatnila změna stanov. Na první stanovený čas se nemohla valná hromada pro nedostatek členů konat, takže byla zahájena o hodinu později za přítomnosti 31 členů. Vzhledem k onemocnění předsedy musel schůzi zahájit místopředseda K. Werner. Při volbě funkcionářů byl opět zvolen stejný předseda i místopředseda. Městské radě byl zaslán dopis, ve kterém Beseda přijímá místnosti i restauraci v nové radnici a za oboje nabízí roční nájemné 1100 zlatých. V odpovědi bylo rozhodnutí pronajmout Měšťanské besedě spolkové místnosti za roční nájemné 1200 zlatých na dobu tří let.⁸⁹ V listopadu 1893 dostal jednatel na schůzi za úkol sepsat knihovní řád. Podle něj se knihy půjčovaly každou středu od 13 do 14 hodin a v neděli od 9 do 10 hodin ve spolkových místnostech. Beseda se také rozhodla přijmout nového hostinského a tím se stal p. Polenka.⁹⁰ Na schůzi, která se konala po valné hromadě v dubnu 1894, byl za předsedu zvolen JUDr. Štolba a za místopředsedu p. Hoblík. V červnu tohoto roku předseda upozornil, že ředitel J. Jahn, jeden z nejstarších členů Besedy a bývalý člen výboru, odchází na odpočinek, a tudíž podává návrh, aby mu byl na rozloučenou uspořádán banket, kterého by se zúčastnily i ostatní zdejší spolky a korporace. Jednalo se také o zařízení malého sálu v nové radnici a bylo rozhodnuto do něj pořídit: tři hrací stoly, čtyři větší třímetrové stoly, 36 židlí, patnáct metrů laviček s plyšovým červeným potahem, tři draperie do okna, hodiny, dvě bleskovky větších rozměrů, zrcadla a piano.⁹¹

Během roku 1894 se Beseda přestěhovala do nových místností a v roce 1895 byla oficiálně zahájena její činnost v nových prostorách. V tomto roce se opět objevuje stížnost členů Besedy na špatnou obsluhu, výběr jídel, osvětlení a jiné, což bylo ústně sděleno hostinskému. Hostinský požádal o propuštění z nájmu a jako důvod uvedl svou nemoc. Beseda mu odpověděla, že pokud by za sebe měl náhradu, tak by ho propustili, ale jinak že trvají na smlouvě.⁹² V lednu roku 1896 byl přijat nový hostinský p. Vystvořil, jemuž je stanoveno roční nájemné 700 zlatých. Na schůzi v září 1896 měl jednatel p. Růžička dotaz na přítomného člena výboru a městského radního p. Klečku ohledně toho, že městská rada údajně uvažuje o zrušení dolní restaurace. Na to mu bylo odpovězeno, že o sezení městské rady poukazoval p. Odkolek na to, že by tyto místnosti mohly do budoucna sloužit lépe –

⁸⁸ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 5., s. 243-258, Protokoly o schůzích 1883-1894.

⁸⁹ Tamtéž, s. 272-278.

⁹⁰ Tamtéž, s. 284-290.

⁹¹ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 6., s. 1-19, Protokoly o schůzích 1894-1901.

⁹² Tamtéž, s. 65-67.

například jako poštovní úřad. Po delším rozhovoru v této záležitosti bylo ujednáno vyslat ke starostovi deputaci a předložit mu memorandum k zastupitelství. P. Jelínek si na schůzi stěžoval, že besední členové jsou při zábavách a schůzích jiných spolků v besedních místnostech omezováni v používání časopisů a vyrušováni při jejich čtení a žádal, aby každá zábava a schůze v besedních místnostech byla vždy členstvu oznámena. Jednatel poukázal na nemožnost vyhovění této žádosti, protože nešlo každou schůzi a zábavu ihned všem téměř 250 členům Besedy oznámit. Ostatně členové spolku měli vždy přístup na každou zábavu, která se pořádala v besedních místnostech, i když byla konána jinými spolky.⁹³

V listopadu 1896 se konala valná hromada, která byla opět zahájena až na podruhé, za přítomnosti 32 členů. Na další schůzi byli aklamací zvoleni funkcionáři výboru. Předsedou se stal p. Štolba a místopředsedou p. Hoblík.⁹⁴ Po další valné hromadě v září 1897 p. Štolba prohlásil, že ze zdravotních a soukromých důvodů nemůže přijmout na další správní rok žádnou funkci. Za předsedu je tedy zvolen A. Formánek. Podle přípisu městské rady v Pardubicích se pronajala Měšťanské besedě nová místnost nahoře pro sklepníky za 40 zlatých ročně počínaje dnem 1. října 1897. Toto nájemné platila napůl Měšťanská beseda s hostinským p. Vystvořilem. Hostinskému byl také prodán starý kulečník za 60 zlatých s tou podmínkou, že dodá do dolejší místnosti nový kulečník.⁹⁵ V roce 1898 platila Beseda ročně 1140 zlatých za pronájem, a proto jednatel navrhl, aby hostinský platil vyšší nájemné – 800 zlatých. Po delší době bylo ujednáno zapsat do smlouvy s p. Vystvořilem nové nájemné z místností a pokojů v zadním domě v druhém poschodí za 840 zlatých ročně s dodatkem, že kdyby nepoužíval zadní pokoj, nájemné 40 zlatých odpadá. S touto smlouvou hostinský souhlasil a podepsal ji.⁹⁶ V prosinci 1898 zaslala Beseda telegram F. L. Riegrovi k jeho osmdesátým narozeninám s textem: *Nejpoctivějšímu, nejoddanějšímu a nejnezjištěnějšímu vůdci, který kdy stál v čele našeho národa, hold svůj skládá v dnešní památný den Měšťanská beseda v Pardubicích. Za toto blahopřání obdržela Beseda poděkování.*⁹⁷

4.3 Problémy spolku na počátku 20. století a předválečná léta

Na přelomu 19. a 20. století se začíná Měšťanská beseda dostávat nejen do finančních, ale i existenčních problémů. Předseda A. Formánek nabádal členy, aby byla odstraněna nepřízeň vůči Besedě a aby pro netečnost členstva nedošlo k tomu, že by byla rozpuštěna, což

⁹³ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 6., s. 136-159, Protokoly o schůzích 1894-1901.

⁹⁴ Tamtéž, s. 165-170.

⁹⁵ Tamtéž, s. 187-193.

⁹⁶ Tamtéž, s. 210-220.

⁹⁷ Tamtéž, s. 225-229.

by postihlo i ostatní spolky, které sídlily v besedních místnostech.⁹⁸ Kvůli nepříznivým financím byl zvýšen poplatek za sál při tanečních zábavách z 3 zlatých na 5 zlatých. Dále bylo v listopadu roku 1900 rozhodnuto, že se bude pro Besedu hledat nový hostinský, protože na toho stávajícího bylo mnoho stížností a nespokojenost s ním stále rostla. O místo hostinského se přihlásilo osm uchazečů a hlasováním byl zvolen p. Strouhal. Na valné hromadě v květnu 1901 bylo navrženo, aby se v místních časopisech uveřejnilo, v čem je nyní důležitost a význam Besedy a poukázalo se na to, že poskytuje své místnosti mnoha spolkům. Dále bylo přijato, aby všechny spolky, které mají své sídlo v besedních místnostech, byly vyzvány, aby se staly členy Měšťanské besedy. Tuto schůzi zakončil předseda A. Formánek přáním, aby se konečně došlo k poznání, že Měšťanská beseda není politickou stranou, ale že její tendencí je pěstovat ušlechtilý společenský život. Bylo také usneseno sepsat zprávu o činnosti a významu Besedy ve veškerém spolkovém životě v Pardubicích a uveřejnit ji v místních listech.⁹⁹

Valnou hromadu konanou v říjnu 1902 zahájil předseda A. Formánek těmito slovy: „*Kdyby měla věc Besedy jít těmito kolejiemi jako nyní, musela by se minout svým cílem. Nemá žádného smyslu, aby výbor besední vybíral jen příspěvky pro cizí spolky. Hostinec (dolejší) každý ze členů mívá. Jest dnes na valné hromadě, aby ujednala, jak se zachovati, aby Beseda neminula se svým cílem. Půjde-li to tak dále, Beseda jest nemožnou.*“¹⁰⁰

V roce 1902 odebírala Beseda 34 časopisů a 5 děl, přičemž v knihovně bylo celkem 200 děl o 310 svazcích. V březnu 1903 je zaslán blahopřejný telegram J. Vrchlickému k jeho padesátým narozeninám.¹⁰¹ Na valné hromadě v prosinci 1904 se sešlo jen 24 členů a v této době také stále narůstal nezájem o činnost Besedy. Aby se tato nepříznivá situace změnila, zahájil předseda A. Formánek valnou hromadu proslovem o významu spolku v minulých letech a dnes, dále hovořil o nynějším úpadku tohoto spolku a o jeho příčinách. Byla také vzata na vědomí chabá spolková činnost poslední doby a konstatovalo se, že poslední valná hromada byla před dvěma lety (31. října 1902). Do 1. července 1904 odebírala Beseda: Národní Listy, Hlas národa, Politik, Opavský týdeník, Těšínské noviny, Neodvislé listy, Pernštýn, Samostatné směry, Zlatou Prahu, Volné směry, Květy, Lumír, Zvon, Slovenské poklady, Nový život, Naše doba, Český lid, Slovanský přehled, Časopis společnosti přátel starožitností česk. v Praze a Švanda Dudák, dále Ottův slovník naučný; Čechy; Hrady a zámky; Dějiny umění národa českého; Pardubicko, Holicko a Přeloučsko. Následkem peněžní

⁹⁸ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 6., s. 252-254, Protokoly o schůzích 1894-1901.

⁹⁹ Tamtéž, s. 261-267.

¹⁰⁰ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 7., s. 3, Protokoly o schůzích 1901-1922.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 4-12.

krize bylo usneseno nadále odebírat jenom listy resp. díla podtržená. V této době měla knihovna 372 děl ve 435 svazcích a 30 neúplných děl.¹⁰² V dubnu 1906 podal hostinský žádost, aby byla před restaurací postavena veranda. Beseda s tím souhlasila a na svůj vlastní náklad ji postavila. V září 1906 postihla Měšťanskou besedu velká ztráta, když zemřel její předseda A. Formánek.¹⁰³

V lednu 1907 žádala městská rada o propůjčení sálu na měsíce únor, březen a duben kvůli uspořádání telegrafického kurzu, čemuž Beseda vyhověla (později byl tento pronájem prodloužen ještě pro poštovní kurz). V prosinci 1907 byl aklaací za předsedu zvolen p. Kuchynka, který svou volbu zprvu odmítl, protože byl v této době funkcionářem skoro ve všech zdejších spolcích, a proto by se nemohl funkci předsedy řádně věnovat. Po delší době volbu přijal. Stále klesá nejen účast členů na valných hromadách, ale i účast členů výboru na schůzích.¹⁰⁴ Na valné hromadě 22. března 1909 se sešlo pouze 14 členů a výdaje již značně převyšovaly příjmy (příjmy – 2762 korun a výdaje – 3270.73 korun). Nadále klesá i návštěvnost besedních zábav. Místopředseda p. Loeffelmann připomněl na schůzi v listopadu 1910, že bude třeba svolat valnou hromadu a bude-li odhlasováno zrušení Besedy, musí se svolat mimořádná valná hromada. Přimluvil se však, aby se Beseda nerozpouštěla. Valná hromada se konala 6. prosince 1910 za účasti 22 členů. Byla zahájena debata o další besední činnosti, na které se jednoznačně usneslo, aby Beseda i nadále fungovala a aby si své místnosti podržela. Za předsedu byl zvolen továrník J. Prokop.¹⁰⁵ Valné hromady, která se konala 6. března 1912, se zúčastnilo 16 členů Besedy a bylo přijato několik návrhů – aby byl veden seznam členů účastnících se výborových schůzí, dále aby byla knihovna stále přístupna a aby se dal členům seznam knih. Profesor J. Sakař promluvil o liknavosti hostinského, který podle něj nezastává své povinnosti a navrhuje, aby se mu přikázalo správné konání jeho povinností, což bylo přijato. Dále hovořil o zřízení velké knihovny v muzejní budově, která se má co nejdříve stavět a žádá, aby byla besední knihovna jako celek umístěna v této budově ve zvláštní místnosti a byla tak přístupna členům Besedy i širší veřejnosti, ale aby byla i nadále majetkem Besedy, což bylo také přijato.¹⁰⁶ Během válečných let byla činnost Besedy pozastavena.¹⁰⁷

¹⁰² SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, kn. č. 7., s. 29-30, Protokoly o schůzích 1901-1922.

¹⁰³ Tamtéž, s. 63-65.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 75-85.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 99-118.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 127-128.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 152-153.

4.4 FUNKCIONÁŘI MĚŠŤANSKÉ BESEDY V LETECH 1862 - 1913

Starostové spolku:

1862 – 1866 – V. Bubeník
1867 – L. Werner
1868 – K. Václavíček
1868 – 1871 – V. Bubeník
1872 – 1875 – L. Werner
1876 – 1878 – V. Bubeník
1879 – L. Werner
1880 – 1884 – V. Lexa
1885 – J. V. Jahn
1886 – 1887 – J. V. Střebský
1888 – A. Formánek
1889 – baron Otto Kraus
1889 – F. Hoblík
1889 – 1890 – Č. Ibl
1890 – 1891 – K. Werner
1891 – 1892 – J. Klečka
1892 – 1894 – A. Formánek
1894 – 1897 – J. Štolba
1897 – 1906 – A. Formánek
1906 – 1910 – F. Kuchynka
1910 – 1913 – J. Prokop

Místostarostové spolku:

1862 – 1866 – L. Werner
1867 – M. Kučera
1868 – K. Černík
1869 – M. Hamatr
1870 – L. Werner
1871 – V. Lexa
1872 – 1873 – H. Krpata
1874 – 1875 – V. Bubeník
1876 – L. Werner

1877 – K. Šimon
1878 – L. Werner
1879 – 1884 – J. V. Jahn
1885 – J. V. Střebský
1886 – 1887 – A. Formánek
1888 – K. Werner
1889 – F. Sichrovský
1889 – V. Wagner
1890 – 1891 – A. Formánek
1892 – 1894 – K. Werner
1894 – 1897 – F. Hoblík
1897 – 1900 – J. Štolba
1900 – A. Čacký
1901 – A. Čížek
1902 – 1905 – V. Fabián
1905 – 1912 – K. Loefellmann
1912 – 1913 – J. Klečka

5. Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice

5.1 Vnitřní záležitosti spolku

První schůze tohoto spolku se konala v místnostech vyšší reálné školy v Pardubicích dne 3. prosince 1865. Na programu byly tyto body: a) zaražení ženského pěveckého spolku v Pardubicích, b) sestavení příslušných stanov, c) určení jména spolku, d) volba prozatímního zastupitelstva a výboru, e) přijímání zakládajících členů a skládání vkladného výkonných členů, f) objednání spolkových knih. Na první schůzi byla přítomna Božena Jahnová, manželka ředitele vyšších reálných škol, Václav Bubeník, starosta Pardubic a Tomáš Střebský, katecheta na zdejších reálných školách. Dále se zde sešlo 30 dívek, které jako členky přistoupily ke spolku. Stanovy spolku byly vypracovány podle stanov Ženského pěveckého spolku Libuša v Českých Budějovicích. Spolek přijal jméno Ženský pěvecký spolek Ludmila podle jména české kněžny a patronky na důkaz, že chce působit na základech mravnosti a kázně k povznesení společenského života. Jako další bod byla na řadě volba funkcionářů spolku. Za starostku byla jednohlasně zvolena Božena Jahnová, za protektora spolku Václav Bubeník a za ředitele zpěvu Matěj Kučera. První cvičení spolku proběhlo 8. prosince 1865 za přítomnosti 27 členů. 27. prosince 1865 podal prozatímní výbor k vysokému c. k. místodržitelství žádost o zřízení ženského pěveckého spolku v Pardubicích a stanovy k potvrzení.¹⁰⁸ Z počátku se schůze výboru odbyvaly v bytě předsedkyně spolku a porady v místnostech vyšší reálné školy v Pardubicích.¹⁰⁹ Během krátké doby svého trvání měl spolek 49 výkonných a 51 přispívajících členů, z nichž tři byli zakládající.¹¹⁰ 16. září 1866 se spolek sešel poprvé po válečných událostech prusko-rakouské války v bytu ředitele M. Kučery, aby vyzkoušel několik písní, které měly být zazpívány při příležitosti jmenin protektora spolku Václava Bubeníka. Tento svátek byl oslaven 27. září 1866 a Ludmila zde vystoupila společně s Mužským pěveckým spolkem Pernštýn.¹¹¹

Avšak hned na počátku svého trvání musela Ludmila překonávat i několik problémů. Jedním z těch nejzásadnějších byla otázka časté rezignace hlavních funkcionářů spolku, s čímž bude mít Ludmila potíže po celou dobu svého působení. V dubnu 1867 byl na žádost starostky spolku Boženy Jahnové svolán výbor ke schůzi, kde starostka spolku přednesla důvody ke své rezignaci – především to, že si na ni stěžují členové spolku kvůli jejímu chování vůči nim a chtějí proto ze spolku vystoupit. A protože starostka nechtěla, aby jich

¹⁰⁸ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 2-5, Kniha pamětní 1865-1873.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 8-9.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 21.

¹¹¹ Tamtéž, s. 19.

vystoupilo mnoho, rozhodla se raději spolek opustit, aby se spolek nerozpadl. Tyto samé důvody ke svému odstoupení uvedl i cvičitel spolku Tomáš Střebský, protože cvičení Ludmily vedl, podle svých slov, jen kvůli starostce spolku. Výbor s jejich rozhodnutím nesouhlasil a oba ubezpečil, že jsou pro spolek nenahraditelní. Dne 14. dubna 1867 byly v cvičebních místnostech přečteny všem shromážděným členům stížnosti starostky Boženy Jahnové. Bylo usneseno, aby byla zvolena deputace, která jménem spolku starostku poprosí o prominutí. Božena Jahnová tuto deputaci přijala a souhlasila, že ve spolku zůstane. Další problém byl s malou návštěvností cvičebních hodin, na kterou si stěžoval ředitel spolku M. Kučera. Na to byly obeslány všechny členky spolku, aby více chodily na hodiny zpěvu. Přesto ředitel M. Kučera v listopadu 1867 odešel za své funkce.¹¹² Na valné schůzi spolku v listopadu 1867 byl na toto místo zvolen Tomáš Střebský, který tuto nabídku přijal.¹¹³ V říjnu 1868 se spolek opět sešel po dvouměsíčních prázdninách, aby se poradil o několika otázkách – např. přijímání nových členů, opisování not, zřízení spolkové knihovny a jiných.¹¹⁴ Na valné hromadě konané 14. listopadu 1869 byla za protektorku spolku zvolena Antonie Bubeníková, za starostku Božena Jahnová a za ředitele Tomáš Střebský.¹¹⁵

V říjnu roku 1870 pořádal spolek Ludmila valnou hromadu v reálné škole. Poté, co Božena Jahnová odmítla funkci starostky spolku, byl podán návrh, aby toto místo zastávala Antonie Bubeníková, která však tuto funkci také odmítla.¹¹⁶ Bylo rozhodnuto počkat do lednových voleb a do té doby byl zvolen prozatimní výbor.¹¹⁷ V lednu 1871 se konala výroční valná schůze spolku, na které byla jednohlasně za starostku Ludmily zvolena Růžena Barborková, manželka profesora reálných škol.¹¹⁸ V květnu roku 1872 musel spolek opět čelit problému, neboť starostka spolku R. Barborková se vzdala své funkce ze zdravotních důvodů a kvůli svému odjezdu do lázní. Na to se k ní vydala deputace spolku, aby ji přemluvila a poprosila, aby v této funkci zůstala a ujistila ji, že po dobu její nepřítomnosti ji bude zastupovat zvolená místostarostka. R. Barborková vzala tedy svou rezignaci zpět a požádala paní Hrušovou, aby ji během její nepřítomnosti zastupovala. Ta s funkcí místostarostky souhlasila.¹¹⁹ Na mimořádné valné schůzi v červenci 1872 měl spolek za úkol rozhodnout, jakým způsobem se bude angažovat na vystavění spolkového domu v Pardubicích. A tak Ludmila zvolila ze svého středu tři členy, kteří se mají účastnit komitétu. Protože však

¹¹² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 35-37, Kniha pamětní 1865-1873.

¹¹³ Tamtéž, s. 44.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 68.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 141.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 174-176.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 185.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 196.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 256-257.

Ludmila musela uspořádat jeden koncert pro své členy a jeden pro opatrovnu, nemohla tento projekt jinak podpořit, nežli uspořádat věcnou loterii ve prospěch spolkového domu.¹²⁰ 14. června 1872 rezignoval na svou funkci ředitel spolku F. Suchánek kvůli malé účasti členek při návštěvě cvičení a při zkouškách a zejména kvůli nízkému zastoupení členek spolku při posledním věnečku. Na další výborové schůzi spolku bylo rozhodnuto přijmout tuto rezignaci a na valné schůzi 26. června 1872 byl za ředitele spolku zvolen JUDr. Leopold Hruš, který tuto volbu přijal. Podle jeho slov se bude snažit být přísný na členky spolku, aby více navštěvovaly cvičební hodiny. Dále vyslovil přání, aby byli vyzváni noví členové k přistoupení ke spolku.¹²¹ Avšak ani L. Hruš ve své funkci dlouho nevydržel a již v říjnu 1872 chtěl z této pozice odejít, ale kvůli prosbám členek spolku slíbil zůstat do dalšího koncertu. Tato doba se prodloužila na několik let.¹²² Díky němu se ve spolku velmi zdokonalil zpěv, což bylo na koncertech kladně přivítáno.¹²³ V listopadu 1872 oslavil spolek jmeniny Leopolda Hruše. Spolková místnost byla ozdobena květinami, chvojím a různými nápisy. Po jeho příchodu ho uvítala starostka spolku R. Barborková a spolek zapěl několik písní.¹²⁴ Na valné schůzi v březnu 1873 byla za starostku spolku opět zvolena Růžena Barborková, za místostarostku Anna Hrušová, za protektora Václav Bubeník a za ředitele Leopold Hruš.¹²⁵ V listopadu 1873 zastihla spolek zpráva, že se dosavadní starostka spolku Růžena Barborková vzdala ze soukromých důvodů své funkce.¹²⁶ Na výroční valné schůzi konané v prosinci 1873 v místnostech reálné školy byla za starostku zvolena Anna Hrušová, dosavadní místostarostka.¹²⁷ Ale již v dubnu 1874 chtěl ředitel spolku Leopold Hruš opět rezignovat na svou funkci, protože byl nespokojen s netečností výkonných členů. A i nyní ho členky spolku přemluví, aby zůstal do další valné mimořádné schůze, což přislíbil. Jednatelka spolku A. Goldsteinová zaslala v dubnu tohoto roku všem členům výkonným oběžník, ve kterém je nabádala k vyšší aktivitě, aby získali zpět ředitelovu důvěru. Na to jí bylo odpovězeno, že se členky spolku budou snažit cvičení více navštěvovat a tím si ředitele usmířit.¹²⁸ Avšak i přes tyto zásahy ředitel spolku Leopold Hruš ze své funkce odešel kvůli advokátní zkoušce, na kterou se musel připravovat. Členové spolku mu srdečně za vše poděkovali.¹²⁹ K dalším

¹²⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 257-258, Kniha pamětní 1865-1873.

¹²¹ Tamtéž, s. 260-263.

¹²² Tamtéž, s. 273.

¹²³ Tamtéž, s. 287.

¹²⁴ Tamtéž, s. 276-277.

¹²⁵ Tamtéž, s. 291-292.

¹²⁶ Tamtéž, s. 343-344.

¹²⁷ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 17, Kniha pamětní 1873-1883.

¹²⁸ Tamtéž, s. 29.

¹²⁹ Tamtéž, s. 36-37.

změnám na hlavních postech ve spolku došlo v prosinci 1874 na řádné valné hromadě, když za starostku spolku byla zvolena Božena Jahnová, za místostarostku Kateřina Konečná a za ředitele František Jiroutek. Jediný, který byl opět potvrzen ve své funkci, byl protektor spolku Václav Bubeník.¹³⁰

V lednu 1875 na výborové schůzi spolku bylo usneseno, aby Ludmila společně s Pernštýnem uspořádala každou první neděli v měsíci přednášku, po které by následovala hudební zábava. V neděli dne 7. března 1875 byla odbývána první takováto přednáška a zábava v chemické posluchárně vyšší reálné školy. Čistý výnos z této akce byl 24 zlatých a 30 krejcarů, z čehož polovina připadla Pernštýnu a polovina Ludmile. Další přednáška tohoto rázu se konala v neděli 11. dubna a po ní následovala třetí 2. června 1875. V sobotu dne 3. července 1875 byl spolek Ludmila od c. k. hejtmanství vybídnut, aby se následující den ve tři hodiny odpoledne dostavili členové spolku na nádraží, a to buď v černém oděvu, nebo ve spolkovém kroji z důvodu převezení mrtvoly císaře Ferdinanda V. z Prahy do Vídně. Několik výkonných členů se starostkou spolku Boženou Jahnovou se odebralo na nádraží. Všechny členky spolku byly ve spolkovém smutečním kroji – bílé šaty s černým pasem a černými stužkami na ramenou, jen starostka spolku byla v černém oděvu. Na nádraží se postavily na místo jim vyhrazené, a když vlak odjel, odešli opět domů.¹³¹ Na 25. září 1875 byla svolána mimořádná schůze výkonných členů za příčinou úmrtí členky spolku Augusty Opitzové. Všichni uznali její zásluhy o spolek a usnesli se, že se zúčastní v plném počtu jejího pohřbu a věnovali jí věnec se spolkovou trikolorou.¹³² Za účelem zvýšení počtu členek spolku bylo sestaveno svolání všem paním a dívkám Pardubic, ve kterém byly vyličeny povinnosti a výhody členů dívčí pěvecké jednoty Ludmily, a kde se zároveň vybízely, aby do spolku přistoupily. Výsledek tohoto počínu byl vynikající, neboť během listopadu 1875 přistoupilo 22 výkonných členů.¹³³ Na výborové schůzi v říjnu 1875 bylo usneseno, že se má v první polovině prosince roku 1875 oslavit památka desetiletého výročí trvání spolku slavnostním koncertem, mší a taneční zábavou. Tento koncert se konal v sobotu 11. prosince 1875 v sedm hodin večer, jehož čistý výnos byl 29 zlatých a 68 krejcarů. Den na to byla sloužena mše, kde zazpívala nejen Ludmila, ale i Pernštýn. Téhož dne večer měl spolek soukromou taneční zábavu v místnostech Měšťanské besedy při vojenské hudbě pěšího pluku arcivévody Karla Salvatora.¹³⁴ Na řádné valné hromadě, která se konala na počátku ledna 1876, byli všichni

¹³⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 47, Kniha pamětní 1873-1883.

¹³¹ Tamtéž, s. 52-57.

¹³² Tamtéž, s. 58.

¹³³ Tamtéž, s. 60.

¹³⁴ Tamtéž, 66-69.

nejvyšší funkcionáři spolku opět zvoleni na své posty.¹³⁵ Na konci března 1876 zaslal ředitel spolku František Jiroutek starostce spolku Boženě Jahnové přepis, ve kterém se svého úřadu vzdává. Místo něj byl zvolen Leopold Hruš.¹³⁶ K dalším změnám došlo v květnu roku 1878, kdy byl za ředitele spolku zvolen katecheta J. Militký a za místostarostku A. Bubeníková.¹³⁷ Avšak již v září tohoto roku rezignoval ředitel J. Militký na svou funkci a na tuto pozici se opět vrátil Leopold Hruš.¹³⁸ Avšak i nadále přetrvávaly ve spolku potíže s postem ředitele, když z něho opět odešel v dubnu roku 1879 Leopold Hruš. Nyní se spolek rozhodl, že vzhledem k tomu, jaké měli obtíže, když byl za sbormistra zvolen muž, vyberou raději ze svého středu ženu, která by byla ochotná tento úřad zastávat. A tak je zvolena za cvičitelku spolku Antonie Goldsteinová.¹³⁹

Brzy na spolek dolehla další krutá rána, když 27. května 1879 zemřel Václav Bubeník, protektor spolku Ludmila a starosta města Pardubic. Jeho pohřeb se konal o tři dny později. Na rakev zesnulého položila tříčlenná deputace sestávající ze starostky spolku, A. Goldsteinové a jednatelky spolku vavřínový věnec a vyslovila choti po zesnulém upřímnou soustrast. Pohřebního průvodu se zúčastnily všechny členky spolku, které byly oděny do černých šatů. U hrobu Václava Bubeníka zazpívala Ludmila společně s Pernštýnem smíšený smuteční sbor od K. Bendla. 31. května 1879 se spolek ještě zúčastnil zádušní mše za zesnulého protektora. Dne 28. června 1879 se odebrala deputace spolku k nově zvolenému starostovi Leopoldu Wernerovi, aby mu vyslovila jménem spolku blahopřání k jeho volbě a požádala ho o jeho přízeň vůči spolku Ludmila. Starosta Werner deputaci přijal a slíbil spolek všemožně podporovat.¹⁴⁰ Tento uplynulý čtrnáctý ročník se do historie spolku nezapsal nikterak pozitivně. Nejlépe to dokládá samotný výkaz o výroční činnosti dívčí pěvecké jednoty Ludmily za tento ročník:

*„Málo bylo snad dosud let v dějinách spolku našeho, která by tak neblaze byla v rozvoj jeho, jako právě rok poslední – čtrnáctý to činnosti naší. Dlouhá to zajisté řada let, po kterou slabými silami svými hleděly jsme přispívat k oslavě rodného města i národu svého. Mnoho bylo chvíli radostných, mnoho i trudných, jež spolek náš za dobu tu prožil. Přes šlechetný, který jsme si byly vytkly a jehož vždy bedlivy jsme byly, zdálo se přece mnohdy, že spolek náš podlehne nepřízni časové a že jí i činnost naše ku konci přivedena bude. Však vždy opět zasvitla hvězda lepší budoucnosti, mnohé dosti kruté překážky překonaly jsme a spolek opět nastoupil dráhu, kterou si byl vytekl.“*¹⁴¹

¹³⁵ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 79, Kniha pamětní 1873-1883.

¹³⁶ Tamtéž, s. 87.

¹³⁷ Tamtéž, s. 193.

¹³⁸ Tamtéž, s. 197.

¹³⁹ Tamtéž, s. 219-220.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 222-224.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 231-232.

25. dubna 1880 se konala řádná valná hromada za přítomnosti 36 členů spolku, na které byla za starostku opětovně zvolena B. Jahnová, za místostarostku A. Bubeníková, za cvičitelku A. Goldsteinová a protektorem spolku Leopold Hruš.¹⁴² 15. listopadu 1880 uspořádal spolek malou domácí zábavu pro své členy na rozloučenou se svojí dosavadní místností v reálné škole. Spolek totiž získal díky své žádosti a na přímlovu J. V. Jahna od městského zastupitelstva propůjčenou místnost v obecním domě na náměstí, kde mohla Ludmila odbývat svá pravidelná cvičení.¹⁴³ Šestnáctý ročník činnosti spolku byl zahájen valnou hromadou v květnu 1881, na které byli všichni hlavní funkcionáři spolku opět zvoleni na tato místa.¹⁴⁴ Na valné hromadě v březnu 1882 došlo ke změně na postu protektora spolku, když se jím stal ředitel J. V. Jahn.¹⁴⁵ 20. prosince 1885 oslavila Ludmila dvacetileté jubileum své činnosti. Již v předvečer této slavnosti se sešli všichni výkonní členi spolku ve svých místnostech a odtud se v průvodu odebrali před budovu reálných škol, kde zazpívali starostce spolku. Druhý den byla v jedenáct hodin dopoledne sloužena slavnostní svatá mše, kde zazpívala i Ludmila. Večer se konal koncert, na kterém zazněly tyto skladby: F. Liszt: „Uherská rapsodie č. 14“, A. Dvořák: Modlitba z Erbenovy balady „Svatební košile“, B. Smetana: „Dalibor“ a jiné.¹⁴⁶ V říjnu 1887 se konal pohřeb bývalé starostky spolku Anny Hrušové v Chrudimi. Ludmila věnovala zesnulé věnec, na kterém byli podepsáni všichni členové výboru i výkonní členové.¹⁴⁷ Na počátku ledna 1888 odešla starostka spolku Božena Jahnová ze své čestné funkce. V ten samý den ji následovaly i sbormistryně A. Goldsteinová a jednatelka spolku M. Goldsteinová, které odešly z rodinných důvodů. Poté, co B. Jahnovou navštívila deputace dam ze spolku, slíbila, že ve své funkci setrvá. Odstoupilá sbormistryně A. Goldsteinová byla jmenována čestným členem spolku.¹⁴⁸ Na únorové valné hromadě v roce 1888 byl za sbormistra jmenován J. Procházka.¹⁴⁹ 6. května 1888 se spolek zúčastnil pohřbu starosty Pardubic Leopolda Wernera, kde Ludmila zazpívala a na jeho rakev položila věnec.¹⁵⁰ V září 1889 blahopřála deputace spolku nově zvolenému starostovi města Pardubic JUDr. Janu Žákovi a připojila prosbu, aby i nadále byla spolku ponechána místnost s topivem

¹⁴² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 263, Kniha pamětní 1873-1883.

¹⁴³ Tamtéž, s. 291.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 283.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 335.

¹⁴⁶ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 79-83, Kniha pamětní 1883-1890.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 132.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 144.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 173.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 177.

i osvětlením. Na vyzvání starosty J. Žáka byla tato žádost písemně podána městské radě, která ji v několika dnech kladně vyřídila.¹⁵¹

Na valné hromadě konané v lednu 1891 byla za starostku spolku opět zvolena B. Jahnová, za místostarostku nově A. Štěpánková, protektorem J. V. Jahn a sbormistrem J. Procházka. Přípisem městské rady v Pardubicích ze dne 7. února 1891 byla Ludmile udělena spolková místnost v opatrovně.¹⁵² V červnu 1894 přistoupil spolek Ludmila za přispívajícího člena s ročním příspěvkem dvou zlatých k družstvu pro vystavění sokolské tělocvičny v Pardubicích a 11. června k odboru Severočeské jednoty paní a dívek v Pardubicích se stejným příspěvkem. 28. července 1894 proběhl přátelský večer na rozloučenou se starostkou spolku Boženou Jahnovou a protektorem spolku J. V. Jahnem v sále Měšťanské besedy. Sál byl již před určeným začátkem zcela naplněn, a když se po osmé hodině dostavili oslavenci, uvítal je již na schodišti předseda Měšťanské besedy JUDr. Josef Štolba. Poté pronesla členka Ludmily poděkování starostce i protektorovi spolku:

„Velectěná paní starostko a velevážený pane protektore! Vážná nastala nám chvíle, – chvíle loučení. Opouští nás přítelkyně a rádkyně nejvěrnější, – matka nám odchází. Ano velectěná paní, matkou jste byla spolku našemu, jemuž jste dala život, ježž jste pěstovala a ošetřovala právě jako vlastní matka od nejútlejšího věku po všechna léta až po dnes. A jako Vy jste byla pravou matkou jednoty naší, tak i slovutný Váš choť, velectěný pan školní rada, byl jí otcem a ochrancem laskavým, ježž ztrácíme s Vámi zároveň a jehož odchodu tak jako velké ztráty matky naší bolestně želíme. Leč buďte ujištěna, milostivá paní, že Ludmila Pardubická nikdy nezapomene, že Vy srazila jste dívky a paní města Pernštýnova v šik spojený páskou lásky k nejnárodnějšímu našemu hudebnímu umění, které zpěvem k srdci mluví nejvíce. Ludmila bude v nejčestnější paměti chovati jméno zasloužilo zlatým písmem zapsáno býti v čele dějin naší jednoty. A jako my nikdy nezapomeneme na své přehorlivé starostky, tak prosíme, abyste se slovutným chotěm svým ráčila i Vy, milostivá paní, zachovati nás v milé upomínce, až od nás vzdálena dlíti budete v jiném působišti, kdež přejeme Vám z hloubi srdce nebes požehnání za vše dobré, co jste nám prokázali a co my jen vděčně uznávati, nikoli však odměniti můžeme. Jako slabý důkaz neobmezené úcty a vděčnosti naší račte přijmouti, milostivá paní, v upomínku na Ludmilu Pardubickou, tyto knihy hudebnin, které osmělujeme se podati posvěcené kněžce, pěstitelce a šířitelce hudebního umění! Vás pak, vysoce ctěný pane školní rado, spolek náš na důkaz naší vděčnosti zvolil jednohlasně čestným protektorem svým. Prosím, abyste i Vy ráčil nám zachovati povzbuzující přízeň svou. Dáváme Vám oběma srdečné s Bohem a voláme z hloubi duše další Vaší činnosti upřímné: „ Na zdar!“

Na to odpověděl J. V. Jahn:

„Jménem své velice dojaté choti i svým děkuji za prokázanou nám poctu, kteráž nám nezapomenutelnou zůstane. Konali jsme mezi Vámi toliko svou povinnost, kterouž nám kázala láska k vlasti, k našemu milovanému městu i ke spolku. Cokoli jsme Vám mohli udělati, dělali jsme s celou upřímností, jakéž zasluhovala vzácná vlastenecká horlivost, přičinlivost a shoda,

¹⁵¹ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 184, Kniha pamětní 1883-1890.

¹⁵² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 1, Kniha pamětní 1891-1914.

jimiž Váš spolek tak dlouho zachoval se v činnosti a nabyl slavné pověsti a lichotivého uznání ve vlastech našich. Bylo nám srdečným potěšením, kdykoli mohli jsme něčím přispěti k vaší práci tak záslužné a úspěšné. Odcházejíce od Vás se srdcem zarmouceným, přejeme z těch duší Vám oddaných, aby ten dobrý duch vlastenecké lásky a shody také nadál ovládal Vaše konání a bude nám pravým potěšením, budeme-li moci aspoň v duchu snah Vašich se účastniti a ochotně přispějeme, kde nám jen možno bude, ku práci Vaší. Přejeme Vám všelikého zdaru, děkujeme srdečně, buďte s Bohem!

Poté následovala zábava podle programu. 26. srpna 1894 se spolek zúčastnil průvodu při zahájení národopisné výstavy v Pardubicích, která byla umístěna v novoměstské škole. Následujícího dne vyslal spolek Ludmila tříčlennou deputaci k zahájení hospodářské výstavy v Bubenči.¹⁵³ Na valné hromadě pořádané na konci prosince 1894 byla za starostku spolku zvolena H. Štolbová, za místostarostku A. Bubeníková, za protektora L. Hruš a za sbormistra J. Procházka.¹⁵⁴ V roce 1899 se kvůli přílišnému zaměstnání byl nucen dosavadní sbormistr J. Procházka vzdát své funkce.¹⁵⁵ Na počátku ledna roku 1900 konal spolek Ludmila valnou hromadu, na které byl za protektora zvolen Leopold Hruš, za starostku Hedvika Štolbová, za místostarostku Antonie Bubeníková a za sbormistra nově učitel Čeněk Váňa. Bývalý sbormistr Jan Procházka byl jmenován čestným členem spolku.¹⁵⁶ Na schůzi výboru konané v červnu 1901 navrhl sbormistr spolku Čeněk Váňa, aby spolek zřídil průpravný kurz, protože jinak by v budoucnu mohl spolek mít nedostatek pěvkyní. To bylo přijato a již 18. prosince 1901 vystoupil tento kurz pod vedením Albíny Engelberthové v literárním dýchánku.¹⁵⁷ Na konci ledna 1901 byl spolek Ludmila zaskočen smutnou zprávou o smrti protektora spolku Leopolda Hruše. Všechny členky Ludmily se zúčastnily jeho pohřbu a zazpívaly mu u hrobu. Památku svého protektora uctil spolek nejen položením věnce na jeho rakev, ale i věnováním 40 korun na pořízení desky Bedřicha Smetany, jehož byl žákem, a 40 korun na pomník Julia Grégra, jehož byl obdivovatelem.¹⁵⁸ Na valné hromadě v lednu 1902, která se konala ve spolkové místnosti Měšťanské besedy, byl za protektora zvolen JUDr. Josef Štolba, sbormistrem Čeněk Váňa, starostkou Hedvika Štolbová a místostarostkou Antonie Bubeníková.¹⁵⁹ Na konci ledna 1904 se konala valná hromada ve dvoraně Měšťanské besedy za přítomnosti 23 členů, kde byli všichni hlavní funkcionáři opět znovu zvoleni do svých funkcí.¹⁶⁰ V roce 1905 byla Ludmila členem sboru pro zřízení českého národního divadla

¹⁵³ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 40-43, Kniha pamětní 1891-1914.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 55.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 112.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 122.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 149.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 158.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 173.

v Praze, zakládajícím členem spolku pro vystavění divadla a tělocvičny v Pardubicích, členem Ústřední matice školské, Ženského Výrobního spolku českého v Praze, Spolku českých spisovatelů beletristů Máj v Praze, Ústřední jednoty zpěvákých spolků a členem více než deseti dalších spolků.¹⁶¹

5.2 Pěvecká činnost

Již v roce 1866 začala spolupráce Ludmily s pardubickým mužským pěveckým spolkem Pernštýn, když oba spolky uvažovaly o koupi spolkového pianu a společných koncertech. První vystoupení pěveckého spolku Ludmila proběhlo 8. dubna 1866, když koncertoval společně s Pernštýnem v sále Odeonu na Veselce. Hlavní výnos z tohoto koncertu měl být použit k opravě hlavního oltářního obrazu v děkanském chrámu Páně. Toto první vystoupení bylo zahájeno proslovem od V. J. Jahna, který přednesla Julie Vernerová, členka spolku:

Pominula hrozná tíseň, české slovo, česká píseň svobodně zas hlaholí, v zříceniny opuštěné pádí rod náš sokolí a z nich slávy chrámy klene. Necht' nesnáze ze všad hrozí, svorně k předu, bohomozi, jaře proudí česká krev: hoj mladeži jarosmělá, myšlenkou a skutkem zjev, že jsi předkům rovna zcela.

Hrdě pohled' zas do výše otevřeny jsou ti říše osvěty a umění, mnoho práce tebe čeká, ale svaté nadšení, z každého učiní reka. Směle razme dráhu sobě, dráhu blaženější době, mladost nezná nemožnost, mladost třeba ze propasti vynese nádherný skvost, jímž ozdobí čelo vlasti.

Také my jsme povolány, také nám jsou síly dány, sestry moje milené, také naši tiché práci, naši lásce nadšené vlast upřímným díkem splácí. Znejme povolání svoje, nechme mužům hlučné boje, nechme mužům hlučný svět, v tichém lůně domácnosti ošetřujeme blaha květ, květ nádeje budoucnosti.

Co dobude mužná síla, plody klopotného díla, ruka naše zachovej, v tichém lůně domácnosti sestra, milka, matka dbej, aby lid náš silil ctností. jako píseň ženy, matky, zvuk ten nade všecko sladký, lid náš v tryzni zachoval k činům nadějnějších časů: tak i nyní pějme dál, pějme sílu, zdar a spásu!

*Vzhůru, sestry, necht' v okolí mocně zpěv náš zahlaholí! Heslo naše – svorný duch, vytrvejme na své dráze, k mnohosti dá moc a slávu Bůh, vlast' požehná naší snaze!*¹⁶²

Na konci října roku 1866 byl svolán výbor Ludmily paní Boženou Jahnovou, kde mu bylo předloženo vyzvání městské rady a zejména starosty Václava Bubeníka, protektora spolku, aby spolek spoluúčinkoval při návštěvě císaře Františka Josefa I. v Pardubicích při jeho cestě po Čechách.¹⁶³ Dne 4. listopadu 1866, v den císařovy návštěvy Pardubic, se členové spolku shromáždili se svojí starostkou v konferenčním sále, který byl ozdoben

¹⁶¹ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 216, Kniha pamětní 1891-1914.

¹⁶² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 3-7, Kniha pamětní 1865-1873.

¹⁶³ Tamtéž, s. 24-25.

podobiznou císaře v životní velikosti. Když císař při návštěvě školní budovy sházel dolů z druhého patra, otevřely se dveře a císař vstoupil mezi spolky Pernštýn a Ludmila, které mu zazpívaly, což císař velmi kladně ohodnotil.¹⁶⁴ V únoru 1867 požádala starostka spolku Božena Jahnová Ludmilu o spoluúčinkování při koncertu, který chtěla uspořádat ve prospěch spolku ku podpoře chudých studujících na pardubické reálné škole, s čímž Ludmila souhlasila. 24. února 1867 začaly první společné zkoušky k tomuto koncertu, který se uskutečnil 24. března 1867.¹⁶⁵ 24. března 1868 uspořádala Ludmila koncert pro své přispívající členy. Na programu bylo deset čísel, mezi nimiž byl například: „Věneček z národních písní“ – trojhlasý sbor od J. Šrůtka, „Ave Maria“, kterou přednesl ředitel spolku T. Střebský a nejzdařilejší – „Libuše věnčí Vlastislavu“. 2. dubna 1868 se v bytu starostky spolku sešel výbor k poradě, jestli se má přijmout pozvání slavnostního výboru ke kladení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze. Nakonec bylo domluveno slavnostnímu výboru odpovědět, že se Ludmila slavnosti zúčastní deputací, ve které bude nejméně deset členek spolku. Rok 1868 se tímto stal velmi významným v životě spolku, protože Ludmila poprvé vystoupila pro širší okruh obecnstva a to na velké národní slavnosti – právě při příležitosti kladení základního kamene k Národnímu divadlu. 16. května 1868 v deset hodin dopoledne se odebralo devět členů spolku společně se svou starostkou B. Jahnovou a ředitelem T. Střebským na Žofín, kde se sešli se smíšeným sborem Umělecké besedy a ředitelem sborů Procházkou a poté odešli na národní slavnost na Letnou.¹⁶⁶ V únoru 1869 uspořádala Ludmila s Pernštýnem ples v reálné škole ve prospěch chudých studujících, kterého se zúčastnilo mnoho hostů. Ples byl otevřen Smetanovým úvodním sborem z Prodané nevěsty a Ludmila zde uspořádala maškarní průvod. V březnu 1869 se konal koncert Ludmily pro přispívající členy, kterého se zúčastnilo velké množství lidí. Na programu bylo devět čísel, mezi nimi například: „Směs z národních písní“, „Bolení zubů“, „O Tobě“ a jiné.¹⁶⁷ 12. září 1869 uspořádal spolek Ludmila se zpěváckým spolkem Pernštýnem pěveckou akademii na oslavu sjezdu založen severovýchodních Čech. Zazněl zde smíšený sbor od K. Bendla, národní píseň a sbor „Ženám českým“ od F. Kavana.¹⁶⁸

26. února 1871 pořádal spolek Ludmila koncert pro svoje přispívající členy, kde spoluúčinkoval i mužský zpěvácký spolek Pernštýn.¹⁶⁹ V září 1872 se za řízení ředitele spolku Leopolda Hruše odbýval koncert, kde zazněl dvojzpěv od K. Bendla, česká národní píseň –

¹⁶⁴ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 26, Kniha pamětní 1865-1873.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 32-34.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 63-66.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 86-89.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 113.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 209.

„Tajná láska nestálá“, „Jarní píseň“ a mnoho dalších. Čistý výtěžek z koncertu byl necelých 36 zlatých. V listopadu 1872 pořádala Ludmila koncert pro své přispívající členy, který byl hojně navštívený. Zde byla například zazpívána „Modlitba dívek“ z opery Braniboři v Čechách od Bedřicha Smetany, píseň „Ave Maria“ a jiné, celkem jedenáct čísel. Po ukončení programu Ludmily následoval koncert vojenské kapely a poté taneční zábava.¹⁷⁰ 19. dubna 1873 navštívil Pardubice Bedřich Smetana. Na nádraží ho očekával ředitel spolku Ludmila Leopold Hruš, u kterého byl také po celou dobu svého pobytu ubytován. Druhý den uvítala tohoto umělce starostka Ludmily Růžena Barborková, která mu již předem poděkovala za jeho spoluúčinkování na koncertě, který začal v šest hodin večer na Veselce.¹⁷¹ V květnu 1873 byla mezi členy spolku uspořádána sbírka na koupi nového piana, na které se hrálo již při druhém koncertu tohoto roku, který se konal v červenci, a jehož výtěžek byl věnován ve prospěch Národního divadla. Avšak tento výtěžek činil pouze 25 zlatých.¹⁷² V listopadu 1875 zazpívalo osmnáct výkonných členek Ludmily na přání protektora spolku Václava Bubeníka na mši, která byla konána na oslavu jmenin císařovny Alžběty v děkanském chrámu.¹⁷³ V březnu 1877 pořádala Ludmila v sále Odeonu na Veselce koncert, kde mimo jiné zazněla i skladba od L. van Beethovena. Tento koncert navštívilo obecnstvo nejen z Pardubic, jehož účast byla velmi malá, ale i z Chrudimi, odkud naopak přijelo velké množství posluchačů. Čistý výnos z tohoto koncertu byl 43zl. a 27 kr. V květnu 1877 se v sále Měšťanské besedy v Pardubicích konala přednáška a hudební zábava. F. Bělohávek zde promluvil o „Obrázkách z tajemného života rostlin vůbec a jarních zvlášť“, starostka B. Jahnová a ředitel spolku L. Hruš přednesli „Serenádu“ od A. Dvořáka a jako poslední zazněl ženský sbor „Šípková Růženka“. Poté následovala taneční zábava.¹⁷⁴ V prosinci 1877 se konala přednáška a hudební zábava v sále Měšťanské besedy. Profesor E. Miřiovský zde promluvil o dějinách českého divadla. Poté zazněl sbor od K. Bendla, smíšený sbor od Mendelsohna a další. Pak následovala volná zábava.¹⁷⁵ 24. dubna 1879 spoluúčinkoval Dívčí pěvecký spolek Ludmila na koncertu, který uspořádalo městské zastupitelstvo z důvodu oslavy stříbrné svatby císařských manželů.¹⁷⁶

V listopadu 1881 pořádala Ludmila koncert, na kterém spoluúčinkoval mimo jiných i Pernštýn. Zazněl zde sbor od K. Bendla, píseň „Z domoviny“ od B. Smetany i „Toman a lesní

¹⁷⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 271-275, Kniha pamětní 1865-1873.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 304-305.

¹⁷² Tamtéž, s. 311-319.

¹⁷³ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 59, Kniha pamětní 1873-1883.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 150-155.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 185-186.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 204.

panna“ od J. A. Bergmanna.¹⁷⁷ V dubnu 1882 pořádala Ludmila v místnostech Měšťanské besedy koncertní zábavu spojenou s tombolou. Její čistý výnos přes 57 zlatých byl určen spolkové knihovně.¹⁷⁸ V květnu 1882 Ludmila na nádraží uvítala zároveň i s jiným spolky první zpěvácký spolek Hlahol. Při této příležitosti byl večer na Veselce uspořádán koncert, na kterém Ludmila s Pernštýnem darovali věnce sbormistru Hlaholu K. Knittlovi. Na sokolské slavnosti pořádané na Vinici v červenci 1882 spolek také zazpíval, stejně jako v říjnu na koncertě v sále Měšťanské besedy, jehož výnos 25 zlatých šel ve prospěch divadelního domu v Pardubicích.¹⁷⁹ V březnu 1884 pořádala Ludmila koncertní zábavu spojenou s tombolou v sále Měšťanské besedy, na kterém účinkoval i zpěvácký spolek Pernštýn. Čistý výnos z tohoto koncertu přes 48 zlatých připadl spolkové knihovně.¹⁸⁰ V prosinci 1885 byla pořádána v sále na Veselce tradiční mikulášská zábava. 20. prosince tohoto roku oslavila Ludmila dvacetileté trvání spolku. Již v předvečer slavnosti se sešli někteří výkonní členové spolku ve své místnosti, odkud se v průvodu odebrali před budovu reálné školy, kde zazpívali starostce Boženě Jahnové, která jim za to srdečně poděkovala. Druhý den v jedenáct hodin byla sloužena svatá mše, kde Ludmila zazpívala. Večer se pak konal v sále Odeonu na Veselce koncert, jehož čistý výnos byl určen pro místní divadelní dům.¹⁸¹ 4. prosince 1887 se v sále Měšťanské besedy konal Mikulášský večer, jehož začátek byl v sedm hodin večer. Po vyčerpaném programu se konala volná zábava při hudbě. Vstupné na tento koncert bylo určeno na 30 krejcarů. Z čistého výtěžku bylo 40 zlatých věnováno kuchyni pro chudé a přes 19 zlatých bylo ponecháno spolkové knihovně.¹⁸² V květnu 1889 pořádala Ludmila v Měšťanské besedě hudební zábavu spojenou s tombolou pro přispívající členy spolku, jejíž výtěžek byl určen pro spolkovou knihovnu. Z důvodu velmi nepříznivého počasí se dostavil jen malý počet hostů. Přesto byl čistý výtěžek této akce přes 32 zlatých. 5. prosince 1889 se na Veselce pořádala tradiční mikulášská zábava. Čistý výnos z tohoto koncertu byl 20 zlatých a 63 krejcarů. Velkým koncertem pořádaným 20. dubna 1890 na Veselce byla zakončena veřejná činnost spolku v tomto ročníku. Výnos z tohoto koncertu byl zaslán komitétu, který pořádal slovanský bazar v Praze ve prospěch Ústřední matice školské.¹⁸³

15. ledna 1892 zavítal do Pardubic Antonín Dvořák, aby zde uspořádal jeden ze svých koncertů, které konal před svým odjezdem do New Yorku. Koncert se odbýval v hotelu na

¹⁷⁷ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 313-314, Kniha pamětní 1873-1883.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 338.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 341-348.

¹⁸⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 31, Kniha pamětní 1883-1890.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 77-81.

¹⁸² Tamtéž, s. 133-143.

¹⁸³ Tamtéž, s. 195-197.

Veselce za přítomnosti četného obecnstva. Na tomto koncertě vystupovaly i zpěvácké spolky Ludmila a Pernštýn. A. Dvořák se v Pardubicích zdržel ještě druhý den, aby si prohlédl město a odpoledne odjel.¹⁸⁴ 13. ledna 1895 uspořádal Dívčí zpěvácký spolek Ludmila odpoledne svačinu a v osm hodin večer věneček v sále Měšťanské besedy ve prospěch zařízení Spolkové čítárny. Na odpolední svačině přednesl spolek několik sborů a hrála zde městská hudba. Příznivci Ludmily byli požádáni, aby ke svačině přispěli kávou, čajem, zákusky a cukrovinkami.¹⁸⁵ 6. dubna 1896 uspořádala Ludmila jubilejní koncert na oslavu třicetileté činnosti spolku. Koncert se konal v sále Odeonu na Veselce a na programu bylo jedenáct čísel, po kterých následoval věneček.¹⁸⁶ V květnu 1899 pořádal spolek ve dvoraně Měšťanské besedy koncert pro přispívající členy a v říjnu pořádal Čajový večírek spojený s tombolou ve prospěch chudých matek a jejich novorozeňat.¹⁸⁷

V únoru roku 1900 pořádal spolek masopustní večírek v sále Měšťanské besedy a v dubnu 1900 koncert ve prospěch rozšíření děkanského chrámu Páně. V říjnu 1900 se v Měšťanské besedě opět konal Čajový večírek spojený s tombolou ve prospěch chudých matek a jejich novorozeňat a v prosinci téhož roku se pořádala tradiční mikulášská zábava.¹⁸⁸ V listopadu 1901 vystupovala Ludmila na jubilejním koncertě pořádaném při příležitosti čtyřicetiletého trvání nejstaršího pardubického spolku – Pernštýna.¹⁸⁹ 1. srpna 1903 se při příležitosti konání Východočeské výstavy v Pardubicích konal ve výstavní aréně přátelský večer na počest účastníků sjezdů zpěváckých spolků a divadelních ochotnických jednot východočeských. Na programu bylo mimo jiné i dílo od L. Stroupežnického „Zlá krev“. O den později se konal o půl čtvrté odpoledne velký pěvecký koncert a v osm hodin večer představení ochotnických jednot.¹⁹⁰ Na schůzi spolku v únoru 1904 bylo usneseno, aby Ludmila s Pernštýnem pořádaly každý měsíc jeden zábavní večírek pro své členy. Na programu každého takového večírku měla být krátká přednáška o některém z českých hudebních mistrů, dále recitace, zpěv, hudba a společenské hry. První takovýto večírek se konal 9. dubna, a protože se shledal s kladným ohlasem, odbývaly se tyto večírky již pravidelně každou první sobotu v měsíci.¹⁹¹ V březnu 1904 uspořádala Ludmila společně s Pernštýnem koncert ve dvoraně Měšťanské besedy. Nejlepším bodem celého programu byla

¹⁸⁴ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 16-17, Kniha pamětní 1891-1914.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 47.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 60-61.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 107.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 126-127.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 144-145.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 168.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 194.

skladba od K. Bendla „Švanda dudák“.¹⁹² 1. dubna 1905 uspořádala Ludmila velký koncert ve dvoraně Měšťanské besedy na oslavu čtyřicetiletého působení spolku. Na úvod pronesl protektor spolku JUDr. Josef Štolba několik slov o významu Ludmily – o její činnosti vlastenecké, vzdělávací a lidumilné. Program tohoto večera vykazoval deset čísel.¹⁹³

5.3 Účast spolku na slavnostech

Co se týká účasti na slavnostech, byl Dívčí pěvecký spolek Ludmila velmi aktivní. Často se zúčastňoval nejen akcí pořádaných v Pardubicích a v blízkém okolí, ale na pozvání jiných spolků i ve vzdálenějších místech. 14. června 1868 se spolek Ludmila zúčastnil výletu do Dubiny, který uspořádaly všechny pardubické a okolní spolky k oslavě narozenin Františka Palackého, historiografa Českého království, odkud mu bylo zasláno telegramem blahopřání do Prahy.¹⁹⁴ V červnu 1869 odjelo sedm členů spolku se svým ředitelem Střebským do Prahy ke slavnosti odhalení pomníku Boženy Němcové na pozvání Amerického klubu dam. Ludmila zde spoluúčinkovala na koncertě, který se konal na Žofínském ostrově. Po koncertu následovala slavnostní hostina v malém žofínském sále. Když se přiblížila hodina určená k odhalení pomníku, odebrali se účastníci slavnosti na vyšehradský hřbitov, kam putovaly i davy lidstva. V průvodu i u hrobu byla určena členům Ludmily první místa hned za dámami, které nesly věnce. Po skončení slavnosti se účastníci odebrali do Novoměstského divadla, kde se konala opera. Na období 27. – 29. června 1869 byla naplánována návštěva Amerického klubu dam do Pardubic, Chrudimi a na Kunětickou horu. Hosté přijeli v jedenáct hodin dopoledne a na nádraží je očekávaly členky Ludmily společně s městskou radou, Sokolem, Pernštýnem a jinými spolky. Po přivítání se odebrali do hostince Veselka, kde jim zazpívala nejen Ludmila, ale i Pernštýn. Po koncertě se konala hostina v Odeonu, které se zúčastnilo 91 lidí. Dále byl na programu výlet na Kunětickou horu, kde hosty očekával pardubický Sokol. Druhý den si dámy z klubu prohlédly zdejší vyšší reálnou školu a místnost spolku Ludmila, načež členky Ludmily doprovodily své hosty do Chrudimi.¹⁹⁵ V srpnu 1869 se konal tábor lidu na Kunětické hoře, kterého se zúčastnila i Ludmila v čele se svojí protektorkou Antonií Bubeníkovou. Průvod šel ulicemi města, členky Ludmily poté nastoupily na povozy, které je odvezly až na Kunětickou horu, kde se opět připojily k průvodu.¹⁹⁶

¹⁹² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 192, Kniha pamětní 1891-1914.

¹⁹³ Tamtéž, s. 212-213.

¹⁹⁴ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 67, Kniha pamětní 1868-1873.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 93-98.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 112.

Na schůzi výboru na konci května 1873 bylo přijato pozvání městské rady k účasti při uspořádání národní slavnosti, která se měla konat při příležitosti výročí stých narozenin Josefa Jungmanna. Ředitel spolku Leopold Hruš byl zvolen a požádán, aby spolek zastupoval v slavnostním komitétu. Ludmila se Jungmannovy slavnosti zúčastnila dne 19. července, zazpívala zde a připojila se k slavnostnímu průvodu.¹⁹⁷ V červnu 1874 došlo Ludmile pozvání, aby se zúčastnila oslavy odhalení Klicperova pomníku v Chlumci nad Cidlinou ve dnech 15. a 16. srpna. Na tuto slavnost odjela deputace Ludmily sestávající ze starostky spolku Anny Hrušové, ředitele spolku Leopolda Hruše a dalších dvanácti členů Ludmily. V Chlumci nad Cidlinou byli již na nádraží slavnostně uvítáni a poté se odebrali do slavnostně vyzdobeného města. Dopoledne se odbývala společná zkouška na slavnostní sbor. V deset hodin se odebraly všechny spolky k pomníku na náměstí, kde nejprve zazpívaly mužské zpěvácké spolky sbor od Karla Bendla. Poté měl slavnostní řeč Václav Vlček, spisovatel a redaktor. Po něm zazpíval smíšený sbor slavnostní kantátu. Poté, co byl pomník odevzdán pod správu městské radě, se všichni rozešli. Ve čtyři hodiny odpoledne se v městské střelnici odbývala hudební a pěvecká zábava, kde zazpívaly i členky Ludmily.¹⁹⁸ V prosinci 1878 byla v Měšťanské besedě uspořádána slavnost na památku pětistého výročí úmrtí císaře Karla IV., kde Ludmila zazpívala společně s Pernštýnem.¹⁹⁹ V září 1879 se spolek deputací zúčastnil slavnosti svěcení praporu Veteránského spolku v Pardubicích. Při této příležitosti zarazila jednatelka Ludmily hřeb jménem spolku s heslem: *Šlechtnost*.²⁰⁰ V lednu 1880 působil spolek při slavnosti pořádané Měšťanskou besedou na oslavu padesátiletého uměleckého jubilea Bedřicha Smetany. Při této příležitosti zazpívala Ludmila sbor ze Smetanovy opery *Dvě vdovy*.²⁰¹

18. srpna 1880, v den padesátých narozenin císaře Františka Josefa I., se odebrala deputace spolku sestávající ze starostky B. Jahnové, A. Wirthové a A. Goldsteinové k okresnímu komisaři panu Šedivému, aby vyslovila jménem spolku blahopřání císaři. V říjnu bylo oslaveno desetileté trvání spolku opatrovny a při této příležitosti zde Ludmila zazpívala. Odpoledne byly děti z opatrovny pohoštěny sladkostmi a kávou, které zakoupil spolek Ludmila. V říjnu byly zástupkyně spolku u pana starosty Wernera, aby jej jménem spolku požádaly o nějakou vhodnou místnost pro spolek, kde by mohly odbývat svá cvičení. Starosta přislíbil, že na spolek bude pamatovat. A tak se 17. listopadu spolek stěhoval z dosavadních

¹⁹⁷ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 9-10, Kniha pamětní 1873-1883.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 33-35.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 199.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 225.

²⁰¹ Tamtéž, s. 244-245.

místností v reálné škole do obecního domu. Když v prosinci přijel do Pardubic Emil Holub, jela mu naproti coby deputace starostka Ludmily společně s cvičitelkou. Druhého dne měl Dr. Emil Holub přednášku, po níž následoval banket v Měšťanské besedě, při které pronesl Dr. Holub přípitek dámám spolku Ludmily, které mu přišly naproti.²⁰² 9. května 1881, v předvečer sňatku korunního prince Rudolfa a belgické princezny Stefanie, se spolek zúčastnil průvodu, který se konal na jejich oslavu, a také zde zazpíval. O den později byl uspořádán veliký koncert na oslavu tohoto sňatku, kde Ludmila zazpívala společně s Pernštýnem.²⁰³ V říjnu 1882 se v sále Měšťanské besedy odbývala koncertní zábava, na které Ludmila zazpívala například sbor od K. Bendla „Žitné pole“, od B. Smetany „České tance“ a jiné. Koncert se odbýval ve prospěch divadelního domu v Pardubicích, na který bylo odevzdáno 25 zlatých. Na tomto koncertě se sešel velký počet obecnstva a každé číslo bylo odměněno potleskem.²⁰⁴

V prosinci 1882 dostala Ludmila vyzvání od pardubické městské rady, aby se spolek zúčastnil slavnosti bratranců Veverkových a aby spolek vyslal dva své členy na schůzi, která se konala na konci prosince v Měšťanské besedě. Za spolek Ludmila se této schůze zúčastnila starostka Božena Jahnová se sbormistryní A. Goldsteinovou. Spolek Ludmila zde byl zvolen jako výbor okrašlovací, dále měl uvítat hosty házením kytic. Mimo to byla starostka spolku zvolena do ubytovacího výboru.²⁰⁵ V květnu 1885 byla odbývána schůzka všech delegátů pardubických spolků v Měšťanské besedě za příčinou uvítání biskupa Dr. Haise. Spolek Ludmila slíbil zazpívat společně s Pernštýnem. Když 3. června zavítal biskup Hais do Pardubic, aby zde udílel svátost sv. biřmování, zúčastnil se spolek jeho uvítání na náměstí v hojném počtu. Večer zazpívala Ludmila společně se studujícími (jelikož Pernštýn svou účast odřekl) dva sbory. O den později byl výbor spolku složit biskupovi poklonu na děkanství. Při této příležitosti představil J. V. Jahn biskupovi jednotlivé funkcionáře spolku Ludmila.²⁰⁶ V lednu 1886 se spolek zúčastnil slavnosti svěcení praporu Živnostenské besedy a starostka spolku B. Jahnová zatloukla za spolek hřebík s heslem: *Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti*.²⁰⁷ V srpnu 1888 byla pořádána všemi zdejšími spolky velká národní pout' na Vinici, při které pomáhali nejen výkonní, ale i přispívající členové spolku. Výkonní členové se v národních krojích zúčastnili průvodu na Vinici, v němž byly zastoupeny téměř všechny

²⁰² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 269-276, Kniha pamětní 1873-1883.

²⁰³ Tamtéž, s. 304-305.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 347-348.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 349-350.

²⁰⁶ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 70-71, Kniha pamětní 1883-1890.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 90.

zdejší spolky. Čistý výtěžek, který obnášel několik set zlatých, byl věnován ve prospěch brněnského divadla.²⁰⁸ 27. června 1889 se spolek zúčastnil rodinné slavnosti při příležitosti stříbrné svatby protektora spolku J. V. Jahna a starostky spolku Boženy Jahnové. Společně s některými členy Pernštýna zde Ludmila zazpívala a při předávání kytice poprosila deputace spolku o další jejich přízeň.²⁰⁹

26. března 1892 se v Pardubicích v sále Odeonu na Veselce pořádala hudební akademie na oslavu třístého výročí narození J. Á. Komenského, které se zúčastnila svým vystoupením i Ludmila společně s Pernštýnem.²¹⁰ V únoru 1893 pořádala Ludmila společný koncert s Pernštýnem za spoluúčinkování Ochotnického spolku v místnostech Měšťanské besedy a v dubnu tohoto roku akademii v sále Odeonu na Veselce ve prospěch divadelního domu.²¹¹ Ve dnech 2. a 3. července 1898 se v Pardubicích konala slavnost při příležitosti sta let od narození Františka Palackého. Celá slavnost byla zahájena v sobotu 2. července na Veselce slavnostním večerem, kde zazpívala Ludmila společně s Pernštýnem, učitel A. Borovec promluvil o životě a působení Františka Palackého a Spolek divadelních ochotníků zahrál veselohru Paní mincmistrová od Ladislava Stroupežnického. Následující den se konala v devět hodin dopoledne schůze všech pozvaných vlasteneckých spolků a korporací na Palackého třídě u akciového pivovaru, odkud vyšel průvod na hlavní náměstí. O hodinu později začala samotná slavnost nejprve Slavnostní kantátou od K. Bendla, kterou zazpívala Ludmila s Pernštýnem, dále měl uvítací řeč předseda slavnostního komitétu A. S. Chocenský a slavnostní proslov měl i JUDr. A. Formánek. Ve tři hodiny odpoledne se konalo veřejné cvičení tělocvičné jednoty Sokol na Olšinkách a v pět hodin byl uspořádán na hlavním náměstí promenádní koncert městské kapely. Na oslavu padesátiletého výročí nastoupení na trůn Františka Josefa I. se spolek zúčastnil 2. prosince 1898 slavnostních bohoslužeb. Poté se Ludmila odebrala do Měšťanské besedy, kde spolek vyslovil blahopřání c. k. okresnímu hejtmanovi E. Schellerovi a poprosil ho, aby toto tlumočil Františku Josefovi I.²¹²

6. července 1901 účinkovala Ludmila na večerní akademii Živnostensko-řemeslnické besedy a druhého dne se zúčastnila národní slavnosti na Olšinkách, kterou pořádal tentýž spolek. V roce 1901 se chystal celý národ oslavit sto let od narození Františka Škroupa, skladatele národní hymny. Za tímto účelem se v jeho rodišti v Osicích ustavil komitét složený převážně z místních a okolních učitelů, který si vzal za úkol zasadit na Škroupovu paměť

²⁰⁸ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 166-167, Kniha pamětní 1883-1890.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 199.

²¹⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 17, Kniha pamětní 1891-1914.

²¹¹ Tamtéž, s. 30.

²¹² Tamtéž, s. 93-96.

desku na jeho rodném domě. Této slavnosti, která se pořádala v červenci 1901, se zúčastnila i Ludmila s Pernštýnem a společně zde zazpívali. 18. a 19. srpna 1901 účinkoval spolek na odpolední národní slavnosti, kterou uspořádal Akademický spolek Arnošt na počest sjezdu českých studentů z východních Čech.²¹³ Ve dnech 3. – 5. dubna 1904 se v Praze konal první český hudební festival a sjezd ústřední jednoty zpěváckých spolků českoslovanských. Této slavnosti se zúčastnila dvoučlennou deputací také Ludmila a tato deputace byla přítomna i slavnostnímu valnému sněmu pěveckta českoslovanského na pražské radnici.²¹⁴ V roce 1905 slavila Ústřední matice školská 25. výročí své osvětové činnosti. Stejně jako v jiných městech uspořádal mateční odbor v Pardubicích velkou mateční slavnost dne 9. července v Pardubicích na Olšinkách. Ludmila se této slavnosti také zúčastnila a mimo to odevzdala jako jubilejní dar 120 korun.²¹⁵

5.4 Charitativní a podpůrná činnost

Spolek Ludmila nesoustředil své síly jen na pěveckou činnost, ale snažil se podpořit či zorganizovat i různé charitativní akce. 16. června 1866 se sešel celý spolek i se svojí starostkou v místnostech reálných škol k poradě, jak by se dal zařídit dostatek obinadel a prádla pro zraněné vojáky v případě války. Bylo rozhodnuto zorganizovat sbírku starého prádla a všeho, co by mohlo být potřeba. Do této akce se zapojil celý spolek Ludmila a rozvrhl si mezi své členy jednotlivé úkoly.²¹⁶ 20. února 1867 požádala starostka B. Jahnová členky Ludmily o spoluúčinkování na koncertě, který pořádá ve prospěch spolku ku podpoře chudých studujících na pardubické reálné škole, s čímž ochotně souhlasily. Zkoušky k tomuto koncertu začaly 24. února 1867 a samotný koncert se odbýval o měsíc později, 24. března. Ačkoliv byl tento koncert zorganizován k bohu libým účelům, jeho návštěva byla velmi slabá. 28. března 1867 odeslala Ludmila sbírku dárků pro bazar Národního divadla od členek tohoto spolku. Mezi dary byla například porcelánová váza, zlatý prsten, modlitební kniha, těžítka na psaní a mnoho dalších.²¹⁷ Dalším počinem pěveckého spolku Ludmila bylo podpoření zřízení městské opatrovny v Pardubicích a za tímto účelem byl vyzván Sokol a Měšťanská beseda, aby jí pomohli:

Podnikavý duch doby naší otevřel pracujícím lid v městě našem pramen obživy, jenž by zbavil, ženu, matku pracující za denní chleba, šířaných starostí o její dítě. – Junácký Sokol

²¹³ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 143-144, Kniha pamětní 1891-1914.

²¹⁴ Tamtéž, s. 193.

²¹⁵ Tamtéž, s. 214.

²¹⁶ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 17-18, Kniha pamětní 1865-1873.

²¹⁷ Tamtéž, s. 32-34.

naš osvědčenou rázností kráčí za vytknutým cílem svým, nad četami jeho však nevlaje posud prapor důstojny spolků. Zpěvacký spolek Ludmila obral sobe za úkol svého působení zřízení městské opatrovny v Pardubicích a zaopatření praporů tělocvičné jednotě. Ve schůzi výborové dne 17ho listopadu učiněno usnešení, uspořádati k účelu tomu, jemuž všestranne působení spolků zasvěceno bude, v příštím masopustě ples. V důvěře, že neodmítnete ruky sesterské obracím se k Vám s návrhem, by jste uspořádali ve spojení se spol. Ludmilou, Besedou a Sokolem na začátku masopustu r. 1870 „spolkový ples“ a ku konci masopustu r. 1870 „spolkové šibřinky“. Vynos jednoho z plesu, nechť jest určen pro opatrovnu, druhého pro prapor „Sokolu“. Zůstavujeme Vám na vůli zvoliti sobě pro svůj účel který chcete. Poněvadž však nelze předvídati, který z obou účelu zbudí více simpatii, aneb by třeba některý z plesu utrpěl nahodilými překážkami, staníz se mezi námi takové usnešení, by se čistý výnos obou plesů, stejným dílem k nezminěným účelům rozdělil. M. Hrubá – t. č. jednatelka, B. Jahnová – t. č. starostka.²¹⁸

S tímto oba spolky souhlasily a rozhodly se zorganizovat ples na 12. ledna 1870, jehož výtěžek šel na opatrovnu. Ples se konal v Odeonu na Veselce a bylo při něm vybráno 276 zlatých a 60 krejcarů. V květnu 1870 byl svolán výbor opatrovny za příčinou sestavení stanov pro opatrovnu a podání žádosti městské radě. Zároveň proběhly volby, při kterých byla za starostku zvolena pí. Krausová, za místostarostku pí. Jahnová, která však volbu nepřijala, a tak na tuto funkci byla zvolena pí. Bubeníková.²¹⁹ V dubnu 1871 obdržela Ludmila od továrníka V. Červeného z Hradce Králové dopis s žádostí, aby Ludmila účinkovala na koncertu, který se koná ve prospěch pohořelých. Dne 10. května 1871 se odebralo dvaadvacet členů spolku s ředitelem F. Suchánkem a jeho ženou do Hradce Králové, kde již byli na nádraží očekávání a dopraveni na povozech do bytů svých hostitelů. Ve tři hodiny odpoledne se sešli všichni v bytě pana V. Červeného a odtud odešli na zkoušku, která se konala v divadelní místnosti. Při večerním vystoupení zazpívala Ludmila sbor „Česká země“, což bylo odměněno hlučným potleskem. Druhý den odjely členky Ludmily zpět do Pardubic.²²⁰ V lednu 1872 pořádala Ludmila koncert ve prospěch opatrovny v sále Odeonu na Veselce, kterého se zúčastnilo velké množství lidí a čistý obnos z koncertu byl 41 zl. a 27 kr.²²¹ Dívčí pěvecký spolek Ludmila se však nevěnoval jen opatrovně. Poté, co městská rada zaslala roku 1872 Ludmile vyzvání k uspořádání sbírky starého šatstva a prádla pro obyvatelstvo českých krajín, které bylo zasaženo povodní, rozhodl se spolek uspořádat sbírku darů, které bude vybírat na radnici. Dále se výbor rozhodl uspořádat ve prospěch těchto postižených obyvatel v červnu 1872 věneček spojený s věcnou loterií, jehož čistý příjem nakonec byl přes 60

²¹⁸ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 144-145, Kniha pamětní 1865-1873.

²¹⁹ Tamtéž, s. 152-164.

²²⁰ Tamtéž, s. 211-217.

²²¹ Tamtéž, s. 237-238.

zlatých.²²² V červenci 1873 uspořádala Ludmila koncert ve prospěch Národního divadla. Mimo jiné zde zazněl i dvojzpěv Mařenky a Jeníka z prvního jednání opery *Prodaná nevěsta* od Bedřicha Smetany. Ačkoliv byla tato produkce ze strany obecnost málo navštívena, bylo každé číslo velice kladně ohodnoceno. Čistý výtěžek z tohoto koncertu byl 25 zlatých.²²³ 8. prosince 1875 se v místnostech Besedy odbývala mikulášská slavnost a slavnost vánočního stromku pro děti z opatrovny. Děti zde hrály různé hry, zpívaly písně a bylo jim také rozdáno cukroví, jablka, ořechy a chudé děti dostaly i obuv a šatstvo.²²⁴ V září roku 1880 uspořádala Ludmila dva koncerty ve prospěch Národního divadla. Na obou koncertech účinkovala Ludmila v jedné operetě a v jedné veselohře.²²⁵ Čistý výnos 100 zlatých byl odevzdán Národnímu divadlu, čímž se Ludmila stala jeho zakládajícím členem.²²⁶ 16. října 1880 oslavila Ludmila desetileté trvání opatrovny. Již v předvečer slavnosti zazpíval spolek na návrh starostky Ludmily B. Jahnové slavnostní trojzpěv od K. Bendla a píseň „Ženy české“ na slova od E. Krásnohorské. Druhý den zde spolek zazpíval mši od K. Bendla a na vlastní náklady nakoupil dětem z opatrovny různé sladkosti. O čtyři dny později uspořádala Ludmila koncert ve prospěch opatrovny v Měšťanské besedě.²²⁷ V květnu 1884 uspořádala Ludmila velkolepý koncert ve prospěch stavby místní opatrovny v sále na Veselce. První večer byl uspořádán na počest K. Bendla. Koncert se konal i druhý den. Díky velké návštěvnosti připadlo na stavbu místní opatrovny 100 zlatých.²²⁸ Jako další počín začaly výkonné členky Ludmily na vyzvání městské rady z února 1887 s vařením v obecní kuchyni, kam docházely dvakrát denně. V květnu 1887 pořádala Ludmila koncert v sále Odeonu na Veselce ve prospěch městské opatrovny. Začátek koncertu byl určen na osmou hodinu večer. Čistý výnos z tohoto koncertu byl necelých 27 zlatých.²²⁹ V prosinci 1887 spolek pořádal mikulášskou zábavu, jejíž výtěžek 40 zlatých byl určen ve prospěch chudinské kuchyně.²³⁰

V říjnu 1895 uspořádala Ludmila v sále Měšťanské besedy koncert ve prospěch divadelního domu, na kterém účinkoval i mužský zpěvácký spolek Pernštýn. Začátek koncertu byl určen na půl osmou večer a vstupné k sezení 50 krejcarů a ke stání 20 krejcarů.²³¹ V květnu 1897 uspořádala Ludmila ve prospěch ženského gymnázia spolku

²²² SOKA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 1., s. 258-260, Kniha pamětní 1865-1873.

²²³ Tamtéž, s. 317-320.

²²⁴ SOKA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 2., s. 67, Kniha pamětní 1873-1883.

²²⁵ Tamtéž, s. 228.

²²⁶ Tamtéž, s. 272.

²²⁷ Tamtéž, s. 288.

²²⁸ SOKA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 3., s. 3-37, Kniha pamětní 1883-1890.

²²⁹ Tamtéž, s. 111-115.

²³⁰ Tamtéž, s. 133-134.

²³¹ SOKA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 50, Kniha pamětní 1891-1914.

Minerva v Praze sbírku po městě, která vynesla 67 zlatých a 50 krejcarů a jedenáct ozdobných ručních prací, což bylo zasláno na ředitelství Minervy.²³² V roce 1898 byl ve spolku Ludmila zřízen odbor ku podporování churavých chudých šestinedělek.²³³

V březnu 1901 pořádal spolek Ludmila ve dvoraně Měšťanské besedy koncert ve prospěch postavení tělocvičny, na kterém vystupoval i mužský pěvecký spolek Pernštýn. Díky vysoké účasti ze strany obecnstva byl čistý výnos z koncertu 160 korun. V říjnu 1901 byl uspořádán v Měšťanské besedě přátelský večírek s tombolou ve prospěch odboru ku podporování chudých matek a jejich novorozenat, na kterém se podařilo získat 190 korun.²³⁴ 22. června 1902 uspořádala Ludmila velkou národní slavnost na náměstí pod názvem Slovanský trh, jejíž výtěžek 2567 korun a 76 haléřů byl rozdělen ve prospěch družstva pro postavení tělocvičny, fondu Muzejního spolku a fondu ku podporování chudých matek. Již delší dobu uvažoval odbor Ludmily, jak by zlepšil osud dětí, jejichž rodiče nebo pěstouni jsou celý den kvůli zaměstnání mimo domov. Takovéto děti byly odkázané samy na sebe a postrádaly dohled a vychování. Proto se odbor rozhodl zřídit jakýsi „útulek“, kde by si děti mohly hrát, číst a poučit se. A tak bylo toto zařízení otevřeno 16. února 1907, kde se více jak 70 dětí zabývalo malováním, hrou, tělocvikem a zpěvem. Hlavní zásluhu při vedení dětí u těchto činností měl učitel Jan Macháček, který s dětmi kreslil, modeloval a zhotovoval různé věci z papíru, dřeva a hlíny. Děti sem mohly chodit každou středu a sobotu odpoledne a vydatně toho využívaly. Tento pokus byl ukončen na konci března 1907, kdy přišlo jaro a děti začaly chodit ven.²³⁵

5.5 Spojení s Mužským pěveckým spolkem Pernštýn

Na valné hromadě v únoru 1906, která se konala ve dvoraně Měšťanské besedy, byli všichni čtyři hlavní funkcionáři opět zvoleni na své posty. Avšak sbormistr Čeněk Váňa ze své funkce rezignoval a tím nastala pro spolek kritická chvíle. Aby pěvecký spolek nezanikl, spojil se 10. října 1906 ve smíšený pěvecký spolek s mužským spolkem Pernštýnem. Avšak došlo ke změně v názvu spolku – místo Ženský zpěvácký spolek Ludmila se napříště bude nazývat jen Spolek Ludmila. 12. května 1906 se v Chrudimi (a o den později v Pardubicích) konal první velký župní koncert Východočeské pěvecké župy Fibichovy, který byl pořádán na uctění památky mistra Karla Bendla. Tohoto koncertu se zúčastnila i Ludmila a Pernštýn. 10. června 1906 byl uspořádán společný župní výlet do Brandýsa nad Orlicí, kterého se zúčastnily

²³² SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 74, Kniha pamětní 1891-1914.

²³³ Tamtéž, s. 95.

²³⁴ Tamtéž, s. 142.

²³⁵ Tamtéž, s. 258-259.

pěvecké spolky z Chrudimi, ze Skutče, Holic, Vysokého Mýta, Dobrušky a z Pardubic. Odpoledne byla uspořádána v lázeňském sále akademie, na které vystupovaly především pardubické a chrudimské pěvecké spolky.²³⁶ 27. ledna 1907 se v bytě starostky spolku konala valná hromada, na které byl za protektora zvolen JUDr. Josef Štolba, starostkou Hedvika Štolbová a místostarostkou Antonie Bubeníková. Tato volba již proběhla podle všech předpisů nově schválených stanov. Dále bylo na valné hromadě schváleno, aby bývalý sbormistr Čeněk Váňa byl jmenován čestným členem spolku. První koncert roku 1907 se konal na počátku ledna na Veselce, kde vystoupili Ludmila s Pernštýnem jako jeden mohutný smíšený sbor. Program tohoto večera měl deset čísel, mezi kterými byl například i smíšený sbor ze Smetanovy zpěvohry Dvě vdovy. Dne 16. května se spolek zúčastnil slavnosti kladení základního kamene k pardubickému divadlu, kde Pernštýn zazpíval slavnostní chorál.²³⁷

Na valné hromadě konané v únoru 1908 byla za starostku opět zvolena H. Štolbová, za místostarostku A. Bubeníková, za protektora JUDr. J. Štolba a za sbormistra Antonín Vendl, který vedl oba spolky již od jejich spojení v jeden smíšený sbor. První koncert tohoto roku se konal v květnu ve dvoraně Měšťanské besedy, kde oba spolky vystupovaly opět jako jeden smíšený sbor. Tento koncert byl brán jako příprava k opeře, kterou mělo být otevřeno pardubické městské divadlo. Druhý koncert se pak konal až na počátku ledna 1909.²³⁸ V červnu 1908 pořádala Ludmila velký slovácký trh na Vinici ve prospěch svých charitativních účelů. Obecenstvu byly předvedeny ukázky prací lidového slováckého řemesla od jednoduchých hraček až k původním uměleckým výšivkám. Čistý výtěžek akce obnášel 816 korun a 49 haléřů. Dne 14. června 1908 uspořádala Východočeská župa Fibichova výlet na hrad Košumberk, kterého se zúčastnily oba spolky. Ráno odjely vlakem do Chrasti, odkud se šlo pěšky do Luže. Po společném obědě za zvuků tamější sokolské hudby začala cesta na hrad. Zde byl župou uspořádán veliký lidový koncert v přírodě, kterého se účastnily následující pěvecké jednoty: Pernštýn a Ludmila z Pardubic, Slavoj z Chrudimi, Otakar z Vysokého Mýta, Vlastimil z Litomyšle a Diviš z Luže.²³⁹

Dne 11. prosince 1909 bylo slavnostně otevřeno pardubické městské divadlo a odevzdáno veřejnosti. Po tomto slavnostním večeru, jehož se zúčastnily všechny výkonné členky Ludmily, následoval druhý večer, kdy pěvecké spolky zazpívaly v divadle operu Hubička. Provedení této opery vyvolalo velké nadšení u obcenstva a muselo se ještě čtyřikrát

²³⁶ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 230-244, Kniha pamětní 1891-1914.

²³⁷ Tamtéž, s. 249-256.

²³⁸ Tamtéž, s. 271-275.

²³⁹ Tamtéž, s. 247-249.

opakovat a to ve dnech 16., 19., 22. a 26. prosince.²⁴⁰ Na valné hromadě konané v únoru 1910 v Měšťanské besedě byla místo dosavadní místostarostky Antonie Bubeníkové na tuto pozici zvolena Marie Hoblíková. Bylo zde také jednohlasně schváleno, aby A. Bubeníková byla jmenována čestným členem spolku.²⁴¹ V červnu 1910 pořádala Východočeská župa Fibichova velký župní výlet do Heřmanova Městce. Poté, co spolky dorazily do vyzdobeného města, konala se společná zkouška a po ní začal na náměstí průvod zpěváků, který se za zvuků tamější hudby odebral na místo slavnosti do knížecí bažantnice. Zde byl župou uspořádán lidový koncert, jehož se zúčastnily tyto pěvecké jednoty: Vlastislav z Heřmanova Městce, Zvukobor z Chocně, Slavoj z Chrudimi, Pernštýn a Ludmila z Pardubic, Vlastimil z Litomyšle, Diviš z Luže, Kolár z Poličky a Otakar z Vysokého Mýta. České pěvectvo slavilo ve dnech 15., 16. a 17. května 1910 velký svátek – padesát let od vzniku českého filharmonického spolku Beseda brněnská a 25. výročí úmrtí Pavla Křížkovského, prvního jeho sbormistra, kterému dala Beseda zasadit pamětní desku na budovu starobrněnského kláštera. K slavnosti odhalení pozvala Beseda pěvectvo z celé Moravy, Čech, Slezska i Dolních Rakous. Ti přijeli v počtu několik set, aby se poklonili památce tohoto muže. K tomuto významnému aktu vyslala Ludmila i Pernštýn čtyřčlennou deputaci. 14. srpna 1910 zazpívala Ludmila společně s Pernštýnem slavnostní kantátu při odhalení desky zdejšího rodáka, žurnalisty a spisovatele Františka Švarce.²⁴²

5.6 Doba předválečná

V roce 1911 vykonal spolek celkem 10 řádných výborových schůzí a celou řadu menších porad a komisí jednak v bytě starostky spolku H. Štolbové, jednak v různých hostinských místnostech, neboť spolek postrádal vlastní spolkovou místnost. V únoru 1911 uspořádala Ludmila společně s Pernštýnem přátelský večírek v Měšťanské besedě a v době před ním i po něm se pracovalo na přípravě oslavy padesátiletého trvání spolku Pernštýn. Z tohoto důvodu upustily výbory Ludmily a Pernštýna od podniků spojených s účastí široké veřejnosti a soustředily se jen na důstojnou oslavu tohoto výročí. Tento významný spolkový svátek byl oslaven 3. června 1911 slavnostní valnou hromadou v besedních místnostech, kam byli pozváni vzácní hosté z celého okolí, z Prahy i místní. Po přednesených projevech předsedou spolku Pernštýn a starostou města inženýrem Prokopem zazpíval Pernštýn, načež jednatelka Ludmily odevzdala předsednictvu pamětní desku. Druhá část této schůze byla

²⁴⁰ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 290-291, Kniha pamětní 1891-1914.

²⁴¹ Tamtéž, s. 308.

²⁴² Tamtéž, s. 275.

věnována zpěvnímu programu. Druhý den se konal koncert v městském divadle, na který byla všechna místa vyprodána. Na programu bylo dílo Antonína Dvořáka oratorium Svatební košile. Spolek Ludmila vystoupil v tomto roce ještě několikrát na veřejnosti při zábavách a slavnostech ostatních spolků. V červnu uspořádal spolek pro zřízení a udržování střední dívčí školy v Pardubicích nazvaný Božena Němcová společně s Ludmilou velkou národní slavnost na Vinici. Na výborové schůzi v listopadu 1911 odešla ze své funkce dosavadní starostka Ludmily paní Hedvika Štolbová. Tím ztratila Ludmila nejen starostku a duši celého spolku, ale také místo, kde se scházely členky spolku k práci ve prospěch chudých matek, kde zhotovovaly ruční práce pro tombolu a kde se konaly výborové schůze. Správní výbor poděkoval jak protektorovi spolku, který také rezignoval, tak i starostce za jejich dlouholetou a úspěšnou činnost. Nejen Ludmila, ale i ostatní spolky jako Literární, Ochotnický a divadelní kuratorium, ve kterých JUDr. Josef Štolba dlouhou řadu let působil, mu hodlaly uspořádat večírek na rozloučenou. Byly tedy narychlo svolány společné schůze, a když bylo vše připraveno, i divadlo zadáno, obdrželi od Josefa Štolby dopis, ve kterém je ze zdravotních důvodů žádá od upuštění od pořádání této oslavy. Poté byla opět svolána společná schůze, kde bylo rozhodnuto, aby deputace každého spolku navštívila jen soukromě JUDr. Štolbu v jeho bytě.²⁴³

V roce 1912 tomu bylo již 47 let, co Ludmila, nejstarší ženský spolek v Pardubicích, začala svou činnost. V únoru tohoto roku se konala valná hromada za přítomnosti 35 členů v sále Měšťanské besedy. Za sbormistra byl zvolen Antonín Vendl, za starostku Marie Hoblíková a za místostarostku Barbora Roubalová. Bývalá starostka i protektor spolku byli jednohlasně jmenováni za čestné členy spolku Ludmila.²⁴⁴ V květnu 1912 byl pořádán koncert v městském divadle, jehož program vykazoval jedenáct čísel. 27. října 1912 jela Ludmila společně s Pernštýnem na koncertní zájezd do Liberce, kterého se pěveckto zúčastnilo v plném počtu, tedy 54 dam a 66 pánů se sbormistrem A. Vendlem v čele. Když přijeli na liberecké nádraží, čekali je zde již zástupci České besedy, kteří je srdečně uvítali a doprovodili do národního domu. Po obědě si prohlédli město a poté se vrátili zpět do Besedy ke společné zkoušce. Tento koncert se velmi vydařil. Druhým velkým pěveckým svátkem byl pěvecký tábor na Kunětické hoře pořádaný dne 7. července 1912. Tato neděle náležela východočeskému pěvectvu, které se sjelo do Pardubic, aby jednak zde zvýšilo význam padesátiletého jubilea prvního pěveckého tábora, ale aby také navázalo nové styky mezi

²⁴³ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 325-332, Kniha pamětní 1891-1914.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 341-343.

jednotlivými spolky v župě. Hned od rána, ale zvláště pak od druhé hodiny odpolední, se začali scházet hosté i účastníci slavnosti a řadili se před Veselkou v průvod, ve kterém byly jako hosté čteně zastoupeny pardubické pěvecké spolky a to: Řemeslnická jednota, mládenecký spolek Havlíček, československá obchodní beseda a jiné, za nimiž šla deputace pražského Hlaholu, župní výbor s Dr. Pippichem v čele, dále pěvecké spolky z Police nad Metují, Poličky, Luže, Litomyšle, Vysokého Mýta, Třebchovic, Chocně a dalších měst, nakonec šla Ludmila s Pernštýnem. Tento průvod stanul před radnicí, kde městská reprezentace se starostou inženýrem Prokopem v čele byla shromážděna. Starosta uvítal shromážděné, načež mu odpověděl župní starosta Dr. Pippich. Poté za zvuků hudby se dal průvod na pochod. Prošli Cihelnou, Hradištěm, Brozany, Ráby, kde je všude vítaly slavobrány. Na Kunětické hoře je nejprve přivítal Dr. Pippich a poté začal stanovený program. Tato slavnost trvala až do večera, kdy se účastníci vrátili do Pardubic. Mnozí z nich odešli ještě do Bubenče, aby zde při zábavě počkali na odjezd vlaku.

Ústřední matice školská pořádala na počátku června 1912 velkou matiční slavnost z dob sedmnáctého století, při které také spoluúčinkovala Ludmila tím, že obstarala výrobu a prodej pardubického perníku. Dne 5. listopadu 1912 oslavily Sdružené spolky pardubické památku Jaroslava Vrchlického v městském divadle, kde zazpívala i Ludmila s Pernštýnem.²⁴⁵ Na oslavu padesátiletého trvání choceňského zpěváckého spolku Zvukobor pořádala Východočeská župa Fibichova dne 29. června 1913 župní výlet do Chocně spojený s pěveckou a hudební produkcí. Sešlo se zde 390 účinkujících, kteří se po druhé hodině odpolední seřadili a za zvuků tamější kapely šli na náměstí, kde je uvítal starosta města a členové městské rady. 26. června 1913 zemřela spoluzakladatelka, nejstarší členka a bývalá první místostarostka spolku Antonie Bubeníková.²⁴⁶

V roce 1914 pořádala Ludmila 4. a 5. dubna dva koncerty, na kterých účinkovali také Pernštýn, studující středních škol a pardubická filharmonie. Poté, co propukla válka, pozastavila Ludmila svou pěveckou činnost a členky spolku se začaly věnovat práci v Červeném kříži. Během války se staraly také o chudé matky, v jejichž prospěch uspořádaly sbírku.²⁴⁷

²⁴⁵ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 346-352, Kniha pamětní 1891-1914.

²⁴⁶ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 4., s. 360-364, Kniha pamětní 1891-1914.

²⁴⁷ SOkA Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice, kniha č. 5., fol. 1, Kniha pamětní 1914-1932.

5.7 FUNKCIONÁŘI SPOLKU LUDMILA V LETECH 1865 – 1913

Seznam protektorů spolku:

1865 – 1879 – Václav Bubeník, obecní starosta

1880 – 1882 – JUDr. Leopold Hruš, advokát

1882 – 1894 – Jiljí V. Jahn, školní rada

1894 – 1911 – JUDr. Leopold Hruš, advokát

Seznam starostek spolku:

1865 – 1870 – Božena Jahnová

1871 – 1873 – Růžena Barborková

1873 – 1874 – Anna Hrušová

1874 – 1894 – Božena Jahnová

1894 – 1911 – Hedvika Štolbová

1912 – 1913 – Marie Hoblíková

Seznam místostarostek spolku:

1865 – 1891 – Antonie Bubeníková

1891 – 1892 – Antonína Štěpánková

1892 – 1910 – Antonie Bubeníková

1910 – 1912 – Marie Hoblíková

1912 – 1913 – Barbora Roubalová

Seznam ředitelů zpěvu:

1865 – 1867 – Matěj Kučera

1867 – 1870 – katecheta P. Tomáš Střebský

1870 – 1872 – František Suchánek

1872 – 1874 – JUDr. Leopold Hruš, advokát

1874 – 1876 – František Jiroutek

1876 – 1878 – JUDr. Leopold Hruš, advokát

1878 – profesor P. Josef Militký

1878 – 1879 – JUDr. Leopold Hruš, advokát

1879 – 1888 – Ant. Goldsteinová

1888 – 1899 – Jan Procházka

1900 – 1906 – Čeněk Váňa

1906 – 1913 – Antonín Vendl

Tab. č. 1: Počet členů Dívčího pěveckého spolku Ludmila v letech 1865-1913

ROK	VÝKONNÍ ČLENOVÉ	PŘÍSPÍVAJÍCÍ ČLENOVÉ	ZAKLÁDAJÍCÍ ČLENOVÉ
1865	38	51	3
1866	39	39	3
1867	39	39	3
1868	45	27	3
1869	41	30	3
1870	31	40	3
1871	28	32	3
1872	30	42	3
1873	24	48	4
1874	19	48	4
1875	49	46	4
1876	43	45	4
1877	41	47	4
1878	37	47	4
1879	39	42	4
1880	42	44	4
1881	38	42	4
1882	32	46	4
1883	34	73	4
1884	38	81	5
1885	39	83	5
1886	34	80	5
1887	30	78	5
1888	29	75	5
1889	23	70	5
1890	30	73	5
1891	46	69	5
1892	47	90	5
1893	44	87	5
1894	46	84	5
1895	33	152	5
1896	37	139	5
1897	34	137	5
1898	67	178	5
1899	72	185	4
1900	58	172	5
1901	51	157	4
1902	67	151	2
1903	60	160	2
1904	56	180	2
1905	48	220	1
1906	52	220	1
1907	56	196	2

ROK	VÝKONNÍ ČLENOVÉ	PŘISPÍVAJÍCÍ ČLENOVÉ	ZAKLÁDAJÍCÍ ČLENOVÉ
1908	66	200	2
1909	69	193	2
1910	72	214	3
1911	71	203	3
1912	71	203	5
1913	67	204	4

6. Hospodářský spolek

6.1 Cesta k založení spolku a první léta jeho činnosti

Předtím, nežli byl v Pardubicích založen samotný Hospodářský spolek, existoval zde okresní hospodářský odbor, který působil v rámci organizace krajských hospodářských jednot. 19. září 1861 se sešlo několik pardubických občanů, aby se zasadili o vznik takového odboru také pro pardubický okres. Avšak úředně byl tento odbor schválen až 26. května 1862 na základě usnesení ústředního výboru hospodářské jednoty chrudimského kraje. Prvním předsedou nově založeného hospodářského odboru pro pardubický okres se stal Josef Kotovic, místopředsedou František Peška a za jednatele byl zvolen profesor Josef Klika. Mezi dalšími členy výboru byl například V. Bubeník, J. V. Jahn, V. Půlpán nebo J. Lorenc. Brzy se však vyskytly první problémy hospodářského odboru. Tím největším se ukázala být jeho přílišná závislost na krajské jednotě a také různá omezení, která byla dána již při vzniku odboru. Například o přijetí nového člena odboru rozhodovala krajská jednota, ke které musel hospodářský odbor podat žádost o přijetí. Dalším omezením bylo to, že okresní odbor musel dávat dvě třetiny všech vybraných ročních příspěvků krajské jednotě, takže odboru zůstávala na jeho vydání pouhá jedna třetina z příspěvků. V roce 1862 měl okresní hospodářský odbor pro pardubický okres 66 členů. Během roku 1862 pořádal pardubický hospodářský odbor dvě valné schůze – 5. září a 21. prosince, avšak první schůze se pro nedostatečný počet přítomných ani nemohla konat. Na schůzích se jednalo o různých tématech – například o zřízení hospodářské školy v pardubickém okrese, zřízení cukrovaru u nádraží v Hradci Králové a jiných. Ve dnech 1. – 3. října 1863 se z iniciativy hospodářského okresního odboru pro pardubický okres pořádala v Pardubicích krajská hospodářská výstava náradí a strojů, plodin, výrobků hospodářského průmyslu, lesnických a včelařských výrobků a hospodářských zvířat. Začal se také zvyšovat počet členů odboru. Jestliže v roce 1863 měl hospodářský odbor stále 66 členů, tak o rok později to bylo již 145 členů. Druhá valná schůze v roce 1864 se konala v Sezemicích, což bylo poprvé, kdy se schůze odboru pořádala mimo Pardubice. V roce 1865 došlo ke změně funkcionářů spolku, když se předsedou okresního hospodářského odboru stal Dr. Josef Pich, místopředsedou V. Bubeník a jednatelem i nadále zůstal profesor Josef Klika.²⁴⁸

V roce 1866 v Pardubicích kvůli prusko-rakouské velice ochabl spolkový život, což se dotklo také hospodářského odboru, který v tomto roce uspořádal pouze jednu schůzi. Avšak

²⁴⁸ SOVA, František Vratislav. *Tricet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 5-7.

ani v roce 1867 nenastala žádná změna v životě odboru, protože se opět pořádala jen jedna schůze a do odboru přistoupilo pouze sedm nových členů. K obratu došlo v roce 1869, kdy byl na výborové schůzi konané 30. května podán návrh, aby byl založen samostatný Hospodářský spolek pro pardubický okres (dále jen Hospodářský spolek). Profesor Josef Klika, jednatel okresního hospodářského odboru, připravil návrh stanov, které výbor v červnu 1869 přijal a výnosem ze dne 23. července 1869 je schválilo i c. k. místodržitelství. 19. prosince 1869 se v Pardubicích konala první valná hromada Hospodářského spolku, na které byl za jeho předsedu zvolen J. B. Uhlíř, za místostarostu V. Bubeník a za jednatele profesor J. Klika. V roce 1869 měl Hospodářský spolek pouze 57 členů, ale na konci roku 1870 to bylo již 108 řádných a 7 činných členů. Další zásadní změny v životě spolku přinesl až rok 1881, kdy se spolek rozšířil o další dva okresy – přeloučský a holický. Protože dosavadní stanovy byly platné pouze pro pardubický okres, vypracoval výbor nové a přednesl je na valné hromadě konané 6. února 1881 ke schválení. Tyto nové stanovy Hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Holický a Přeloučský byly schváleny výnosem ze dne 11. března 1881 č. 12734. V dubnu 1881 byl již podle nových stanov na valné hromadě spolku zvolen za předsedu A. Eckert a jako jeho místopředsedové byli zvoleni: za pardubický okres J. Jírek, za holický okres F. Šťastný a za přeloučský okres J. Dítě.²⁴⁹

6.2 Vnitřní činnost spolku v letech 1870-1890

V roce 1870 uspořádal spolek čtyři valné hromady, přičemž dvě z nich se konaly v Pardubicích a zbylé dvě v Bohdanči a v Sezemicích. Spolek díky svým žádostem k ministerstvu orby dostal podporu 200 zl. na rozšíření hospodářských strojů, 50 zl. na semena, 100 zl. na zvelebení hnojaření, 100 zl. na plemenné kančiky a 100 zl. na úly. V roce 1871 se konaly dvě valné hromady – ve Dřítči a v Podůlšanech. 7. května 1871 na schůzi ve Dřítči se jednalo o škodách, které způsobila zvýšená hladina Labe a z usnesení spolku byla podána první petice c. k. vlastenecké společnosti, aby se zregulovalo Labe. Na schůzi v Podůlšanech odbývané 29. května se debatovalo především o významu hospodářských besed. V roce 1872 odbýval spolek pět valných hromad, z toho se dvě konaly v Pardubicích. Prvním čestným členem Hospodářského spolku pro pardubický okres se stal na valné hromadě pořádané v květnu 1872 kníže Karel Schwarzenberg. Protože dosavadní jednatel spolku profesor J. Klika přijal místo na c. k. ústavě pro vzdělání učitelů v Kutné Hoře, stal se

²⁴⁹ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 7-17.

novým jednatelem spolku profesor G. Heš. J. Klika byl za své zásluhy jmenován čestným členem spolku. V roce 1873 se konaly valné hromady Hospodářského spolku v Opatovicích, Bělé, Hostovicích, Dolní Rovni, Vysokém Veselí a v Pardubicích. Na těchto schůzích spolek odměňoval čeled' za vzornou službu a byly zde také vystavovány hospodářské stroje.²⁵⁰ A jak tyto valné hromady konkrétně vypadaly? Například na valné hromadě konané 23. března 1873 v Opatovicích byli všichni její účastníci slavnostně uvítáni a samotná schůze byla zahájena ve dvě hodiny odpoledne. Uvítací řeč měl katovický farář p. Podhajský. Protože se této schůze kvůli své nemoci nemohl zúčastnit předseda Hospodářského spolku J. B. Uhlíř, vedl ji místopředseda spolku V. Bubeník. Nově se do spolku přihlásilo 31 členů a hromada skončila po páté hodině odpolední. Na valné hromadě v Bělé konané 2. května, se sešlo okolo 3000 lidí. Na schůzích se jednalo například o pěstování cukrovky, o krmení a péči hovězího dobytka, o pustošení lesů, o vzdělávacích prostředcích pro hospodáře a hospodářské synky a dalších. Na třetí valné hromadě roku 1873 pořádané v Hostovicích, kterou po třetí hodině odpolední zahájil předseda spolku J. B. Uhlíř, byl schválen protokol poslední valné hromady a byli přijímáni noví členové, kterých bylo 36. Poté se přistoupilo k debatě o hospodářských otázkách. Před čtvrtou valnou hromadou konanou v Rovni 28. září 1873 se všichni její účastníci nejprve prohlédli výstavu hospodářských strojů. Spolek zde získal 33 nových členů. Jednatel Hospodářského spolku F. V. Sova a jeho místopředseda V. Bubeník přednášeli o tom, na co by se měl rolník zaměřit. Největší důraz kladli na četbu knih, vydržování mládeže na škole – hlavně hospodářské, zařizování knihoven, odebírání hospodářských listů, zařizování hospodářských besed apod. 26. října 1873 byla odbývána pátá valná hromada ve Vysokém Veselí. Předseda spolku nejprve v úvodní řeči vysvětlil účel Hospodářského spolku a vyzval k jeho podpoře tím, že do něj přistoupí noví členové. Přihlásilo se 21 nových členů.²⁵¹ 15. června 1873 zahájila svou činnost zemědělská rada pro království České a Hospodářský spolek se uchýlil pod její ochranu. Spolek od ní dostal 100 zl. na přednášky, 50 zl. na zvelebení hnojařství a jednoho erárního býka.²⁵²

V roce 1875 byla činnost spolku utlumena, protože Hospodářský spolek nebyl dostatečně podporován ze strany rolníků. Na program výroční valné hromady se dokonce dostala otázka o podmínkách dalšího trvání Hospodářského spolku. Valné hromady se v roce

²⁵⁰ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 8-11.

²⁵¹ HEŠ, Gustav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pardubického za rok 1873.* Pardubice, 1873, s. 5-15.

²⁵² SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 11.

1875 odbývaly celkem tři – v Čivicích, Zdechovicích a v Komárově. Na této poslední schůzi byl dosavadní předseda spolku J. B. Uhlíř, který přijal místo ředitele na zemské hospodářské škole v Přerově, jmenován za své zásluhy čestným členem spolku. Vzhledem k tísnivé finanční situaci se výroční zpráva o činnosti spolku za rok 1875 ani nevydala tiskem. V roce 1876 se odbývaly čtyři valné hromady, přičemž na výroční schůzi konané 6. února v Pardubicích byly pořádány volby a za předsedu spolku byl zvolen dosavadní místopředseda V. Bubeník a na jeho místo ředitel A. Eckert. Zemědělská rada věnovala spolku 150 zl. na ovocnou školkou.²⁵³ 27. června 1878 byla zvýšena daň cukrovarům, čímž byl ohrožen hospodářský průmysl, a tak Hospodářský spolek pro okres pardubický jako první vypracoval petici k zemědělské radě a žádal snížení daně. Dále vyzval všechny české i německé hospodářské spolky v Čechách, aby se k této žádosti připojily. Díky těmto iniciativám nakonec ke zvýšení daně skutečně nedošlo. V roce 1879 se valné hromady konaly 5. ledna, 16. února a 14. dubna v Pardubicích, 8. června v Dašicích, 13. července v Kladrubech, 19. října v Ostřešanech, 2. listopadu v Přelouči a 14. prosince byla výroční valná hromada v Pardubicích na oslavu desetiletého trvání spolku za přítomnosti zástupců okolních hospodářských jednot. V roce 1879 ale spolek zasáhla bolestná rána, když 25. května zemřel předseda spolku Václav Bubeník. Členové spolku se zúčastnili smutečních obřadů a nad rakví promluvil jednatel spolku. Předsednictví spolku převzal dosavadní místopředseda ředitel A. Eckert a na jeho místo byl zvolen J. Jírek.²⁵⁴

Dne 14. března 1880 byla provedena první volba delegáta Hospodářského spolku do zemědělské rady a byl jednohlasně zvolen Jan Jírek, statkář z Dražkovic. V roce 1881 podal spolek žádost k říšské radě o urychlení melioračního zákona, aby mohlo být zregulováno horní Labe a aby se mohly soustavně uměle odvodňovat bývalé rybníky kolem Pardubic. Další žádosti byly podávány k vys. sněmu a k zemědělské radě království Českého. V roce 1882 se činnost spolku ubírala trojím směrem – hájení hospodářských zájmů, vzdělání a zastupování spolku navenek. Mimo devíti valných hromad se konaly dvě schůze delegátů všech spolků severovýchodních Čech do Pardubic, kterých se zúčastnilo také několik českých poslanců. V roce 1883 žádal spolek o samostatnost hospodářských komor, o rozšíření působnosti hospodářských záložen, o upravení řek v Čechách a další. Avšak veškerá pozornost Hospodářského spolku se v roce 1883 soustředila na odhalení pomníku bratrancům Veverkovým. Tato slavnost patřila k největším, které se ve druhé polovině devatenáctého

²⁵³ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 12-13.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 16.

století v Pardubicích konaly. Na valné hromadě konané 22. května 1884 v Pardubicích byl ředitel J. V. Jahn jmenován za své veliké zásluhy o spolek jeho čestným členem. Mimo to zde také byla provedena volba delegáta do zemědělské rady a byl zvolen člen výboru Jan Markalous, statkář v Třebosicích.²⁵⁵ V roce 1884 se v okrese nacházelo již třináct hospodářských besed, a to v Albrechticích, Bělé, Dolanech, Chvojenci, Lipolticích, Mikulovicích, Platěnicích, Dolní Rovni, Stojicích, Svinčanech, Třebosicích, Ostřešanech a ve Vysoké nad Labem. Na valné hromadě 11. května 1884 dostal předseda spolku A. Eckert a jednatel Fr. Vr. Sova vyznamenání – stříbrné medaile rady zemědělské, která uznávala jejich zásluhy.²⁵⁶

I v následujícím roce 1885 se spolek snažil co nejvíce hájit zájmy rolníků, a tak podával opět petice: vysoké vládě, říšské radě i sněmu království Českého, aby byly odstraněny následky hospodářské krize; zemské radě, aby se přičinila o zhotovení zákona v příčině pojišťování zemědělského dělnictva; zemské radě, aby bylo zákonem zakázáno připouštění neschopných býků; dále bylo přistoupeno k petici hospodářské společnosti k zemské radě o úlevě kvůli letošnímu suchu; vysokému sněmu a klubu poslanců českých o vymožení zákona na povolení vybírat poplatek z přiváženého obilí a výrobků z mouky ze zemí v říšské radě nezastoupených. Protože se spolková činnost stále více rozrůstala, musel se výbor spolku scházet několikrát v měsíci. Bylo tedy rozhodnuto, aby výbor ze svého středu poprvé sestavil zemědělskou komisi, která by se starala jen o hospodářské zájmy. Na valných hromadách v roce 1886 se jednalo o tom, co nového přinesl rok 1885 českému rolníkovi, o národním vychování dívek, o pěstování kmínu, zužitkování lnu, chovu koní atd.²⁵⁷ I v roce 1886 zaslal spolek opět několik peticí a rezolucí: byla obnovena petice za upravení labských břehů, zejména k zemědělským účelům. Byla také učiněna žádost okresním výborům v Chrudimi a ve Vysokém Mýtě, aby ve svých okresech zrušily mýta. Dále se přistoupilo k rezoluci průmyslové jednoty v Kolíně, aby se ovocné stromky nesměly prodávat na trhu; rezoluce k říšské radě, aby erární mýta byla zrušena. Díky činnosti zemědělské komise bylo opět zakoupeno několik čistokrevných kančků; dále výbor zakoupil 12 kusů čistokrevných bernských býků a jednu jalovici. Z výboru byl také vytvořen odbor pro chov drůbeže a drobného zvířectva. Spolek také vyžadoval ukázky a vzorky nových osvědčených druhů

²⁵⁵ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 15-23.

²⁵⁶ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1884*. Pardubice, 1885. s. 5-8.

²⁵⁷ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1886*. Pardubice, 1887. s. 2-3.

plodin, díky čemuž byly sbírány zkušenosti s jejich pěstováním.²⁵⁸ Na valné hromadě ve Dřítči dne 13. května 1888 byla uctěna památka prvního zhotovitele ruchadla Václava Veverky zasazením pamětní desky na tamní chrám Páně. Na rok 1890 bylo ustanoveno 12 valných hromad, ale vzhledem k vývoji se jich nakonec pořádalo 14. Ve valných hromadách byly probrány tyto přednášky – bilance rolníka za rok 1889, hospodářská družstva, stav zemědělství, pravidla ošetřování plodin během vzrůstu, o četbě v domě rolníkově, o ovocnictví, o odvodnění krajiny kolem města Sezemic, o významu odvodnění krajiny kolem Pohřebačky, o scelování malých parcel, o zakládání knihoven pro domácí potřebu hospodářů a mnoho jiných, celkem jich bylo 40.²⁵⁹

6.3 Vnitřní činnost spolku v letech 1891-1909

Výroční valná hromada pořádaná v březnu 1891 v Pardubicích byla zahájena v deset hodin dopoledne v místnostech c. k. vyšších reálných škol. Předseda spolku A. Eckert žádal, aby již nebyl zvolen do této funkce, ale na žádost přítomných slíbil kvůli pražské výstavě volbu přijmout. Na schůzi se probíraly dvě zásadní otázky – bilance rolníka za rok 1890 a regulace Chrudimky.²⁶⁰ V roce 1892 se konalo 13 valných hromad, kde se jednalo například o výkrmu hovězího dobytka, o semenářství, o odvodňování, pozemkové dani, pěstování čekanky a dalších tématech.²⁶¹ Výbor spolku zvolil v roce 1892 ze svého středu zvláštní zemědělskou sekci, ve které byli: A. Eckert, J. Dusil, F. Kabrhel, J. Kudrnáč, J. Markalous, A. Štengl, D. Těšík, F. Wagner a Fr. Vr. Sova. Pod ně spadala tato témata: zavedení nuceného pojišťování u zemské pojišťovny, zřízení pokusné stanice zemědělské ve východních Čechách, zrušení kartelů, urychlení regulace Labe, nová dopravní daň a další.²⁶² Na valné hromadě odbývané 22. října 1893 v Pardubicích byla provedena volba delegátů do zemědělské rady království Českého a zvoleni byli: za okres pardubický Jan Markalous, za okres přeloučský Jan Dítě a za okres holický František Barva.²⁶³ Na výroční valné hromadě pořádané v březnu 1894 v Pardubicích byla provedena volba nového delegáta do zemědělské rady království Českého za přeloučský okres místo odstoupilého J. Dítěte. Za něho byl

²⁵⁸ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 25-26.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 28-33.

²⁶⁰ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 4, kart. 1, s. 1-3, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1891-1895.

²⁶¹ Tamtéž, s. 34-71.

²⁶² SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1892*. Pardubice, 1893. s. 4.

²⁶³ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 4, kart. 1, s. 101, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1891-1895.

jednohlasně zvolen J. Komárek ze Svinčan.²⁶⁴ V roce 1894 jednal výbor o mnoha věcech - například o návrhu zákona o hospodářských záložnách (z popudu časlavského hospodářského spolku), o celní smlouvě mezi Ruskem a Rakouskem, o zřízení zvláštní meliorační kanceláře pro východní Čechy a dalších.²⁶⁵

V roce 1899 slavil spolek stoleté jubileum od narození Františka Veverky, vynálezce ruchadla. 3. března, v den jeho narození, ozdobil spolek květy a věnci pomník bratranců Veverkových v Pardubicích a položil věnce jménem spolku i města Pardubic na pomník v Rybitví.²⁶⁶ Na slavnostní výroční valné hromadě pořádané 25. března 1899 v Pardubicích byl vylíčen význam vynálezu a zásluhy oslavence. Zde byl také po návrhu výboru za své zásluhy ve prospěch spolku jmenován jednomyslně čestným členem spolku okresní starosta a delegát zemědělské rady království Českého Jan Markalous z Třebosic.²⁶⁷ V roce 1900 odbýval spolek tyto hospodářské schůze: 25. března v Bohdanči spojenou s třídním štěpařským kurzem, 8. dubna výroční v Pardubicích, 6. května v Úhřetické Lhotě spojenou s demonstracemi s odstředivým mléčným strojem, 20. května v Bělé u Přelouče, 27. května v Dražkově, 10. června v Kostěnicích, 24. června v Libišanech, 29. června – anketa o zušlechťování skotu, 1. července ve Chvaleticích, 15. července hospodářská schůze v Bělečku, 30. září v Sezemicích, 16. prosince druhá anketová schůze v Pardubicích.²⁶⁸ Na schůzích se jednalo například o těchto otázkách: O pěstování vrby košíkářské (profesor J. Střítecký), O významu a důležitosti ovocnictví pro hospodáře (A. Eckert), O pěstování révy vinné v domácí zahradě (F. Vohralík), Dobytkářství (správce K. Šafránek), O sdružení a vzájemnosti československého rolnictva (poslanec F. Udržal) a mnoho jiných.²⁶⁹ V roce 1901 spolek slavil pětadvacetileté jubileum činnosti A. Eckerta ve spolku. Za příčinou tohoto výročí se konala výroční valná hromada 14. dubna v Pardubicích. Po zahájení schůze se přihlásil ke slovu starosta města Pardubic A. Formánek, který připomněl zásluhy předsedy A. Eckerta. Jménem okresu a Hospodářského spolku promluvil okresní starosta J. Markalous a

²⁶⁴ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 4, kart. 1, s. 139-141, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1891-1895.

²⁶⁵ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1894*. Pardubice, 1895. s. 5-6.

²⁶⁶ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1899*. Pardubice, 1900. s. 2-3.

²⁶⁷ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 6, kart. 1, s. 6, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1899-1907.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 31-60, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1899-1907.

²⁶⁹ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1900*. Pardubice, 1901. s. 5-6.

odevzdal předsedovi blahopřání od zemědělské rady království Českého.²⁷⁰ V březnu 1903 se konala výroční valná hromada v Pardubicích, kde předseda A. Eckert promluvil o bilanci rolníka za rok 1902 a předpokládaném vývoji v roce 1903. Také zde přednášel o významu východočeské výstavy, která se v tomto roce měla uskutečnit v Pardubicích.²⁷¹ Ačkoliv v roce 1903 chtěl spolek uspořádat kvůli východočeské výstavě omezený počet schůzí na českém venkově, konal jich kvůli velkému zájmu mnohem více než v roce předešlém. Na schůzích se jednalo o pěstování lnu, pravidlech dojení, zacházení s mlékem, výrobě různých druhů sýrů, spolčování se rolnictva atd.²⁷² V roce 1904 se odbývaly tyto schůze spolku: 3. ledna v Ostřešanech, 6. ledna v Čepech, 24. ledna v Jezbořicích, 14. února v Cholticích, 28. února v Třebosicích díky otevření hospodářské čtenářské besedy, 6. března v Živanicích, 20. března výroční valná hromada v Pardubicích, 25. – 27. března hospodyňský kurz v Sezemicích, 12. května v Platěnicích, 15. – 17. května dobytkařský kurz v Dašicích, 23. května v Bohdanči, od 29. května do 2. června mlékařský kurz v Bělé u Přelouče, 5. června v Borku, 12. června v Jankovicích, 26. – 29. června kurz pro pěstování plodin pícních v Libišanech, 29. června v Lipolticích, 4. září v Chotči, 8. září rolnický sjezd v Pardubicích, 25. září v Čeperce, 30. října v Lipolticích, 19. – 21. listopadu mlékařský kurz v Lipolticích. Na schůzích se mimo jiné jednalo o družstevních mlékárnách, výnosnosti ovocnictví, nemocích dobytka, výrobě másla a o mnoho jiných. Po dlouholeté práci spolku a hlavně díky čestnému členu spolku okr. starostovi J. Markalousovi, zahájilo 21. srpna 1904 svou činnost obilní skladiště. Díky Hospodářskému spolku byly založeny v roce 1904 také čtyři nové hospodářské čtenářské besedy a to: v Třebosicích, Chotči, Ohrazenicích a Čeperce.²⁷³ I v roce 1905 se konalo velké množství schůzí, na kterých se jednalo o postavení českého rolníka, hospodářských družstvech, chovu a výkrmu hovězího dobytka, o včelařství a dalších.²⁷⁴

V roce 1905 zaslal spolek opět několik rezolucí a petic: například vys. c. k. ministeriu orby, aby rakouská vláda veškerou silou obhájila možnost vývozu ječmene, sladu, chmele, dobytka a dříví při obnově obchodní smlouvy s Německem, petici zemědělské radě království Českého o založení meliorační školy v Pardubicích atd.²⁷⁵ Stejně jako v letech předešlých

²⁷⁰ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 6, kart. 1, s. 67-69, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1899-1907.

²⁷¹ Tamtéž, s. 106-107.

²⁷² SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá druhá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1903*. Pardubice, 1904. s. 4-5.

²⁷³ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá třetí výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1904*. Pardubice, 1905. s. 4-5.

²⁷⁴ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 7, kart. 1, s. 157-164, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1907-1919.

²⁷⁵ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá čtvrtá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1905*. Pardubice, 1906. s. 4-5.

konal Hospodářský spolek i v roce 1907 několik schůzí, kde se jednalo například o melioraci pozemků, o zvelebení a chovu dobytka, nemocích dobytka, zužitkování ovoce, o výchově rolnických dívek atd.²⁷⁶ Z usnesení valné hromady v Jankovicích pořádané 16. června 1907 byl zaslán blahopřejný telegram příznivci Hospodářského spolku a přisedícímu zem. výboru K. Adámkovi při příležitosti jeho jmenování doživotním členem panské sněmovny.²⁷⁷

V roce 1908 odbýval spolek šest řádných a dvě mimořádné schůze. Valných hromad a hospodářských schůzí s poučnými přednáškami na venkově bylo konáno celkem devět.²⁷⁸ Z usnesení výroční valné hromady vyslovila zvláštní deputace složená z J. Markalouse a jednatele Fr. Vr. Sovy blahopřání k jubileu císaře a krále Františka Josefa I. u c. k. okr. hejtmana A. Nováka s prosbou, aby ho přednesl u stupňů císaře. V září 1908 se konala slavnostní hospodářská schůze v Mikulovicích, která byla pořádána při příležitosti oslavy zrušení roboty před šedesáti lety. Předseda spolku A. Eckert zde vyličil význam zrušení roboty.²⁷⁹

Vedle obvyklých hospodářských schůzí pořádal spolek v roce 1909 celou řadu třídních odborných kurzů. První kurz pro hospodyně se konal ve dnech 7., 11. a 14. března v místnostech Měšťanské besedy v Pardubicích. Tohoto kurzu se zúčastnilo přes 300 posluchaček. Jednalo se zde například o postavení ženy jako manželky, matky a hospodyně, dále o zužitkování ovoce, chovu drůbeže a účetnictví pro hospodyně. Druhý kurz, tentokrát dobytkařský, se odbýval ve dnech 21., 25. a 28. března v Dražkovicích. Třetí kurz, také dobytkařský, byl zahájen 16. května ve Ždánicích. Čtvrtý praktický kurz na zpracování ovoce byl konán ve dnech 27. – 29. června v Pardubicích s tímto programem: a) výroba ovocných šťáv, b) výroba rosolu, marmelád a past, c) zavařování ovoce různých druhů, d) výroba povidel, e) konzervování zeleniny. Pátý kurz – mlékařský – se konal ve dnech 27. – 29. června v Pardubicích.²⁸⁰

²⁷⁶ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 7, kart. 1, s. 3-9, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1907-1919.

²⁷⁷ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá šestá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1907*. Pardubice, 1908. s. 14.

²⁷⁸ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá sedmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1908*. Pardubice, 1909. s. 6.

²⁷⁹ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 7, kart. 1, s. 24-29, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1907-1919.

²⁸⁰ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá osmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1909*. Pardubice, 1910. s. 3-4.

6.4 Účast na kulturních akcích, výlety

Hospodářský spolek se nesoustředil pouze na hospodářskou činnost, ale účastnil se i různých slavností a výletů. V roce 1878 se v Pardubicích pořádala slavnost při příležitosti výročí úmrtí Karla IV., na které byl spolek přítomen. V tomto roce se konaly také Jungmannovy slavnosti v Praze, kam spolek též zavítal. Dne 24. dubna 1879, kdy se oslavovala stříbrná svatba císaře a císařovny, nezůstal Hospodářský spolek pozadu a složil svůj hold v blahopřejné adrese a také se zúčastnil všech akcí, které byly k této příležitosti ve městě pořádány. Dne 14. prosince 1879 se v Pardubicích konala slavnost k desetiletému trvání Hospodářského spolku, která byla spojena s výroční valnou hromadou – byl pořádán slavnostní koncert, velkolepý banket a divadelní představení. Dne 25. června 1880 byl uspořádán výlet do Nových Dvůrů, Malína, Sedlce a Kutné Hory, kterého se zúčastnilo velké množství členů spolku.

Spolek se v roce 1881 zúčastnil všech slavností konaných při příležitosti zasnoubení a sňatku korunního prince a princezny Štěpánky. V roce 1881 také spolek zahájil tradici výletů na Moravu, které se později snažil co nejčastěji opakovat. První výlet na Moravu směřoval ve dnech 10. a 11. června 1881 do Brna, Blanska, Rajce, k Macoše a Sloupským jeskyním. V roce 1882 spolek uspořádal druhý výlet na Moravu, tentokrát do Olomouce, Přerova, Hulína a Kroměříže ve dnech 29. – 30. května a v roce 1883 třetí výlet.²⁸¹ Ve dnech 2. – 5. června 1884 se konal již čtvrtý výlet na Moravu a do Slezska. Při této příležitosti se členové spolku zúčastnili valných hromad Hospodářského spolku v Polské Ostravě a Hospodářského spolku pro severovýchodní Moravu v Místku.²⁸² Ne vždy byl však výlet uspořádán. V roce 1886 se připravoval pátý výlet na Moravu do Třebíče, Moravských Budějovic, Znojma a Jihlavy, ale nebyl úředně povolen. Spolek v roce 1887 nepořádal žádný samostatný výlet, ale zúčastnil se spolu s dalšími pardubickými spolky výletu na Potštejn a Litice.²⁸³ Hospodářský spolek nekonal výlety pouze na Moravu, ale také do jiných míst. Například ve dnech 29. a 30.

²⁸¹ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 14–20.

²⁸² SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1884.* Pardubice, 1885. s. 2.

²⁸³ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 25–28.

června 1889 uspořádal spolek společně s Hospodářským spolkem z Chrudimi výlet do jižních Čech – na Hlubokou, do Českých Budějovic, Třeboně a Jindřichova Hradce.²⁸⁴

Někdy se spolek vypravil pouze do okolí Pardubic, jako tomu bylo dne 3. června 1892, kdy se členové spolku vydali na hromadnou vycházku do Chrudimi, jejímž hlavním cílem byla návštěva předsedy spolku A. Eckerta. Při této příležitosti si účastníci výletu prohlídli střední hospodářskou školu, obchodní akademii, průmyslovou školu, zkušebnu pole i ovocné školky tamní hospodářské školy.²⁸⁵ Ve dnech 5. a 6. července 1896 uspořádal spolek vědeckou a zábavnou exkurzi do Adršpachu, Teplic, Náchodu, Opočna a Chocně. Tohoto výletu se celkem zúčastnilo 74 lidí.²⁸⁶ 23. a 24. srpna 1902 uspořádal Hospodářský spolek společně se spolkem chrudimským výlet na Moravu, konkrétně na hospodářskou, průmyslovou a národopisnou výstavu do Vyškova. Spolky také navštívily Sloupské jeskyně, Macochu, Blansko a Brno.²⁸⁷

6.4.1 Slavnost konaná při příležitosti odhalení pomníku bratrancům Veverkovým

Postavit pomník bratrancům Veverkovým se Hospodářský spolek rozhodl již v roce 1870. Avšak přes jeho veškerou snahu se mu nepodařilo získat dostatek financí. Až v roce 1882 se jednatel spolku Fr. Vr. Sova rozhodl vypsát podílné listy na figurální pomník, díky čemuž mohl být vypsán konkurz na tento pomník. Soutěž vyhrál J. Strachovský a odhalení pomníku bylo naplánováno na 8. září 1883.²⁸⁸ Samotné slavnosti odhalení pomníku bratrancům Veverkovým v Pardubicích předcházelo položení základního kamene k tomuto pomníku, které se konalo 31. srpna 1883 o půl jedné odpoledne. Této akce se zúčastnil celý výbor Hospodářského spolku a okolních hospodářských besed, zástupci okresního výboru a starosta města Pardubic L. Werner, který jako první poklepal na základní kámen, což po něm učinili i všichni ostatní přítomní. V předvečer slavnosti 7. září 1883 osvětlily elektrické žárovky českého vynálezce Františka Křižíka ulice Pardubic.²⁸⁹ Na náměstí hrála kapela kolínského Sokola a v sále Odeonu na Veselce se konala velkolepá akademie, na kterou se dostavili již první hodnostáři, kteří tento den přijeli do Pardubic. Na akademii zazpívaly oba

²⁸⁴ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 31.

²⁸⁵ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1892*. Pardubice, 1893. s. 8.

²⁸⁶ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1896*. Pardubice, 1897. s. 8-9.

²⁸⁷ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátáprvá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1902*. Pardubice, 1903. s. 11-12.

²⁸⁸ VELICHOVÁ, Martina. *Pomník bratranců Veverkových v Pardubicích*. BP, Pardubice, 2007. s. 7-16.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 39-46.

pardubické spolky Ludmila a Pernštýn spolu s akademiky a studujícími skladbu komponisty Karla Bendla Zlatá hodinka. Členky ženského spolku Ludmila cvičila pardubická umělkyně Božena Jahnová a členy mužského spolku Pernštýn řídil ředitel J. Procházka. V té době, kdy probíhala akademie na Veselce, sešlo se v besedních místnostech mnoho hostů, hlavně Moravanů, a rozproudila se zde zábava, ke které hrála kolínská kapela. V pátek 7. září přivezl večerní vlak i vzácného hosta, slavnostního řečníka, poslance Dr. Riegra. Ráno, v sobotu 8. září 1883, byla slavnost zahájena výstřely z hmoždířů. Ulice se začaly plnit hosty a vlaky stále přivážely nové účastníky slavnosti, kterých v Pardubicích v tento den bylo okolo 30 000. Největší ruch nastal hned v ranních hodinách U Kostelíčka, protože tento prostor byl určen za shromaždiště všech korporací. Sešly se zde zástupy hasičů, Sokolů, pardubické pěvecké spolky Ludmila a Pernštýn živnostenské spolky a mnoho dalších. Před tím, než vyšel slavnostní průvod, konala se na náměstí slavnostní polní mše, kterou kázal královéhradecký biskup Josef Hais u zvláště zřízeného oltáře u sochy Panny Marie. Průvod šel od Kostelíčka ulicí Štrosovou, Mezi mosty, Bělobranským náměstím, ulicí Arnoštskou, Pernštýnskou až na hlavní náměstí. Dále pak Zelenou bránou a Královskou třídou k pomníku. Jako první promluvil před účastníky slavnosti F. L. Rieger, jehož projev skončil za nadšeného jásotu davu. Po F. L. Riegrovi promluvil ředitel Hospodářského spolku pro okresy pardubický, holický a přeloučský Adolf Eckert, který opět promluvil o významu ruchadla a také zmínil důvody, které vedly Hospodářský spolek k postavení pomníku, a odevzdal ho v ochranu města. Po tomto proslovu byla zazpívána česká hymna „Kde domov můj“ a po ní píseň „Moravo, Moravo, Moravičko milá!“. Poté šel průvod kolem nádraží, Alžbětinou třídou a dále na náměstí, kde byl rozchod. Po druhé hodině odpolední se v měšťanské besedě pořádal slavnostní banket, kterého se účastnilo na dvě stě osob, hlavně hodnostářů. V té době, kdy probíhal v Měšťanské besedě slavnostní banket, se ostatní hosté účastnili zábav v pardubických hostincích.²⁹⁰ Sokolové se shromáždili ve své letní tělocvičně na Olšinkách, kde jim k zábavě hrála kolínská kapela. Později se zde pořádalo i veřejné cvičení, při kterém Sokolové ukázali své dovednosti. Taneční zábava se pořádala tento večer také na Veselce v sále Odeonu.

V neděli 9. září byla na programu slavnost v Rybitví, na které byly zastoupeny hospodářské spolky z celého okolí, hasičské a sokolské jednoty, dále pěvecké, řemeslnické a občanské besedy, vojenští vysloužilci i hudební kapely. Na velkém prostranství za obcí byl postaven polní oltář, kde sloužil mši kanovník Šrůtek, který před začátkem mše promluvil o

²⁹⁰ VELICHOVÁ, Martina. *Pomník bratranců Veverkových v Pardubicích*. BP, Pardubice, 2007. s. 46-57.

bratřích Veverkových. Po mši šli účastníci slavnosti k pomníku, kam mezi tím přišel z Pardubic velkolepý historický průvod, který se seřadil za pomníkem na vyvýšeném místě. Ostatní spolky utvořily půlkruh kolem pomníku, učitelé z okolí zazpívali slavnostní chorál a pak vystoupil na řečníště rodák rybitevsko-lhotecký, rolník František Puhlovský. Ten přednesl slavnostní řeč, ve které zmínil zásluhy bratřích Veverkových o pokrok v rolnictví. Při posledních slovech této řeči byl pomník odhalen. Poté, co zazněly všechny proslovy, odevzdal předseda komitétu farář A. Schlögl pomník do správy a dozor rybitevské obce. Na to kladly přítomné korporace k pomníku věnce. Po ukončení této části slavnosti přešli účastníci k rodnému domku bratřích Veverkových a k poli, na kterém se poprvé rouchadlem oralo.²⁹¹

Jednatel Hospodářského spolku prof. F. V. Sova sepsal ke slavnosti odhalení pomníku bratřím Veverkovým slavnostní spis: „Vynálezci rouchadla“, který byl vytištěn firmou F. & V. Hoblík v Pardubicích. Na prvním listě je vyobrazení sousedství pomníku a podpisy obou bratřích, což zřetelně naznačovalo účel a směr celé knihy: oslavení památky obou prostých mužů, seznámení čtenáře s jejich životem, vynálezem a jeho přínosem. Spis začíná proslovem ředitele J. V. Jahna a poté následuje článek jednatele F. V. Sovy: „Ze života vynálezců rouchadla bratr. Veverků“. Následuje článek „Spor o vynálezce rouchadla“ a od prof. G. Heše „Národ český a vynálezci rouchadla s hlediska obecní vzdělanosti“. Asistent hospodářské školy F. A. Bauer přispěl svým článkem „O pluhu vůbec a zvláště o rouchadlu“, ve kterém líčí od dob nejstarších vývoj ořebního náčiní až k vynálezu rouchadla a v příloze je zde vyobrazeno 66 druhů ořebního náčiní. Na konci této knihy je zveřejněn výkaz příspěvků na pomník bratřích Veverků.²⁹²

6.5 Hospodářské výstavy a sjezdy

Mezi hlavní činnosti spolku patřilo bezpochyby pořádání různých hospodářských výstav v Pardubicích a v okolí, ale také účast na podobných výstavách, které se konaly i ve vzdálenějších místech. Největší událostí roku 1871 pro spolek bylo pořádání krajinské hospodářské výstavy, která se konala ve dnech 28. – 29. září v Pardubicích. Na výstavě byly zastoupeny tyto obory: zvířectvo, hospodářské i domácí stroje a nářadí, polní plodiny, štěpařství a zahradnictví, lesnictví, hospodářský průmysl a jeho výrobky, hospodářské spisy a řemeslnické i jiné výrobky. Hospodářský spolek podporoval své členy koupí užitečných strojů

²⁹¹ VELICHOVÁ, Martina. *Pomník bratřích Veverkových v Pardubicích*. BP, Pardubice, 2007. s. 57-59.

²⁹² Tamtéž, s. 60-61. Více: SOVA, František Vratislav. *Vynálezci rouchadla*. Pardubice, 1883.

– například řádkového rozsévání nebo mlátidla, ale také rozdvádáním různých druhů semen.²⁹³ V roce 1876 vyslal spolek svou deputaci na krajskou výstavu ve Vysokém Mýtě, na výstavu v Chocni a na sjezd hospodářského klubu v Chrudimi. Avšak ne vždy byla iniciativa spolku přijata. V roce 1877 chtěl spolek uspořádat sjezd hospodářských spolků na květen do Pardubic, ale ten se nakonec nekonal, protože ho c. k. hejtmanství zakázalo kvůli tomu, že to údajně nedovolují spolkové stanovy.²⁹⁴ Protože se Hospodářský spolek snažil udržovat kontakt i se sousedními spolky, zúčastnil se 28. a 29. června 1878 sjezdu českých hospodářů v Hradci Králové a ve dnech 19. a 20. srpna 1878 sjezdu českých včelařů v Chrudimi.²⁹⁵ V roce 1878 se spolek také zúčastnil pražské výstavy a slavnostního založení bratrského spolku v Litomyšli.²⁹⁶

V roce 1880 byl přičiněním Hospodářského spolku založen zvláštní spolek „Polaban“, který měl za úkol řešit otázku regulace Labe. Tento spolek odbýval dva sjezdy, jeden v Pardubicích a druhý v Hradci Králové. V roce 1881 se spolek zúčastnil vídeňské výstavy krmného dobytka a sjezdu hospodářů ze severovýchodních Čech.²⁹⁷ Pardubický Hospodářský spolek se v roce 1884 dohodl s ostatními hospodářskými spolky z Chrudimi, Kolína a Vysokého Mýta o střídavém pořádání výstav a trhů plemenných býků. V dubnu 1884 se takováto výstava konala v Chrudimi.²⁹⁸

23. listopadu 1884 se v Pardubicích konal za velké účasti sjezd rolnictva severovýchodních Čech. Tohoto sjezdu se zúčastnili také dva poslanci – V. Fišera, velkostatkář a předseda Hospodářského spolku v Bydžově, a Č. Hevera, poslanec na říšské radě.²⁹⁹ Díky snahám výboru byl v roce 1885 svolán do Pardubic sjezd všech spolků, obcí a korporací, které byly postiženy škodami způsobenými vystouplou hladinou řeky Labe od Hradce Králové až k Poděbradům.³⁰⁰ Spolek se v roce 1886 zúčastnil krajské výstavy v Kutné Hoře, výstavy býků v Kolíně a Jaroměři, výstavy brambor a slavnosti v Malešicích,

²⁹³ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 5-9.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 13-14.

²⁹⁵ HEŠ, Gustav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pardubického za rok 1878.* Pardubice, 1879, s. 2.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 12-14.

²⁹⁷ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 16-18.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 23.

²⁹⁹ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1884.* Pardubice, 1885. s. 3-4.

³⁰⁰ SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891. s. 24.

sjezdu hospodářů v Praze, sjezdu cukrovarníků v Praze a dalších.³⁰¹ 4. února 1887 byla svolána velká schůze hospodářů a hospodářských spolků ze všech krajů Čech do Pardubic kvůli cukrovarnickému průmyslu, který byl v špatné situaci, a bylo ohroženo pěstování cukrovky. Proto se vypravila 49 členná deputace do Vídně, kde z jednání o tomto problému vyšel podnět pro zřízení župní hospodářské jednoty pro východní Čechy. Pardubický spolek se k tomuto tvořícímu ústřednímu hospodářskému spolku ihned přihlásil. U příležitosti zahradnické výstavy byl svolán sjezd zahradníků a přátel ovocnictví do Pardubic na 28. září. Tato zahradnická výstava se konala ve dnech 25. – 28. září 1887 a byly zde také vystaveny hospodářské plodiny a drobné zvířectvo.³⁰²

O tom, že se spolek úspěšně zúčastňoval výstav pořádaných i ve vzdálenějších místech svědčí účast spolku na ovocnářské světové výstavě ve Vídni konané v roce 1888, kde společně se sousedními hospodářskými spolky získal státní stříbrné medaile, a pardubickému spolku byla udělena stříbrná jubilejní medaile. V roce 1889 byly za spolupůsobení spolku odbývány dvě výstavy: hospodářsko-ovocnicko-zahradnická v Sezemicích ve dnech 28. – 29. září a lnářská výstava ve Svatce 27. října. V Pardubicích uspořádal spolek 14. července 1889 výstavu hospodářských zvířat, výrobků a strojů. Spolek se delegací zúčastnil okresní hospodářské průmyslové výstavy v Kouřimi, dále výstavy ovocnické, zahradnické a drobného zvířectva v Chlumci a výstavy a trhu plemenného skotu na Kuklenách.³⁰³

V roce 1890 výbor také konal porady a přípravy k pražské jubilejní výstavě pořádané v roce 1891. Pro tuto výstavu byl dokonce sestaven i zvláštní komitét z výboru pardubického i chrudimského Hospodářského spolku. Spolek se v roce 1890 zúčastnil slavnostního sjezdu Ústřední matice školské v Pardubicích, sjezdu ústřední hospodářské společnosti v Hořicích, květinářské výstavy v Chrudimi a dalších akcí.³⁰⁴ K úspěchu jubilejní výstavy v Praze v roce 1891 přispělo i české rolnictvo nejen stálou hospodářskou výstavou, ale i zdařilými občasnými výstavami. Díky výstavě mohl český rolník porovnávat stav svého hospodářství s hospodářstvím jiných českých krajů a také hospodářství malého rolníka s hospodařením na velkých statcích. Hospodářská část jubilejní výstavy byla zdařilá také díky hospodářským spolkům. Pardubický Hospodářský spolek se zúčastnil nejen stálé hospodářské výstavy, ale i výstav občasných a v obou případech byl úspěšný, neboť se jemu a mnoha jeho členům

³⁰¹ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1886*. Pardubice, 1887. s. 5.

³⁰² SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890*. Pardubice, 1891. s. 27.

³⁰³ Tamtéž, s. 29 – 30.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 35–36.

dostalo nejvyšších vyznamenání. Výbor pardubického spolku se spojil s výborem v Chrudimi a upravily soubornou permanentní výstavu, která dostala první cenu: „čestný diplom výstavní“. Byli oceněni i mnozí vystavovatelé, kteří byli členy pardubického Hospodářského spolku – např. Velkostatek Choltice – stříbrná medaile státní, Jan Markalous z Třebosic – stříbrná medaile výstavní, A. Hrubý z Čepů – bronzová medaile rady zemědělské a další. V roce 1891 se ale konaly i dočasné výstavy, kterých se spolek zúčastnil – výstava hovězího dobytka, kde spolek vedle čestného daru 20 dukátů obdržel i stříbrnou medaili zemědělské rady království Českého. Další byla výstava koní, kde spolek obdržel nejvyšší vyznamenání – „čestný diplom výstavní“. Dále se spolek zúčastnil výstavy hospodářských plodin vypěstovaných v roce 1891, výstavy zeleniny a výstavy ovoce.³⁰⁵

Dne 7. května 1893 uspořádal výbor spolku v Pardubicích výstavu koní, plemenných býků a chovného dobytka spojenou s dojením krav o závod.³⁰⁶ Hospodářský spolek uspořádal v roce 1894 po sedmi letech opět výstavu zahradnickou, hospodářských plodin a drobného zvířectva, aby tak ukázal, na kolik okresy tohoto spolku od roku 1887 pokročily a v čem zůstaly pozadu.³⁰⁷ Po utvoření župního výboru v roce 1894 byl na 16. prosince tohoto roku svolán do Pardubic první župní výbor. Na přání jednotlivých spolků se zde probíraly tyto otázky: o nutnosti tužší organizace hospodářských spolků, co mají hospodářské spolky dělat, aby nová úprava pozemkové daně byla rolnictvu na prospěch a ne ke škodě, jak docílit nuceného zemského pojišťování, upravení vojenské služby ve prospěch hospodářských prací a další.³⁰⁸ Tato první schůze trvala šest hodin a bylo zde přítomno 35 delegátů spolků: pardubického, chrudimského, čáslavského, vysokomýtského, litomyšlského, kolínského, ústeckého, kutnohorského, skutečského a chroustovického.³⁰⁹ 26. května 1895 se v Pardubicích konala výstava a trh plemenných býků a kančíků a spolek se v tomto roce také zúčastnil krajinské výstavy ve Vysokém Mýtě a zahradnické výstavy v Chrudimi.³¹⁰ Pod záštitou Hospodářského spolku se v roce 1896 odbývaly ve spolkovém obvodu dvě výstavy. První výstava spojených besed a obcí holického okresu v Moravanech ve dnech 28. a 29.

³⁰⁵ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1891*. Pardubice, 1892. s. 2-10.

³⁰⁶ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1893*. Pardubice, 1894. s. 4-5.

³⁰⁷ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1894*. Pardubice, 1895. s. 8-9.

³⁰⁸ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 4, kart. 1, s. 147, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1891-1895.

³⁰⁹ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1894*. Pardubice, 1895. s. 12.

³¹⁰ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1895*. Pardubice, 1896. s. 9-11.

června, druhá pak byla výstava drůbeže v Pardubicích ve dnech 6. – 8. prosince 1896.³¹¹ V roce 1897 se konaly dva rolnické sjezdy – první 25. dubna v Litomyšli a druhý 21. listopadu v Chocni. Zde se jednalo o organizaci rolnictva na českém východu, o zvelebení lnářství a o nedostatku hospodářské čeledě.³¹² Na den 17. dubna 1898 byl svolán župní výbor do Pardubic, na kterém bylo rozhodnuto oslavit velkým slavnostním sjezdem veškerého rolnictva českého východu dne 12. června v Pardubicích a velkou slavností rolnictva dne 3. července v Chrudimi významné padesátileté jubileum zrušení roboty.³¹³

V roce 1901 se konal manifestační sjezd rolnictva českého východu do Pardubic. Jednalo se zde o poměrech českého hospodářského průmyslu – o cukrovarnictví, lihovarnictví, mlynářství, lnářství; dále o nucených hospodářských společenstvech a o novém celním tarifu v Německu.³¹⁴ 8. května 1902 byl uspořádán další sjezd rolnictva českého východu do Pardubic, kde se jednalo především o krizi cukrovarnické a řepařské. Tyto otázky uvedl a ze stanoviska zemědělského pojednal poslanec V. Havelka. Bylo usneseno, aby přijatá rezoluce byla upravena jako zvláštní pamětní spis a aby ji zvláštní deputace ve Vídni na příslušných místech podala. Ve dnech 28. – 30. září 1902 se konala sezemické výstava ovoce a zeleniny.³¹⁵ V roce 1902 se pardubický Hospodářský spolek také připravoval na východočeskou průmyslovou, zemědělskou, národopisnou a uměleckou výstavu, která se měla konat další rok v Pardubicích.³¹⁶ 16. srpna 1903 proběhl v Pardubicích sjezd Moravanů a sdružení českých zemědělců a v září sjezd majitelů a přátel lihovarů. Oba sjezdy se konaly u příležitosti východočeské výstavy, která se pořádala v Pardubicích od 26. července do 1. října.³¹⁷

Na žádost mnoha členů spolku a okolního rolnictva svolal výbor na 1. června 1905 sjezd rolnictva českého východu do Pardubic, kde se jednalo o zvýšení cen cukrovky a zřízení družstevního cukrovaru. Říšský a zemský poslanec F. Udržal svolal na 15. září 1905 veškerá meliorační družstva z východních Čech ke schůzi do Pardubic. Spolek rozeslal všem

³¹¹ SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1896*. Pardubice, 1897. s. 8.

³¹² SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1897*. Pardubice, 1898. s. 3.

³¹³ SOKA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 5, kart. 1, s. 128-131, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1895-1899.

³¹⁴ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1901*. Pardubice, 1902. s. 11-14.

³¹⁵ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátáprvní výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1902*. Pardubice, 1903. s. 4-13.

³¹⁶ SOKA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 6, kart. 1, s. 108, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1899-1907.

³¹⁷ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá druhá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1903*. Pardubice, 1904. s. 4-5.

zúčastněným družstvům a hospodářským spolkům a besedám zvláštní petice určené zemědělské radě, aby se společně s pardubickým Hospodářským spolkem domáhaly náprav a urychlení melioračních prací.³¹⁸ Spolek se v roce 1908 zúčastnil slavnosti odhalení pomníku Vršovcům ve Vraclavi, jubilejní výstavy pražské a kroměřížské, rybářské výstavy v Kolíně a jiných.³¹⁹ V roce 1909 se spolek zúčastnil v Hradci Králové manifestačního sjezdu rolnictva kvůli otázce starobního a invalidního pojištění a slavnostního otevření hospodářské školy a výstavy 11. července v Přelouči.³²⁰

6.6 Doba předválečná

V roce 1910 proběhla změna stanov. Nejzásadnější změnou v těchto nových stanovách bylo, že členové výboru spolku jsou voleni na tři roky, přičemž se každý rok jedna třetina z nich obměňuje.³²¹ V roce 1910 postihla spolek velice těžká rána, protože 5. února 1910 zemřel protektor, ředitel a čestný člen spolku Adolf Eckert. Byl pochován o dva dny později na hřbitově u sv. Kříže v rodinné hrobce v Chrudimi. Pardubický Hospodářský spolek položil na jeho rakev věnec a zvláštní deputací vyslovil jeho rodině soustrast. Na čestnou památku A. Eckerta svolal spolek zvláštní schůzi výboru na den 11. února 1910, která byla výhradně věnována smutečním projevům.³²² V roce 1910 bylo odbýváno šest valných hromad, výborových a odborných schůzí se konalo dvanáct. Na schůzích se jednalo o chovu vepřového a hovězího dobytka, pěstování pícních travin, vzniku sluneční soustavy a o kometách, vydávání spolkového listu apod. Na výroční valné hromadě 10. dubna 1910 byl za předsedu spolku zvolen Jan Markalous.³²³ V roce 1911 se konalo osm valných hromad a to: 12. února v Osicích, 26. března v Opatovicích, 9. dubna v Pardubicích, 21. května v Černé za Bory, 28. května v Lánech na Důlku, 11. června v Bohumilči, 29. října v Pardubicích a 26. listopadu v Pardubicích. Na výroční valné hromadě dne 9. dubna byla poprvé provedena volba podle nových stanov – byla tedy vylosována jedna třetina členů výboru.³²⁴ Také zde

³¹⁸ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá čtvrtá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1905*. Pardubice, 1906. s. 7.

³¹⁹ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá sedmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1908*. Pardubice, 1909. s. 7.

³²⁰ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá osmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1909*. Pardubice, 1910. s. 7.

³²¹ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá devátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1910*. Pardubice, 1911. s. 1-2.

³²² SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá osmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1909*. Pardubice, 1910. s. 1-7.

³²³ SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá devátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1910*. Pardubice, 1911. s. 7-8.

³²⁴ SOVA, František Vratislav. *Padesátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1911*. Pardubice, 1912. str. 9.

byli jmenováni čestnými členy spolku kníže Ferdinand Lobkovic a kníže Bedřich Schwarzenberg.³²⁵

Výbor pardubického Hospodářského spolku se na své schůzi konané 4. října 1912 usnesl v jubilejním roce padesátileté spolkové činnosti a zároveň v třicátém výročí slavnostního odhalení pomníku vynálezci ruchadla obnovit jejich památku opětovným vydáním jejich životopisu a také sporu, který se týkal jejich vynálezu. Na počátku roku 1912 se konaly volby delegátů do zemědělské rady království Českého a zvoleni byli: za okres pardubický J. Havránek, statkář z Jesničan, pro okres holický V. Udržal, statkář z Dolní Rovně a pro okres přeloučský J. Komárek, zem. poslanec, starosta okresu a statkář ze Svinčan.³²⁶ Za předsedu spolku byl na výroční valné hromadě dne 28. dubna zvolen Jan Půlpán, statkář a předseda agrární organizace z Koloděj.³²⁷ Hospodářský spolek se zúčastnil v roce 1912 slavností při všesokolském sjezdu v Praze, táborech lidu v Dražkovicích a oslavy padesátiletého trvání střední hospodářské školy v Chrudimi.³²⁸

V roce 1913 při příležitosti padesátiletého trvání spolku byl opět vydán spis od F. V. Sovy – Vynálezci ruchadla. V tomto roce také věnoval Hospodářský spolek 100 korun Okresní agrární organizaci na knihovnu, 200 korun Okresnímu sdružení chovatelů hospodářského zvířectva na odměny, které udělovaly na výstavě konané 1. července v Pardubicích, 50 korun spolku pro zvelebení chovu koní v Jesničanech atd. Na výroční valné hromadě odbývané 20. dubna 1913 byl za předsedu spolku opět zvolen Jan Půlpán.³²⁹ Stejně tak jako v předchozích letech ubírala se i v roce 1914 činnost spolku stejným směrem, nežli byla ochromena první světovou válkou. Rolníci začali během války vystupovat ze spolku a přednáškové schůze a kurzy se přestaly konat.³³⁰

³²⁵ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 7, kart. 1, s. 66, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1907-1919.

³²⁶ SOVA, František Vratislav. *Padesátá první výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1912*. Pardubice, 1913. str. 1.

³²⁷ SOkA Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč, inv. č. 7, kart. 1, s. 92, Kniha protokolů valných a výborových schůzí 1907-1919.

³²⁸ SOVA, František Vratislav. *Padesátá první výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1912*. Pardubice, 1913. s. 3.

³²⁹ SOVA, František Vratislav. *Padesátá druhá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1913*. Pardubice, 1914. s. 1-7.

³³⁰ SOVA, František Vratislav. *Padesátá třetí výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1914*. Pardubice, 1915. s. 1-4.

6.7 FUNKCIONÁŘI HOSPOD. SPOLKU V LETECH 1869 - 1913

Předsedové spolku:

1869 – 1875 – J. B. Uhlíř

1876 – 1879 – V. Bubeník

1880 – 1909 – A- Eckert

1910 – 1911 – J. Markalous

1912 – 1913 – J. Půlpán

Místopředsedové spolku:

1873 – 1875 – V. Bubeník

1876 – 1879 – A. Eckert

1880 – J. Jírek

Od roku 1881 měl Hospodářský spolek tři místopředsedy:

Za okres pardubický:

1881 – 1884 – J. Jírek

1885 – 1899 – J. Kudrnáč

1900 – 1903 – V. Červenka

1904 – 1913 – J. Klečka

Za okres přeloučský:

1881 – 1899 – J. Dítě

1900 – 1913 – V. Pilař

Za okres holický:

1881 – 1883 – F. Šťastný

1884 – 1893 – V. Udržal

1894 – 1904 – F. Barva

1905 – 1913 – J. Krátký

Jednatelé spolku:

1869 – 1872 – J. Klika

1873 – 1880 – G. Heš

1881 – 1913 – Fr. Vr. Sova

Tab. č. 2: Počet členů Hospodářského spolku v letech 1870-1913

ROK	ČESTNÍ ČLENOVÉ	ČINNÍ ČLENOVÉ	ŘÁDNÍ ČLENOVÉ
1870	-	7	108
1871	-	12	166
1872	1	22	234
1873	2	25	307
1874	2	22	383
1876	4	21	366
1877	4	24	340
1878	4	24	365
1879	4	26	401
1880	4	26	476
1881	5	31	554
1882	4	31	619
1883	4	36	723
1884	3	42	796
1885	3	62	765
1886	4	77	770

ROK	ČESTNÍ ČLENOVÉ	ČINNÍ ČLENOVÉ	ŘÁDNÍ ČLENOVÉ S VYŠŠÍM ROČNÍM PŘÍSPĚVKEM	ŘÁDNÍ ČLENOVÉ
1887	5	82	48	804
1888	5	94	59	784
1889	5	97	61	747
1890	5	105	69	833
1891	5	104	67	773
1892	6	104	68	712
1893	6	106	68	690
1894	6	110	67	706
1895	6	114	67	672
1896	6	117	70	648
1897	6	119	69	617
1898	6	118	69	583
1899	6	119	70	543
1900	6	123	72	517
1901	6	128	72	483
1902	5	131	78	479
1903	5	130	76	461
1904	4	131	70	454
1905	5	128	70	433
1906	5	125	71	415

ROK	ČESTNÍ ČLENOVÉ	ČINNÍ ČLENOVÉ	ŘADNÍ ČLENOVÉ S VYŠŠÍM ROČNÍM PŘÍSPĚVKEM	ŘADNÍ ČLENOVÉ
1907	5	125	66	402
1908	4	125	65	394
1909	4	120	64	370
1910	2	115	64	367
1911	4	115	63	420
1912	4	116	63	403
1913	4	115	62	384

7. Tělocvičná jednota Sokol Pardubice

7.1 Založení spolku a první léta jeho působení

V roce 1862 byl v Praze založen český tělocvičný spolek - Tělocvičná jednota pražská. Avšak již brzy po jeho vzniku se začal používat nový název Sokol Pražský. Jeho zakladateli byli Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner.³³¹ Sokolské myšlenky se však neuchytily jen v Praze, ale šířily se dál – jedním z míst, kde Sokol získal své příznivce, byly i Pardubice. V šedesátých letech devatenáctého století byla v Pardubicích středem spolkového života Měšťanská beseda. Právě její členové měli podíl na tom, že byla v červnu roku 1863 svolána zvláštní schůze, na které se jednalo o založení sokolské jednoty také v Pardubicích, čímž by se stala také první sokolskou jednotou ve východních Čechách. Do nového spolku se přihlásilo asi 50 členů. Ti zvolili ze svého středu přípravný výbor a dali mu za úkol vypracování stanov a také všechny přípravné práce k založení spolku. Profesor Josef Klika vypracoval stanovy podle vzoru jaroměřské jednoty, které byly 20. července 1863 zaslány k úřednímu schválení. Avšak tyto stanovy zcela nevyhovovaly představám místodržitelství, a tak byly zaslány zpět k opravě a doplnění. Především bylo nařízeno, aby do nich byl vložen tento dodatek: „*K podosažení údstva tělocvičné jednoty zůstává jeden každý úd vázán na osobní dobrou pověst a zachovalost.*“ Avšak opravy a doplnění stanov trvaly dlouho a tak až 11. března 1864 byly stanovy opět odeslány na místodržitelství ke schválení. Druhou žádost podepsal Václav Bubeník, Leopold Werner, Josef Lernet, Josef Plocek a Josef Klika. Poté, co místodržitelství stanovy schválilo, byla výnosem ze srpna 1864 povolena činnost jednoty. Bohužel o dalším působení jednoty se nám nedochovaly žádné prameny. Další informace pochází až z roku 1867, kdy začala jeho skutečná a pravidelná činnost. S největší pravděpodobností na této prodlevě nese svůj podíl viny i prusko-rakouská válka, která se odehrávala v roce 1866, a Pardubice jí byly velmi zasaženy.³³² A tak Tělocvičná jednota Sokol v Pardubicích začala skutečně působit až od 20. října 1867, kdy proběhla první schůze pardubického Sokola. Na vyzvání učiněné všem občanům Pardubic se zde sešlo asi 50 mužů, kteří přistoupili ke spolku buď jako zakládající, nebo činní členové. Na této schůzi také došlo k volbě výboru a za starostu byl zvolen Václav Bubeník a za jeho náměstka Leopold Werner. Po přečtení stanov bylo přikročeno k volbám, při nichž byl za starostu Sokola zvolen Václav Bubeník a za místostarostu Leopold Werner. Druhého dne se konala schůze výboru, na které bylo rozhodnuto nechat vytisknout 600 svolání k občanstvu o zaražení jednoty, 300 stanov

³³¹ NOVOTNÝ, Jan. Sokol v životě národa. In *Slovo k historii* 25, 1990, s. 1-8.

³³² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 4-8, Kronika 1863-1937.

a 300 přijímacích lístků. Starosta spolku V. Bubeník požádal městskou radu, aby přenechala spolku na cvičení místnosti v budově reálných škol. Na schůzi výboru konané 28. října 1867 bylo rozhodnuto na návrh profesora J. Gebauera povolat na tři až šest měsíců cvičitele z pražského Sokola.³³³ Brzy poté přijel do Pardubic Tyršův pobočník František Čermák, který zde začal pracovat od listopadu 1867. První cvičení pardubické jednoty Sokol proběhlo ve čtvrtek 14. listopadu tohoto roku a zúčastnilo se ho 34 cvičenců.³³⁴ Ke cvičení byli také vybídnuti žáci hlavní školy, kteří se ho zúčastňovali pravidelně ve středu a v sobotu od půl druhé do půl třetí odpoledne a platili za něj 20 kr. měsíčně.³³⁵ Studující z reálky platili za vyučování tělocviku měsíčně 30 kr. Podle zápisů cvičilo na konci roku 1867 celkem 179 studentů a 49 žáků hlavní školy. Protože tato všechna cvičení nemohl zvládnout František Čermák sám, byl mu přidělen výpomocný cvičitel Karel Werner. Na konci roku 1867 měla jednota 51 členů, jejichž měsíční příspěvek činil 40 kr. V roce 1868 se počet členů i cvičenců v jednotě neustále zvyšoval. Velký podíl na tom měl cvičitel F. Čermák, který byl 5. května 1868 zvolen prvním náčelníkem pardubické jednoty. V březnu 1868 měla jednota 105 členů, na počátku dubna 119 členů a na konci dubna dokonce 132 členů. Členové nepocházeli pouze z Pardubic, ale i z jeho okolí – Sezemic, Počáplů, Dašic, Zminného, Nemošic atd.³³⁶ Na valné hromadě pořádané v lednu 1868 byl za starostu pardubické jednoty opět zvolen V. Bubeník a za jeho náměstka L. Werner. Protože místnosti v reálce byly Sokolu propůjčeny pouze do května 1868, navrhl profesor Smolík na schůzi pořádané 11. února 1868, aby byla provedena stavba sokolovny na akcie, s čímž přítomní členové výboru souhlasili.³³⁷ Avšak po vypracování rozpočtu a stavebního plánu se zjistilo, že by tato stavba byla příliš nákladná, takže se tento plán prozatím odložil. Nakonec se vše vyřešilo díky rozhodnutí obecního zastupitelstva, které jednotě propůjčilo pro tělocvik místnosti v severním křídle budovy reálky za podmínky, že Sokol zaplatí polovinu nákladů spojených s úpravami nových místností. A tak se do těchto místností jednota na počátku září 1868 přestěhovala. V tomto roce si také nechala jednota ušít vlastní prapor a 42 členů jednoty si zakoupilo kroj.³³⁸

³³³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 1-3, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³³⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 11, Kronika 1863-1937.

³³⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 9, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³³⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 13-16, Kronika 1863-1937.

³³⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 18-23, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³³⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 17-19, Kronika 1863-1937.

7.2 Vnitřní činnost spolku

Na valné hromadě pořádané 19. července 1868 byl za starostu jednoty opět zvolen Václav Bubeník a za jeho náměstka Karel Černík. Poté, co se F. Čermák vzdal náčelnické hodnosti, požádala pardubická jednota pražský Sokol, aby jí přidělil nového cvičitele. Avšak ten neměl v tuto dobu nikoho, koho by mohl do Pardubic vyslat. Výbor byl nucen zvolit nového náčelníka, jímž se stal Čeněk Červenka a za cvičitele vybral Karla Wernera a Antonína Horského. Nakonec se výbor rozhodl vyslat do Prahy K. Wernera, který se měl v pražském Sokolu zdokonalit, aby v pardubické jednotě mohl dělat cvičitele.³³⁹ Poté, co se Karel Werner vrátil do Pardubic, ujal se veškerého cvičení. Avšak i nadále zůstal problém s náčelníkem u pardubické jednoty. A tak M. Tyrš přemluvil člena pražského Sokola Emanuela Gottlieba, akademického malíře, aby tuto funkci alespoň zkusil převzít. Poté, co přijel do Pardubic, bylo domluveno, že za měsíční honorář 50 zl. bude vyučovat tělocvik 2 – 3 hodiny denně. Za náčelníka měl být zvolen až později po oboustranném souhlasu.³⁴⁰ Nový cvičitel převzal svůj úřad 30. listopadu 1868. V tento den svolal starosta jednoty Václav Bubeník všechny cvičence v sedm hodin večer do tělocvičny, kde jim představil nového cvičitele a nabádal je, aby pravidelně chodili na cvičení. Cvičenci pak byli rozděleni do tří družstev a cvičili dvakrát týdně jednu hodinu - od sedmi do osmi hodin večer.³⁴¹

Podle prvních stanov pardubického Sokola bylo jeho úkolem také zřízení hasičského sboru. Na požádání městské rady byl v roce 1868 sestaven rozpočet na postavení hasičského lešení a na opatření nejpotřebnějšího hasičského náradí, který činil 1278 zl.³⁴² V listopadu 1868 dokonce přišel pardubické jednotě dopis od okresního hejtmanství, ve kterém byla výboru Sokola připomenuta tato jeho povinnost. Ta se bránila tím, že zřízení hasičského lešení a dalšího nutného vybavení je nad finanční možnosti jednoty. Tento argument byl uznán a městská rada rozhodla toto vybavení pořídit na své náklady. Lešení si jednota postavila v Bubenči a začala s cvičením hasičství.³⁴³ Pardubická jednota se navzdory spolkovým stanovám zapojila i do politického života. Poté, co 22. srpna 1868 vydali čeští poslanci deklaraci, v níž vyložili své státoprávní stanovisko, zaslal jim pardubický Sokol následující den tento telegram: „*Na zdar statečnému počínání poslanců našich. Tužme se v zápase i k dalšímu boji pro nehynoucí práva koruny svatováclavské! Na zdar!*“ Odplata za

³³⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 58-68, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³⁴⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 23-24, Kronika 1863-1937.

³⁴¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 83 Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³⁴² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 28, Kronika 1863-1937.

³⁴³ *130 let Sokola v Pardubicích*, s. 9, Pardubice, 1993.

tento čin přišla velice brzy. Nejprve dostali všichni, kteří se pod telegram podepsali, pokutu 10 zlatých. Tu však c. k. vrchní soud v Praze zrušil a pokuty navýšil: starosta jednoty V. Bubeník dostal pokutu 30 zl., místostarosta K. Černík a jednatel A. Schlögl 25 zl., M. Hamatr a K. Kramář 20 zl. a ostatním zůstala pokuta 10 zl.³⁴⁴

Na řádné valné hromadě pořádané 17. ledna 1869 byl za starostu spolku opět zvolen Václav Bubeník a za jeho náměstka Václav Morávek. V jednotě začala v tomto roce růst nespokojenost s cvičitelem E. Gottliebem.³⁴⁵ I přes veškerou snahu výboru pardubického Sokola ke změně byl výbor nakonec nucen na své schůzi konané v červenci 1869 přijmout návrh J. Herbergra na propuštění cvičitele E. Gottlieba. Na jeho místo byl vypsán konkurz, na který se mohl přihlásit jakýkoliv člen z jednoty. V tuto chvíli přišla záchrana z Prahy. V dopise vyzval M. Tyrš, aby pardubická jednota vyslala jednoho schopného člena, aby se zúčastnil cvičení v Praze, která začnou 9. září 1869, čímž by jednota získala cvičitele. Pardubický Sokol vybral pro tato cvičení J. Königa. Po řádném vycvičení mu bylo na říjnové schůzi spolku uděleno místo cvičitele v pardubické jednotě. Zároveň se oznámilo oběžníkem, že opět začnou řádná cvičení Sokola ve dvou družstvech. První družstvo mělo cvičit každé pondělí, středu a pátek a druhé družstvo ve čtvrtek a v sobotu vždy od sedmi do osmi hodin večer.³⁴⁶

16. ledna 1870 pořádal pardubický Sokol valnou hromadu, na které byl za starostu spolku zvolen V. Bubeník a za místostarostu M. Hamatr.³⁴⁷ Na valné hromadě pořádané v březnu 1871 odešel dosavadní starosta pardubického Sokola V. Bubeník kvůli svému zaměstnání z funkce starosty. Místo něho byl na toto místo zvolen V. Lexa.³⁴⁸ Na výborové schůzi konané v květnu 1871 se br. Červenka vzdal náčelnictví v pardubickém Sokole a na toto místo navrhl br. Königa, což bylo schváleno.³⁴⁹ Na počátku roku 1871 měla jednota 125 členů. Cvičenci cvičili ve dvou družstvech po šesti členech dvakrát týdně vždy po dvou hodinách. Hasičský odbor měl 30 členů a cvičil pravidelně každé pondělí večer.³⁵⁰ V únoru 1872 se odbyvala valná hromada spolku za přítomnosti 32 členů jednoty. Aklamací byl za starostu zvolen V. Lexa a za místostarostu M. Hamatr. Na této schůzi byla také schválena změna stanov a to v tom smyslu, že se během roku mají konat nejméně dvě valné hromady, a

³⁴⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 68-80, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 90-95.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 116-134.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 148-149.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 195-196.

³⁴⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 4, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁵⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 58-59, Kronika 1863-1937.

to v lednu a v srpnu, ale volba výborů se má konat jen jednou za rok, a sice v lednové valné hromadě.³⁵¹ V listopadu 1872 se vzdal starosta Sokola V. Lexa této funkce. Místo něho byl na výroční valná hromadě konané v 2. březnu 1873 za starostu zvolen Václav Bubeník.³⁵²

Další problém, který musela pardubická jednota vyřešit, byla otázka spolkové místnosti. Protože toto samé řešila i Měšťanská beseda a Divadelní ochotníci, napadlo jejich představitele, že by v Pardubicích mohl být postaven nový spolkový dům. O tom se radili za Sokol M. Hamatr, za Měšťanskou besedu V. Bubeník a za ochotníky Dr. Jonák a usnesli se, že by se dal právě pro tyto účely přestavět opuštěný městský pivovar. Opatření nových místností bylo pro Sokol závažným úkolem, protože měl 15. září 1873 opustit dosavadní tělocvičnu v městské reálce. Městská rada vyhověla žádosti o propůjčení budovy a mohlo se začít s přestavbou. Na náklad města byla přestavěna budova starého městského pivovaru a v ní byl upraven sál pro Divadelní ochotníky, Besedu a Sokol.³⁵³ Na výborové schůzi pořádané 7. února 1874 bylo rozhodnuto propustit br. Königa z jeho služby. Od této chvíle převzal veškerá cvičení pardubického Sokola K. Werner. Na valné hromadě konané v květnu 1874 byli všichni dosavadní funkcionáři spolku opět zvoleni na svá místa.³⁵⁴ Výbor uložil některým svým členům, aby připravili ke cvičení nový sál ve spolkovém domě. Zde se začalo cvičit v druhé polovině února 1874. Avšak bylo to provázeno některými obtížemi, protože před každým podnikem Ochotníků nebo Besedy musela jednota uklidit všechno své nářadí. Na konci roku nastal dokonce spor s Měšťanskou besedou o místnost, kterou Sokol potřeboval na šatnu. Nakonec tento spor vyšel příznivěji pro Sokol, když mu byla tato místnost přidělena.³⁵⁵

V roce 1875 začal velký úpadek pardubického Sokola. Přestaly se dokonce pořádat sokolské plesy a šibřinky. V roce 1876 pokračuje pokles sokolské činnosti. Výbor svolal valnou hromadu na 5. března, ta se však nesešla. Hned na počátku roku ohlásil Karel Werner, že se vzdává odměny za vyučování tělocviku a že bude členstvo cvičit zdarma.³⁵⁶ I v letech 1877 a 1878 stále ubývá členů Sokola. V pardubické jednotě zůstali jen ti, kteří věřili, že se spolek opět vzchopí a snažili se tomu co nejvíce pomoci. Výbor se ani nepokusil o svolání valné hromady a v těchto dvou letech se sešel pouze třikrát. Pardubická obec zřídila na svůj náklad tělocvičnu pro obecné a měšťanské školy a jejich žáky začali cvičit členové

³⁵¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 17-18, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁵² Tamtéž, s. 32-36.

³⁵³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 63-66, Kronika 1863-1937.

³⁵⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 57-61, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁵⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 71, Kronika 1863-1937.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 75-76.

učitelských sborů, což byl dříve úkol Sokola. V roce 1877 založila obec letní tělocvičnu na Olšinkách a starosta V. Bubeník doufal, že by zde mohla cvičit i pardubická jednota, a tak se výbor rozhodl na postavení tělocvičny přispět částkou 200 zl. V roce 1879 vyvrcholil úpadek pardubického Sokola. Na počátku ledna tohoto roku měl spolek pouze 50 členů a v červenci už jen 47. Další ranou bylo, když 27. května 1879 zemřel zakladatel pardubické jednoty a její dlouholetý starosta Václav Bubeník. Pardubický Sokol ozdobil jeho rakev věncem s trikolorou a členstvo se v kroji a s praporem zúčastnilo jeho pohřbu. Naštěstí jednota zažila vzestup díky F. Wernerovi, který vlil nový život pardubické jednotě. F. Werner byl za svého pobytu v Praze členem pražské jednoty a od roku 1875 byl učitelem tělocviku na zdejší reálce a národních školách. Za měsíc srpen stoupl počet členů ze 47 na 119 a noví členové začali ihned cvičit. Dne 21. září 1879 se po více než pěti letech opět sešla řádná valná hromada. Za starostu byl zvolen Leopold Werner a za místopředsedu Vilibald Lexa. Cvičení začalo 1. října a cvičilo se třikrát týdně.³⁵⁷

Výroční valná hromada se konala 1. května 1880 a byl v ní za starostu zvolen Vilibald Lexa a za jeho náměstka A. Formánek.³⁵⁸ Na valné hromadě pořádané v dubnu 1882 došlo ke změně ve funkci místopředsedy spolku, když byl na toto místo zvolen M. Hamatr.³⁵⁹ Protože i v roce 1882 nadále přetrvával problém se sálem ve spolkovém domě, kde jednota cvičila, neboť musela vždy všechno nářadí uklidit, aby zde mohly své akce pořádat další spolky, přivítal Sokol s nadšením stavbu nové tělocvičny pro reálku. Výbor jednoty se snažil zajistit Sokolu právo této tělocvičny užívat v době, kdy ji reálka nebude potřebovat, což mu městská rada přislíbila. Tělocvična byla vysvěcena 22. října a při této příležitosti pořádala jednota a reálka společnou slavnost. Den před tím byla nová tělocvična a reálka osvětlena a městem prošel pochodňový průvod všech spolků, při kterém Pernštýn a studující reálky zazpívali. Po průvodu se konal věneček v sále Měšťanské besedy. Druhý den byla tělocvična vysvěcena místním děkanem. Tohoto obřadu se účastnilo mnoho významných osobností města a zástupců spolků.³⁶⁰ Na valné hromadě konané v dubnu 1883 byl nově za předsedu zvolen M. Hamatr a za jeho náměstka F. Hlubuček. Bývalému předsedovi jednoty V. Lexovi poděkovala za jeho dlouholetou službu jednotě deputace složené z předsedy spolku, cvičitele, pokladníka a jednatele.³⁶¹

³⁵⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 78-82, Kronika 1863-1937.

³⁵⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 96-97, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 117.

³⁶⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 98, Kronika 1863-1937.

³⁶¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 148-152, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

V dubnu 1884 se konala valná hromada, na které byl za starostu opět zvolen M. Hamatr a za místostarostu F. Hlubuček. Avšak již po několika dnech M. Hamatr na funkci starosty rezignoval, takže jednotu vedl až do mimořádné valné hromady F. Hlubuček. Ta se konala v prosinci za přítomnosti 22 členů jednoty, kde byl zvolen za starostu. Za místostarostu pardubické jednoty byl zvolen A. Chlad.³⁶² Dne 8. srpna 1884 stihla celé sokolstvo nešťastná zpráva o úmrtí Dr. Miroslava Tyrše. Po obdržení této smutné zprávy zaslal Ferdinand Werner pražskému Sokolu za pardubickou jednotu soustrastný telegram. Jeho pohřbu se 9. listopadu 1884 zúčastnilo 10 pardubických členů jednoty v kroji a s praporem opatřeným širokými smutečními fábory. Pardubický Sokol oslavil jeho památku pořádáním Tyršova večera dne 30. listopadu, kde o jeho životě a působení promluvil Ferdinand Werner. Po přednášce následoval koncert. Jednota přispěla na Tyršovu památku ještě darem 100 zl.³⁶³ Na schůzi výboru pořádané v lednu 1885 došel dopis od F. Wenera, ve kterém jednotě sdělil, že se vzdává všech svých čestných funkcí – náčelníka, cvičitele a člena výboru. Bylo rozhodnuto, že se k němu vydají starosta a jednatel Sokola, aby změnili jeho rozhodnutí. V případě, že by nechtěl přijmout místo cvičitele, mají mu nabídnout náčelnictví v pardubické jednotě. Přes všechny prosby členů Sokola br. Werner na své rezignaci trval. Výbor mu za jeho obětavou činnost pro spolek zaslal poděkování.³⁶⁴ Avšak jednotu čekal ještě větší šok, když v dubnu 1885 F. Werner zemřel. Na mimořádné valné schůzi konané v dubnu 1885 vyličil starosta spolku F. Hlubuček zásluhy zemřelého o pardubický Sokol. Jednota se postarala o organizaci pohřbu F. Wenera.³⁶⁵

Na konci května 1885 se pořádala valná hromada za přítomnosti 38 členů, na které byli starosta i místostarosta spolku potvrzeni ve svých funkcích. Náčelníkem pardubické jednoty byl jmenován M. Hamatr a místonáčelníkem F. Kudrnáč. Na této schůzi navrhl K. Jelínek, aby byl založen cyklistický odbor, což bylo přijato. Pro tyto účely zakoupil Sokol kolo za 25 zl.³⁶⁶ Matěj Hamatr se v červenci 1885 vzdal své náčelnické hodnosti a výbor vyzval místonáčelníka F. Kudrnáče, aby všechna cvičení převzal.³⁶⁷ V roce 1886 se valná hromada konala 18. dubna o půl osmé večer za účasti 49 členů jednoty. Za starostu byl zvolen

³⁶² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 179-213, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁶³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 110, Kronika 1863-1937.

³⁶⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 214-220, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 224-226.

³⁶⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 1-4, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 12.

F. Hlubuček, za místostarostu A. Chlad a za náčelníka F. Kudrnáč.³⁶⁸ V roce 1886 získala pardubická jednota jednu spolkovou místnost v Měšťanské besedě, kterou otevřela prvním přátelským večerem, který se konal 6. listopadu.³⁶⁹ V roce 1886 najal výbor jednoty od správy velkostatku na šest let louku pod zámek a za 52 zl. a 29 kr. ji upravit na kluziště.³⁷⁰

Valná hromada v roce 1887 se měla konat 17. dubna, ale pro malý počet členů nebyla usnášeníschopná. Na druhou valnou hromadu konanou 30. dubna se již dostavilo 49 členů jednoty. Všichni hlavní funkcionáři včetně náčelníka byli znovu zvoleni na svá místa.³⁷¹ V roce 1888 byl velký problém s docházkou cvičenců. Nejprve chodili do cvičení čím dál méně, až přestali úplně cvičit. Výbor jednoty a cvičitelský sbor se to snažily zvrátit, a proto uveřejnily v místních listech toto provolání:

„Bratři! Ve všech jednotách vyvolává veřejné cvičení na měsíc červenec ustanovené zimniční ruch. Jen u nás je tělocvična zavřena. Bratři, má tak zůstat nadále? Máme snad dobrovolně ustoupit s oné výše, na niž vynesly nás naše výkony při všech cvičeních, máme zaslati telegram „My nepřijedeme, my necvičíme?“ Ne, toho bohda nebude! Proto žádáme vás, abyste opět navštěvovali cvičení. Počínaje dnešním dnem budeme cvičiti vždy v pondělí a v pátek od ½ 8. do ½ 9. hodiny večerní. Za cvičitelský sbor a výbor Sokola Dr. Hlubuček, starosta. Fr. Kudrnáč, náčelník. J. Adámek, jednatel“

Toto provolání se neminulo účinkem a členové Sokola opět začali cvičit.³⁷²

3. dubna 1888 se konala valná hromada v místnostech Měšťanské besedy. Protože však během schůze došlo mezi členy jednoty k rozporům, odložil předseda spolku valnou hromadu na neurčito. Podruhé se valná hromada sešla 17. dubna 1888, kde již proběhly řádné volby a za starostu byl opět zvolen F. Hlubuček, za místostarostu A. Chlad a za náčelníka F. Kudrnáč. V červnu roku 1888 zemřel spoluzakladatel pardubické jednoty a její bývalý starosta Leopold Werner. Členové Sokola se zúčastnili jeho pohřbu v kroji a s černě zahaleným praporem. U rakve mu stála čestná sokolská stráž.³⁷³ Na konci dubna 1889 se konala valná hromada pardubické jednoty za přítomnosti 55 členů spolku. Schůzi zahájil starosta Sokola F. Hlubuček a po přivítání přítomných promluvil o činnosti spolku za minulý rok, která nebyla taková, jak by si představoval. Příčinu toho viděl mimo jiné i ve velkém množství spolků, které se v Pardubicích nacházely. Při volbě starosty došlo k rozporu, protože

³⁶⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 35-36, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 50.

³⁷⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 134, Kronika 1863-1937.

³⁷¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 55-56, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

³⁷² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 141, Kronika 1863-1937.

³⁷³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 69-75, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

někteří členové chtěli za starostu A. Formánka a někteří F. Hlubučka. Protože v prvním kole ani jeden nezískal nadpoloviční většinu hlasů, musela se volba opakovat. Starostou se nakonec opět stal F. Hlubuček. Za místostarostu byl zvolen V. Jaňura a za náčelníka F. Kudrnáč. Avšak spory v jednotě přetrvávaly a hned na další schůzi pořádané na počátku května 1889, se vzdal své funkce nejen člen výboru br. Chocenský, ale také místostarosta V. Jaňura.³⁷⁴ Na výborové schůzi konané 1. října 1889 bylo poukázáno na velkou nečinnost v jednotě, co se týče cvičení. Ke slovu se přihlásil náčelník pardubického sokola F. Kudrnáč a sdělil výboru, že na svoji funkci rezignuje. Vše se rozhodlo na mimořádné valné hromadě pořádané na konci října 1889. Za místostarostu byl zvolen F. Kašpar a za náčelníka F. Kudrnáč.³⁷⁵

Avšak ani rok 1890 nepřinesl zklidnění. Na výborové schůzi konané v lednu 1890 rezignoval na funkci starosty spolku F. Hlubuček. Valná hromada se měla konat 19. dubna 1890. Ale pro malý počet přítomných se nepořádala. Druhá valná hromada již úspěšně proběhla na konci dubna 1890 a účastnilo se jí 36 členů jednoty. Protože volba starosty byla v prvním kole nejednotná, musela se opakovat a za starostu byl zvolen M. Hamatr a za místostarostu F. Hlubuček. Za náčelníka byl již při první volbě zvolen F. Kudrnáč.³⁷⁶ 19. dubna 1891 se konala řádná valná hromada v sále Měšťanské besedy za přítomnosti 46 členů jednoty. Za starostu byl zvolen M. Hamatr, za místostarostu F. Hlubuček a za náčelníka nově J. Sýkora.³⁷⁷ Během roku docházelo k velkým rozporům mezi členy výboru, které vyvrcholily na konci prosince 1891 rezignací F. Hlubučka na funkci místostarosty spolku a J. Sýkory na místo náčelníka jednoty.³⁷⁸ 20. března 1892 se ve dvě hodiny odpoledne konala řádná valná hromada pardubické jednoty. Za starostu byl zvolen M. Hamatr a za místostarostu F. Hlubuček. Avšak při volbě náčelníka nastal problém, protože z navrhovaných členů jednoty nechtěl tuto funkci nikdo přijmout. Nakonec bylo rozhodnuto zvolit náčelníka při veřejném cvičení.³⁷⁹ V roce 1892 měla jednota 170 členů, z nichž bylo 18 cvičenců. Cvičilo se třikrát týdně a průměrná návštěva cvičení byla 13 osob.³⁸⁰

15. dubna 1893 se konala výroční valná hromada v sále Měšťanské besedy, které se účastnilo 45 členů. Za starostu byl opět zvolen M. Hamatr, za náměstka F. Hlubuček a za náčelníka F. Kudrnáč. Valná hromada se rozhodla založit družstvo pro postavení tělocvičny,

³⁷⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 93-98, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 111-115.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 121-130.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 159-161.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 214-217.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 233-235.

³⁸⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 168, Kronika 1863-1937.

kteř by se staralo o účinnější sbírky ve prospěch stavby tělocvičny. V tomto roce měla jednota 39 cvičenců, kteří cvičili třikrát týdně. Výbor spolku jmenoval B. Růžičku nejprve pomahatelem a později cvičitelem. V roce 1894 se valná hromada konala 21. dubna za účasti 45 členů. Všichni tři hlavní funkcionáři spolku byli opět zvoleni na své posty. Sokol musel v tomto roce řešit problémy s tělocvičnou. Poté, co se místo J. V. Jahna stal novým ředitelem reálky L. Štorch, změnil se postoj k pardubické jednotě. Nový ředitel reálky ji vyzval, aby do osmi dnů prokázala své nároky na cvičení v tělocvičně. Sokol užíval tělocvičny na základě usnesení obecního zastupitelstva, které se v roce 1882 usneslo postoupit tělocvičnu státu s výhradou práva cvičení pro sokolskou jednotu. O tomto usnesení však nebyla vydána žádná listina. Sokol cvičil v tělocvičně i nadále, ale jeho poměr k ředitelství reálky byl stále napjatý. Výroční valná hromada se konala 27. dubna 1895 za přítomnosti 49 členů. Opět zvolila za starostu M. Hamatru, za místostarostu F. Hlubučka a za náčelníka F. Kudrnáče.³⁸¹ V roce 1896 se řádná valná hromada konala 11. dubna za účasti 53 členů. V ní byl za starostu zvolen M. Hamatr, za místostarostu F. Kostelecký a za náčelníka F. Kudrnáče.³⁸²

21. ledna 1897 se konala výroční valná hromada za předsednictví F. Kosteleckého. V ní se rozloučil se svou dlouholetou prací pro pardubický Sokol M. Hamatr. Valná hromada ho za jeho působení v jednotě zvolila jejím čestným členem. V této schůzi se své hodnosti také vzdal náčelník F. Kudrnáček. Za starostu byl tedy zvolen A. Čížek, za místostarostu F. Kostelecký a za náčelníka A. Kraus. Valná hromada konaná 15. ledna 1898 v Měšťanské besedě zvolila za starostu A. Čížka, za místostarostu F. Potůčka a za náčelníka J. Tomáška.³⁸³ V roce 1899 se pořádala výroční valná hromada 17. ledna za přítomnosti 45 členů jednoty. Všichni tři hlavní funkcionáři spolku byli opět zvoleni na svá místa. Ale v květnu se J. Tomášek odstěhoval z Pardubic a musel se vzdát místa náčelníka. Mimořádná valná hromada pak zvolila za náčelníka B. Růžičku.³⁸⁴

V roce 1900 se valná hromada konala 11. ledna a za starostu byl opět zvolen A. Čížek, za místostarostu F. Potůček a za náčelníka B. Růžička. V tomto roce vystoupil ze cvičitelského sboru jeho nejstarší člen František Kudrnáček, bývalý náčelník, kvůli velkému množství práce v jeho hospodářství. Sbor jej za práci v jednotě a zásluhy o její tělocvičný rozvoj jmenoval svým prvním čestným členem.³⁸⁵ V roce 1901 se valná hromada konala 8. ledna v Měšťanské besedě. A. Čížek odmítl ze zdravotních důvodů kandidovat na post

³⁸¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 169-177, Kronika 1863-1937.

³⁸² Tamtéž, s. 184.

³⁸³ Tamtéž, s. 194-198.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 205.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 213.

starosty, za kterého byl tedy zvolen Vít Grus, za místostarostu Alois Jelínek a za náčelníka Karel Kašpar.³⁸⁶ Výroční valná hromada se v roce 1902 konala 27. ledna, kde byl za starostu opět zvolen Vít Grus, za místostarostu J. Otto a za náčelníka B. Růžicka. Na valné hromadě byly také schváleny nové spolkové stanovy a řády. V tomto roce měl cvičitelský sbor dvanáct členů a do cvičení chodilo průměrně 69 cvičenců, kteří cvičili třikrát týdně.³⁸⁷ Ve valné hromadě pořádané v lednu 1903 byl za starostu jednoty zvolen Vít Grus, za místostarostu Eman Kraus a za náčelníka Josef Otto. Důležitým kulturním počinem pardubické jednoty bylo vydržování veřejné lidové čítárny. Spolek ale zjistil, že mu jeho prostředky na provoz čítárny nestačí, a proto požádal městskou radu, aby převzala veřejnou čítárnu do správy města. Městská rada této žádosti vyhověla a v září 1903 čítárnu převzala. V roce 1904 se řádná valná hromada konala 26. ledna za přítomnosti 52 členů. Za starostu byl zvolen Eman Kraus, za místostarostu František Kostecký a za náčelníka Jindra Hylmar. Cvičitelský sbor se usnesl, aby byl při jednotě založen šermířský kroužek.³⁸⁸

13. ledna 1905 se v osm hodin večer pořádala řádná valná hromada za přítomnosti 47 členů jednoty. Protože to však nebyl dostatečný počet, který byl dán stanovami pro konání valné hromady, musela se valná hromada zahájit až o hodinu později. Na této schůzi byl za starostu zvolen E. Kraus, za místostarostu F. Kostecký a za náčelníka K. Kašpar. Náčelník pardubické jednoty K. Kašpar na valné hromadě navrhl, aby se zřídil ženský odbor Sokola, což vyvolalo velmi živou debatu. Ačkoliv byli někteří členové výboru proti založení ženského odboru, nakonec bylo přijato rozhodnutí, aby výbor vyjednával se ženami z Pardubic, jestli by chtěly tento odbor zřídit.³⁸⁹ Na toto vyzvání se sešlo 17 žen, které začaly se cvičením. 25. května 1905 byla svolána mimořádná valná hromada kvůli změně spolkové místnosti. Po hlasování byla přijata spolková místnost v restauraci člena pardubické jednoty V. Heřmana, kde měl Sokol zdarma teplo i světlo.³⁹⁰ V lednu 1906 se konala řádná valná hromada, která však své jednání musela opět zahájit až o hodinu později, nežli byl původní plán, protože se nesešel dostatečný počet členů. Další problém nastal při volbě funkcionářů, protože navržení členové tyto posty nepřijali, a tak byla valná hromada odložena na 6. února 1906. Na této schůzi byl za starostu zvolen E. Kraus, za místostarostu V. Grus a za náčelníka K. Kašpar.³⁹¹ Kvůli útokům na výbor pardubické jednoty Sokola, které se objevily v místních novinách,

³⁸⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 223, Kronika 1863-1937.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 234-235.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 241-247.

³⁸⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 16-19, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 28-31.

³⁹¹ Tamtéž, s. 63-66.

rezignovali v srpnu 1906 všichni funkcionáři kromě B. Růžičky na své posty. Kvůli tomu se 18. srpna 1906 sešla mimořádná valná hromada, které se účastnil i starosta východočeské sokolské župy K. Pippich. Na této schůzi byl za starostu zvolen F. Potůček, za místostarostu J. Drahoš a za náčelníka B. Růžička.³⁹² Na konci ledna 1907 se konala řádná valná hromada, která se opět sešla až napodruhé o hodinu později za přítomnosti 48 členů jednoty. Za starostu spolku byl opět zvolen F. Potůček, za místostarostu J. Síla a za náčelníka J. Koníř.³⁹³

9. ledna 1908 se konala řádná valná hromada za přítomnosti 51 bratrů a sester. Zde byl poprvé podán návrh, aby bylo volební právo v pardubické jednotě uznáno také ženám, což bylo jednohlasně přijato. Díky tomu byla do výboru poprvé zvolena jedna žena. Za starostu byl zvolen F. Potůček, za místostarostu J. Síla a za náčelníka F. Netušil.³⁹⁴ Jako důsledek tohoto rozhodnutí se členky ženského odboru vzdaly svých funkcí a odbor přestal působit. Ženy byly zapsány jako plnoprávné členky do seznamu členů a platily stejné příspěvky jako muži.³⁹⁵ V lednu 1909 se konala řádná valná hromada, na které se sešlo 57 členů a členek jednoty. Za starostu byl opět zvolen F. Potůček, za místostarostu J. Otto a za náčelníka F. Netušil.³⁹⁶ Na výborové schůzi konané v listopadu 1909 navrhl náčelník pardubické jednoty F. Netušil, aby byla na všeobecnou žádost zřízena šermířská škola. Tento návrh byl přijat a provedením této záležitosti byl pověřen cvičitelský sbor.³⁹⁷ Na počátku roku 1909 byly čtyři ženy přijaty za řádné členy mužského cvičitelského sboru, proto zrušily ženský sbor. Cvičitelský sbor měl potom 12 členů, z toho 8 mužů a 4 ženy. Protože k tělocvičným sokolským úkolům patřilo také veslování, najal proto sbor na Občanské plovárně na jednu hodinu na každé nedělní odpoledne loď šestiveslici a tím umožnil členstvu cvičení ve veslování.³⁹⁸

7.3 Veřejná cvičení a sokolské slety

Ve druhé polovině roku 1868 vystupovala jednota veřejně velmi často. Dne 26. července se zúčastnila veřejného cvičení a volné zábavy na Střelnici v Chrudimi a brzy potom se konalo první veřejné sokolské cvičení v Pardubicích na Vinici. Toto vystoupení ale nebylo příliš zdařilé, protože nemělo žádný řád a také proto, že se na něj cvičenci pořádně

³⁹² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 89-92, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

³⁹³ Tamtéž, s. 125-127.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 149-150.

³⁹⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 286, Kronika 1863-1937.

³⁹⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 161, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 173-175.

³⁹⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 291-292, Kronika 1863-1937.

nepřipravili.³⁹⁹ Přestože návštěva cvičení v roce 1870 byla velmi nízká, uspořádala pardubická jednota dvě pořadová a pochodová cvičení.⁴⁰⁰ V sedmdesátých letech devatenáctého století se kvůli velké krizi pardubické jednoty nepořádala téměř žádná cvičení. V roce 1881 se mělo po dlouhé době pořádat veřejné cvičení v rámci výletu do Železného Brodu ve dnech 13. – 15. srpna. I když bylo vše již připraveno, byl výlet na poslední chvíli odřeknut, protože 12. srpna došlo k požáru Národního divadla, čímž byli všichni zdrceni.⁴⁰¹ Protože se v roce 1882 slavilo dvacetileté výročí založení pražského Sokola, rozhodl se pardubický výbor těchto oslav a s nimi spojeného veřejného cvičení také zúčastnit. Avšak protože někteří členové neměli na zaplacení cesty do Prahy, slíbila jim pardubická jednota, že tuto výlohu za ně zaplatí.⁴⁰² Díky tomu nastalo oživení i v tělocvičně, neboť se cvičenci pilně připravovali na pražské veřejné cvičení. 11. června 1882 se v tělocvičně sešlo 35 členů, aby v průvodu za svým praporem odešli na nádraží. Na nádraží je kromě jiných doprovodil i starosta města Leopold Werner. V Praze na nádraží je přivítala deputace pražského Sokola a pardubičtí akademici. Večer navštívili Národní divadlo, kde měl herec Vojta Slukov proslov. Poté všichni odešli do Měšťanské besedy, aby se zde pobavili. Druhý den se konalo veřejné cvičení, kde členové pardubického Sokola cvičili prostná, na hrazdě a na koni. Dne 23. července 1882 uspořádal Sokol na Vinici slavnost s veřejným cvičením. Kromě pardubické jednoty zde vystoupily také pěvecké spolky Ludmila a Pernštýn. K večeru se konalo cvičení Sokola, kde jeho členové předvedli své umění na hrazdě a na bradlech. Večer byly rozsvíceny lampiony a pořádal se ohňostroj. Po skončení pořadu začala taneční zábava.⁴⁰³

V roce 1887 se měl v Praze konat všesokolský slet, který byl však zakázán. Pardubická jednota se rozhodla zaslat telegraficky poděkování poslancům, kteří se Sokola zastali. Telegram byl tohoto znění: „*Tělocvičná jednota Sokol v Pardubicích projevuje svůj vřelý dík vysocecťným čtyřem zástupcům lidu českého na radě říšské, kteří sokolských zájmů rázným, vpravdě českým způsobem se ujali*“.⁴⁰⁴ Župa východních Čech uspořádala 12. června místo zájezdu do Prahy župní výlet do Chocně a Brandýsa nad Orlicí spojený s veřejným cvičením, čehož se zúčastnila také pardubická jednota. 14. a 15. srpna se konalo veřejné cvičení župy východních Čech v Novém Městě na Moravě, kde také byli členové pardubického Sokola. V roce 1888 se župní cvičení pořádalo ve dnech 14. – 16. července ve

³⁹⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 24-25, Kronika 1863-1937.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 51.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 88.

⁴⁰² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 121, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

⁴⁰³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 95-96, Kronika 1863-1937.

⁴⁰⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 55-59, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

Vysokém Mýtě, kam pardubická jednota vyslala 24 členů, kteří ji velmi dobře svými výkony reprezentovali. Členové pardubického Sokola si v tomto roce naposledy veřejně zacvičili v polovině srpna při slavnosti, kterou pořádaly pardubické spolky ve prospěch stavby divadelního domu v Brně.⁴⁰⁵

V roce 1891 se pořádala jubilejní výstava a Česká obec sokolská se rozhodla uspořádat ve dnech 27. – 30. června II. všesokolský slet, díky čemuž nastalo oživení i v pardubické jednotě. Její členové začali od dubna nacvičovat sletová prostná a dále cvičili na nářadí, které jim bylo přiděleno.⁴⁰⁶ Tohoto všesokolského sletu se zúčastnilo 38 členů pardubické jednoty, kteří se sešli 27. června 1891 v zimní tělocvičně v Pardubicích, odkud vyšli na nádraží.⁴⁰⁷ Sletové závody se konaly v neděli 28. června. Den na to byl uspořádán slavnostní průvod Prahou, ve kterém bylo 5600 členů v kroji se 163 prapory. 15. srpna 1891 se v Žamberku konal župní slet, kterého se účastnilo 6 členů z pardubického Sokola, kteří cvičili prostná a na nářadí.⁴⁰⁸ Dne 23. července 1893 se konala sokolská manifestace v Českých Budějovicích. Zde měla svůj slet sokolská župa Husova, ke kterému přijelo celkem přes 2700 členů v kroji, z čehož bylo přes 1500 cvičenců. Z pardubické jednoty se tohoto sletu zúčastnilo 20 členů v kroji a prostná cvičilo 14 cvičenců. 3. srpna 1893 se v Nechanicích pořádal župní slet, ke kterému přijelo 18 členů pardubického Sokola v kroji. V roce 1894 konala župa východních Čech veřejné cvičení 5. a 6. srpna v Rychnově nad Kněžnou. Pardubický Sokol k němu vyslal dvě družstva, která cvičila prostná a na nářadí.

V následujícím roce 1895 se pardubická jednota připravovala na III. všesokolský slet, kterého se z pardubické jednoty nakonec zúčastnilo 40 členů v kroji, kteří šli i ve slavnostním průvodu. Z nich cvičilo 19 prostná a dvě družstva na nářadí.⁴⁰⁹ V roce 1896 pořádala Východočeská sokolská župa slet a veřejné cvičení 14. – 16. srpna na Olšinkách v Pardubicích. Slavnosti byly zahájeny 14. srpna večer uměleckou akademií. Následující den v sobotu bylo na programu vítání hostů a zkouška na cvičení s tyčemi a zápasnickou školu. Odpolední slavnosti byly zahájeny průvodem, ve kterém šlo přes pět set Sokolů v kroji, ze kterých bylo 60 z pardubické jednoty. Průvod došel až na náměstí, kde byli Sokolové očekáváni starostou města a obecním zastupitelstvem. Starosta města F. Hoblík je přivítal slavnostním proslovem, ve kterém vyzdvihl význam Sokola pro český národ. Poté promluvil župní starosta Dr. K. Pippich, který poděkoval za přivítání a pronesl proslov. Po proslovu

⁴⁰⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 137-142, Kronika 1863-1937.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 158-159.

⁴⁰⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 186, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

⁴⁰⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 159-161, Kronika 1863-1937.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 170-179.

župního starosty zahrála městská hudba národní hymnu. Poté pokračoval celý průvod v cestě na cvičiště. Cvičení řídil župní náčelník F. Kudrnáč. Po cvičení byly přátelské večírky na Veselce a ve Staré besedě. Druhý den dopoledne byl na náměstí lidový koncert a odpoledne národní slavnost na Olšinkách, která se velmi vydařila. Díky ní získalo Družstvo pro postavení sokolovny 700 zl.⁴¹⁰ V roce 1898 uplynulo sto let od narození Františka Palackého. Pardubice při této příležitosti uspořádaly 3. července slavnost na jeho počest. Sokol se zúčastnil průvodu a na letním cvičišti mohlo obecnstvo sledovat prostná a cvičení družstev na nářadí. Česká obec sokolská pořádala ve dnech 13. – 16. srpna pouť na počest F. Palackého k jeho rodnému domu v Hodslavicích a zájezd do Valašského Meziříčí spojený s veřejným cvičením.⁴¹¹ Pardubický Sokol a Družstvo pro postavení tělocvičny pořádaly 2. července 1899 velikou národní slavnost a veřejné cvičení na Olšinkách. V průvodu šli členové Mužského pěveckého spolku Pernštýn, Českoslovanská obchodní beseda, Řemeslnická jednota, hasiči, dělnické spolky Barák a Havlíček a mnoho dalších. Této slavnosti se zúčastnili i Sokolové z Chrudimi, Dašic, Moravan a Sezemic. V průvodu šlo také 46 členů pardubické jednoty. Čistý zisk ze slavnosti byl 1000 zl. Letošní slet Východočeské sokolské župy se konal v Poličce, kam odjelo i 27 členů pardubického Sokola. Druhý den – 14. srpna 1899 – se konal župní výlet na hrad Svojanov. Výlet byl dobrovolný a z Pardubic se ho zúčastnilo 10 členů jednoty.⁴¹²

V roce 1900 se župní cvičení konalo 5. srpna v Heřmanově Městci. Průvodu se zúčastnilo 46 členů pardubické jednoty v kroji, z čehož 26 cvičilo prostná a 3 družstva na nářadí.⁴¹³ V roce 1901 se konal IV. všesokolský slet, ke kterému se činovníci a cvičící členové jednoty pilně připravovali. Tohoto podniku se účastnilo 65 členů pardubického Sokola v kroji a 5 v občanském oděvu.⁴¹⁴ V roce 1903 byla v Pardubicích uspořádána hospodářsko-průmyslová výstava východočeského kraje, při které se konal župní slet a župní veřejné cvičení. V předvečer cvičení byla ve výstavní aréně pořádána umělecká akademie. V neděli 23. srpna dopoledne se konala zkouška na nástupy a prostná. Po třetí hodině odpolední se u nádraží seřadil průvod, který šel městem až na náměstí a odtud na výstaviště. V čele průvodu se neslo 16 praporů a za nimi šlo přes 200 Sokolů z Českých Budějovic, Protivína, Kolína, Poděbrad a Trutnova. Poté šlo 436 členů z východočeské župy. Na náměstí je přivítal a pozdravil starosta města Dr. A. Formánek, po němž promluvil župní starosta K.

⁴¹⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 185-190, Kronika 1863-1937.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 199-200.

⁴¹² Tamtéž, s. 206-207.

⁴¹³ Tamtéž, s. 216.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 223-226.

Pippich. Dále šel průvod na cvičiště, které bylo na výstavišti.⁴¹⁵ V roce 1907 byl nejdůležitějším podnikem jednoty V. všesokolský slet. Na něj se nacvičovala sletová prostrná pro muže a kužely pro ženy. Z pardubické jednoty odjelo na slet 45 mužů v kroji a 17 žen.⁴¹⁶

7.4 Účast spolku na kulturních akcích, slavnostech a výletech

V květnu 1868 uspořádal pardubický Sokol svůj první výlet. Brzy ráno se šlo nejprve do Chrudimi, kde se členové jednoty nasnídali, poté šli přes Janovice a Stolany do Vápenného Podolu, kde poobědvali a odpočinuli si. Poté vyrazili zpátky do Pardubic přes Heřmanův Městec.⁴¹⁷ V květnu 1868 byl položen základní kámen k Národnímu divadlu. Této národní slavnosti se účastnilo také 15 členů pardubického Sokola v kroji. Poté, co se účastníci slavnosti vrátili zpět do Pardubic, byli zde přivítáni mnohými občany a hudbou. V roce 1868 oslavily pardubické spolky Sokol, Měšťanská beseda, Divadelní ochotníci, Pernštýn a Ludmila společně sedmdesáté narozeniny Františka Palackého. Dne 13. června 1868 pořádaly slavnostní průvod městem s pochodněmi a druhý den společný výlet do Bělobranské dubiny, kde toto výročí oslavily.⁴¹⁸ První rok své činnosti oslavil spolek večerní přátelskou zábavou konanou 20. října 1868 v místnostech Měšťanské besedy.⁴¹⁹

18. července 1869 se do Prahy sjelo přes 1300 Sokolů, aby uctili památku prvního starosty pražského Sokola J. Fügnera a na jeho hrobě odhalili pomník. Pardubická jednota k této slavnosti vyslala sedmičlennou deputaci vedenou cvičitelem E. Gottliebem. Ve dnech 26. a 27. června 1869 pořádaly členky spolku Amerického klubu dam z Prahy výlet do Pardubic. Na jejich počest byla uspořádána na Veselce pěvecká akademie a výlet na Kunětickou horu. Obou těchto akcí se zúčastnil pardubický Sokol v kroji a výletu také deputace královéhradecké jednoty. Dne 27. srpna 1869 se konal tábor lidu na Kunětické hoře i přesto, že ho okresní hejtmanství zakázalo. Účastníky této akce čekala v Pardubicích na nádraží deputace pardubické jednoty. V průvodu, který se vydal odpoledne na Kunětickou horu, šlo za mateřovskou kapelou v sokolském kroji 50 členů pardubické jednoty pod vedením svého náčelníka Č. Červenky a 30 členů chrudimské jednoty. 24. září 1869 pořádal pardubický Sokol pochodňový průvod městem na oslavu zvolení JUDr. Jana Žáka zemským poslancem. Tento průvod však nebyl ohlášen okresnímu hejtmanství a tentokrát se jednota

⁴¹⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 242-243, Kronika 1863-1937.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 277-78.

⁴¹⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 41, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

⁴¹⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 19-20, Kronika 1863-1937.

⁴¹⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 12, s. 76, Kniha zápisů ze schůzí 1867-1871.

nevyhnula problémům. Čtyři členové pardubické jednoty a čtyři najatí hudebníci byli zažalováni pro přestupek proti shromažďovacímu zákonu. Okresní soud všechny osvobodil, ale vrchní soud v Praze je uznal vinnými a odsoudil je k peněžité pokutě. Obžalovaní se odvolali k nejvyššímu soudnímu dvoru, ale ten rozsudek předchozího soudu potvrdil.⁴²⁰

V roce 1873 uplynulo sto let od narození spisovatele Josefa Jungmanna. K slavnostnímu odhalení jeho pomníku v Praze vyslala pardubická jednota dvacetičlennou deputaci v kroji a s praporem. Oslava tohoto Jungmannova výročí se konala také v Pardubicích ve dnech 19. a 20. července. Večer 19. července prošel městem průvod, v jehož čele šli čtyři Sokolové s pochodněmi, po nich hudba, studenti, cechy, druhá hudba, obecní a okresní zastupitelstvo, výbor záložny, Ludmila, Divadelní ochotníci, Měšťanská beseda, Pernštýn a Sokol. Průvod se zastavil na náměstí, kde profesor Heš promluvil o Jungmannově životě a díle a Mužský pěvecký spolek Pernštýn zde zazpíval. Večerní slavnost skončila v sále Odeonu na Veselce koncertem. Druhý den se konal průvod do kostela na bohoslužby, kde se opět hovořilo o Jungmannovi. Slavnost byla zakončena koncertem na Vinici.⁴²¹

V roce 1874 pořádala jednota svůj ples 6. ledna v místnostech spolkového domu a pozvala do něj pouze členy Sokola a Měšťanské besedy. V únoru se ještě konaly tradiční šibřinky. V roce 1874 pořádal Sokol také několik výletů. Dne 14. června se konal společně s pardubickými spolky výlet do Dubiny, kterého se zúčastnili také členové jednot z Chrudimi a ze Sezemic. Průvod vyšel od spolkového domu a Sokolové šli v kroji, s praporem a hudbou. V srpnu 1874 se odhaloval v Chlumci nad Cidlinou Václavu Klimentu Klicperovi pomník. Této slavnosti se zúčastnila také dvanáctičlenná deputace pardubické jednoty v kroji. Další velická národní slavnost se konala 20. září 1874 při odhalení Žižkova pomníku v Přibyslavi, ke které pardubický Sokol vyslal desetičlennou deputaci v kroji.⁴²²

V červnu 1875 pořádala Měšťanská beseda výlet všech pardubických spolků do Dubiny, kterého se zúčastnilo také 14 členů jednoty. V červenci uctili Sokolové v kroji a se smuteční páskou a praporem ostatky posledního korunovaného českého krále Ferdinanda V., když byl převážen přes Pardubice do císařské hrobky ve Vídni. Dne 31. května 1876 se pardubická jednota osmnáctičlennou deputací zúčastnila pohřbu Františka Palackého, který byl zakládajícím členem pražského Sokola. Celkem bylo této akci přítomno 57 sokolských jednot s 37 prapory. V roce 1878 se jednota účastnila slavností, které pardubická obec pořádala při příležitosti pětistiletého výročí úmrtí Karla IV. 7. prosince byl uspořádán průvod

⁴²⁰ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 38-44, Kronika 1863-1937.

⁴²¹ Tamtéž, s. 67-68.

⁴²² Tamtéž, s. 70-74.

městem s 300 lampiony a pochodněmi. Účastníci průvodu se zastavili před radnicí, kde zazpíval zpěvácký spolek Pernštýn. V neděli 8. prosince se konaly bohoslužby, kde zaznělo kázání o Karlu IV. a jeho zásluhách o církev a stát a také o jeho vztahu k prvnímu pražskému arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic. Slavnost byla ukončena v Měšťanské besedě přednáškou Dr. A. Formánka a koncertem.⁴²³

V červnu roku 1880 pořádala jednota výlet na Kunětickou horu a v červenci se účastnila slavnosti, kterou uspořádaly sezemické spolky v Dubině ve prospěch stavby Národního divadla. Ve dnech 14. a 15. srpna 1880 byl pořádán zajímavý výlet. Členové spolku vyšli k večeru do Heřmanova Městce, kde přenocovali. Ráno šli dále do Vápenného Podolu a po prohlídce lázní a okolí se vrátili zpět do Heřmanova Městce, kde se po obědě konala zábava při hudbě. Dne 17. srpna oslavovaly Pardubice 50. narozeniny císaře Františka Josefa I. slavnostním průvodem, ve kterém byli hasiči, Sokolové, Pernštýn a vojenští vysloužilci.⁴²⁴

I v roce 1881 spolek pořádal několik výletů – do Bohdanče, Přelouče, Dašic, Holic, Sezemic, Medlešic a na Kunětickou horu. V zimě byly pro změnu pořádány zábavy při hudbě v besedních místnostech. Na oslavu sňatku korunního prince Rudolfa pořádaly místní spolky průvod s lampiony, kterého se zúčastnila i pardubická jednota. Dne 3. prosince přijeli korunní manželé do Pardubic na parforsní hony a jejich uvítání na nádraží se účastnil i Sokol. 28. září 1881 se světil pomník zakladatele jednoty a jejího prvního starosty Václava Bubeníka. Sokol se této slavnosti zúčastnil v kroji a s praporem a ozdobil starostův hrob věncem se slovanskou trikolorou.⁴²⁵

V květnu 1883 uspořádal pardubický Sokol výlet na Košumberk. Nejprve vyjeli členové jednoty ráno vlakem do Chrasti, odkud šli pěšky do Luže, kde poobědvali. Poté se vydali na Košumberk a odtud se vrátili zpět do Luže. Poté se již vraceli zpět do Pardubic.⁴²⁶ Pardubická jednota se také podílela na jedné z největších akcí, které se v Pardubicích v druhé polovině devatenáctého století pořádaly. Jednalo se o odhalení pomníku bratranců Veverkových v září roku 1883. Jednota se zúčastnila společně s dalšími dvanácti sokolskými jednotami slavnostního průvodu a k této příležitosti uspořádala také veřejné cvičení na

⁴²³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 75-80, Kronika 1863-1937.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 84-85.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 89-93.

⁴²⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 13, s. 149-154, Kniha zápisů ze schůzí 1871-1885.

Olšinkách. V tomto roce jednota pořádala vzdělávací členské večírky a zakoupením odborných knih položila základ k tělocvičné knihovně.⁴²⁷

První výlet jednoty v roce 1884 se konal v květnu na Kunětickou horu. V červenci pořádal Sokol a zpěvácké spolky Ludmila a Pernštýn výlet vlakem do Chocně. Po prohlídce města šli společně s několika členy choceňské jednoty do Brandýsa nad Orlicí, kde u pomníku J. Á. Komenského promluvil Dr. F. Hlubuček a zazpíval zde Pernštýn. Sokol vyslal v červnu 1884 šestičlennou deputaci k odhalení pomníku politikovi a novináři K. Sladkovskému na Olšanech a také na pohřeb V. B. Třebízského, který se konal 24. června.⁴²⁸

V roce 1885 se pardubická jednota chystala na oslavu svého dvacetiletého trvání, což bylo spojeno se sokolským župním sjezdem. Vypracováním programu celé slavnosti byl pověřen zvláštní komitét, který byl složen ze členů pardubického Sokola.⁴²⁹ Oslava dvacetiletého trvání spolku se konala ve dnech 14. – 16. srpna a její program byl určen takto: 14. srpna bude slavnost zahájena večer v místnostech Měšťanské besedy akademií. Den na to bude dopoledne vítání hostů, jejich ubytování a zkouška v letní tělocvičně. Odpoledne se spolky seřadí na Palackého třídě, bude následovat průvod městem do letní tělocvičny, kde se bude konat veřejné cvičení a koncert. Večer se bude pořádat sokolský věneček. 16. srpna se bude konat župní sjezd a společný sokolský oběd v Měšťanské besedě.⁴³⁰

V srpnu 1887 uspořádal Sokol společně s ostatními spolky výlet na Potštejn a na Lichnici a v září podnikl společně s holickou jednotou výlet do Dašic, kde uspořádaly veřejné cvičení.⁴³¹ 27. července 1890 se členové Sokola zúčastnili v kroji a s praporem svěcení praporu zdejší Řemeslnické jednoty. Náčelník zatloukl za jednotu hřeb do žerdě a pronesl při tom heslo: „*Jen vždy vpřed a nikdy zpět*“.⁴³² V roce 1892 se v Pardubicích slavilo 300. výročí narození J. Á. Komenského. Sokol dostal od slavnostního komitétu za úkol pořádání a vedení průvodu. V čele průvodu šla pardubická jednota, po ní následovala městská rada a obecní zastupitelstvo, Učitelská jednota Budeč, Literární spolek, profesorský a učitelský sbor, Dívčí pěvecký spolek Ludmila, Mužský pěvecký spolek Pernštýn a další. Průvod uzavírali hasiči.⁴³³

V roce 1900 byla v Pardubicích pořádána oslava J. Husa, která začala před pivovarem. Zde se shromáždili občané a spolky, aby odtud v průvodu šli osvětleným městem v čele

⁴²⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 103, Kronika 1863-1937.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 111-112.

⁴²⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 5-6, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 9.

⁴³¹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 137, Kronika 1863-1937.

⁴³² Tamtéž, s. 155.

⁴³³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 14, s. 226, Kniha zápisů ze schůzí 1885-1892.

s městskou radou až k radnici, kde měl proslov člen pardubického Sokola Vojtěch Horák. Poté zde bylo zazpíváno několik národních písní a na závěr byla svolána sláva památce J. Husa.⁴³⁴ Jednota se v roce 1901 zúčastnila velké národní slavnosti pořádané 14. července v Osicích na paměť stého výročí od narození tvůrce národní hymny a hudebního skladatele Františka Škroupa. Při slavnosti mu byla na osické škole odhalena pamětní deska a o jeho životě a díle promluvil univerzitní profesor O. Hostinský.⁴³⁵

V roce 1909 pořádala jednota svůj první výlet 10. června do Chrasti, pak do Luže, na Košumberk, do Nových Hradů a na Rychemburk. Konalo se i několik dalších výletů – k rybníku Dářko, do údolí Doubravky u Chotěboře a do Žďárských hor.⁴³⁶ 20. června 1909 se v Pardubicích konala matiční slavnost pořádaná místním odborem Ústřední matice školské. Na tuto slavnost byla pozvána i pardubická jednota Sokola, která svou účast přislíbila. V den slavnosti chtěl uspořádat matiční výbor průvod, na který však byly pozvány i spolky pro Sokol protichůdné. Po usnesení výboru jednoty se pardubický Sokol rozhodl, že se průvodu zúčastní v občanském oděvu za podmínky, že se ho nezúčastní spolky pro něj protichůdné (toto byl požadavek České obce Sokolské). Nakonec se pardubická jednota průvodu nezúčastnila, ale na slavnosti samotné se podílela a to cvičením žactva a odevzdáním 150 korun ze sbírky, která proběhla mezi členy Sokola.

7.5 Doba předválečná

Na valné hromadě pořádané 27. ledna 1910 za účasti 45 členů a členek pardubického Sokola byl za starostu zvolen F. Potůček, za místostarostu J. Ottu a za náčelníka F. Netušil.⁴³⁷ V roce 1910 pořádala jednota dva výlety – jeden na Oheb a druhý do Nasavrku, Prácheň a Strádova. 20 členů jednoty se jako pořadatelé zúčastnili veřejného letu prvního českého aviatika ing. Kašpara. V roce 1910 se pardubická jednota zúčastnila okrskového cvičení, které se 17. července konalo v Rovni. Zde šlo v průvodu z pardubické jednoty 27 bratrů a 30 dorostenců v kroji a cvičilo zde 23 členů, 10 žen a 30 dorostenců. Župní slet spojený s veřejným cvičením a závody se konal ve dnech 14. a 15. srpna v Chocni.⁴³⁸

V roce 1911 se valná hromada pořádala na počátku ledna. Za účasti 45 členů spolku. Za starostu jednoty byl opět zvolen F. Potůček, za místostarostu V. Grusa a za náčelníka F.

⁴³⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 220, Kronika 1863-1937.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 229.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 295.

⁴³⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 200-203, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

⁴³⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 305, Kronika 1863-1937.

Netušil.⁴³⁹ Pardubická jednota se v roce 1911 zúčastnila veřejných cvičení v Tuněchodech, Moravanech, Sezemicích, Dašicích, dále okrskového cvičení v Heřmanově Městci, župního cvičení v Poličce a zájezdu na Moravu – do Olomouce a Uherského Hradiště.⁴⁴⁰

Valná hromada v roce 1912 se konala 14. ledna za účasti 63 členů. Na této schůzi byl za starostu zvolen F. Potůček, za místostarostu V. Grus a za náčelníka F. Netušil.⁴⁴¹ V roce 1912 se poprvé sjeli Sokolové všech slovanských národů do Prahy k VI. všesokolskému sletu a k I. sletu Svazu slovanského sokolstva. Avšak přes veškerá vyzvání výboru nebyla účast členů pardubické jednoty na cvičeních nijak valná. Aby se o sokolském sletu něco dozvěděla také veřejnost, uspořádala pardubická jednota dva sokolské dýchánky a sokolskou akademii. Dýchánky se konaly v březnu 1912 v sále Měšťanské besedy a sokolská akademie se pořádala 16. května v Městském divadle, kde po proslovu starosty města ing. Josefa Prokopa promluvil o významu VI. sletu bratr dr. Němeček z Prahy. Poté následovala prostná cvičení žáků a žákyň, kužele dorostenců, sletová prostná mužů a žen, cvičení s meči a štíty a ukázky závodních cvičení na bradlech. Vše bylo doplněno hudební a zpěvní produkcí. Slet byl zahájen 23. června 1912 cvičením žactva a dorostu. Pardubická jednota k němu vypravila šestičlenné družstvo dorostu vedené bratrem Barvíkem. 28. června odjelo 43 bratrů a 13 sester do Prahy.⁴⁴²

19. ledna 1913 se pořádala řádná valná hromada za účasti 61 členů pardubické jednoty. Za starostu byl opět zvolen F. Potůček, za místostarostu V. Grus a za náčelníka F. Netušil.⁴⁴³ V tomto roce převzaly členky Sokola cvičení žen a zvolily za náčelnici A. Huškovou a za místonáčelnici A. Hladěnovou.⁴⁴⁴ Na mimořádné schůzi správního výboru v březnu 1913 bylo rozhodnuto oslavit padesáté výročí založení jednoty veřejným cvičením a akademií. Bylo zde také rozhodnuto postavit tělocvičnu pardubické jednoty a to nejdéle do roku 1917, kdy měl pardubický Sokol oslavit 50 let od schválení stanov jednoty hejtmanstvím.⁴⁴⁵ Slavnosti v roce 1913 byly zahájeny dětským dnem, kde měli žáci skupinová cvičení, žákyň švihadla a ženský dorost kužele a náradí. Slavnostní akademie pořádaná 14. června 1913 byla zahájena starostou jednoty, který promluvil o dějinách pardubického

⁴³⁹ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 202-203 Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 270-271.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 265.

⁴⁴² SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 318-320, Kronika 1863-1937.

⁴⁴³ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 313-314, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

⁴⁴⁴ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 325, Kronika 1863-1937.

⁴⁴⁵ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 320, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

Sokola. Po něm promluvil župní starosta dr. Pippich o významu sokolství. Následovala hudební produkce zpěvického spolku Pernštýn a poté přišlo na řadu cvičení mužů. Dále zahrál houslový virtuos Kamil Kisch, po něm cvičily ženy se světelnými kuželi a následovala další cvičení. Vlastní oslava se konala 15. června a byla zahájena průvodem, který prošel celým městem od nádraží až k Olšinkám. V průvodu bylo 130 hostů a 232 sokolských členů pardubické jednoty. Poté, co se účastníci průvodu shromáždili na cvičišti, promluvil k nim starosta města Josef Prokop. Nejprve přivítal hosty, poté ocenil práci pardubické jednoty a poblahopřál jí k jejímu jubileu. Pak bylo již zahájeno samotné cvičení, kde nastoupili dorostenci, muži i ženy.⁴⁴⁶

V roce 1914 se výroční valná hromada konala 24. ledna za přítomnosti 59 členů. Za starostu byl zvolen F. Potůček, za místostarostu V. Grus a za náčelníka J. Kulháněk.⁴⁴⁷ Pardubická jednota se hned od začátku roku připravovala na zájezdy do Brna a Lublaně a návštěva cvičení byla hojná. Protože tělocvična reálky nemohla pokrýt všechna cvičení, bylo cvičení žen přeloženo do tělocvičny měšťanských škol na Novém městě. Zájezd do Lublaně byl naplánován jako oplacení návštěvy Jihoslovanů na VI. všesokolském sletu v Praze. Dne 12. července se konal na Olšinkách den sokolské mládeže. V průvodu, který prošel městem, bylo kromě žáků a žákyň také 42 dorostenců a 27 dorostenek. 28. a 29. června 1914 se konal sokolský slet v Brně, kam odjelo z pardubické jednoty 43 bratrů v kroji, 9 v občanském šatu a 23 sester. Během cvičení přišla do Brna zpráva o zastřelení rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželky Žofie. Na důkaz smutku musela být odřeknuta další část pořadu. Hned na počátku války byla tělocvična Sokola proměněna ve vojenský lazaret a členové jednoty prozatím cvičili v tělocvičně měšťanských škol na Novém městě. Do první světové války muselo narukovat 88 členů pardubické jednoty.⁴⁴⁸

7.6 FUNKCIONÁŘI TĚL. JEDNOTY SOKOL V LETECH 1867 - 1913

Starostové spolku:

1867 – 1870 – V. Bubeník

1871 – 1872 – V. Lexa

1872 – 1878 – V. Bubeník

1879 – 1882 – L. Werner

⁴⁴⁶ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 326-329, Kronika 1863-1937.

⁴⁴⁷ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 15, s. 347-349, Kniha zápisů ze schůzí 1904-1920.

⁴⁴⁸ SOkA Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I, kniha č. 11, s. 337-343, Kronika 1863-1937.

1883 – 1885 – M. Hamatr
1885 – 1889 – F. Hlubuček
1890 – 1896 – M. Hamatr
1897 – 1900 – A. Čížek
1901 – 1903 – V. Grus
1904 – 1906 – E. Kraus
1906 – 1903 – F. Potůček

Místostarostové spolku:

1867 – L. Werner
1868 – K. Černík
1869 – V. Morávek
1869 – 1874 – M. Hamatr
1875 – z tohoto roku chybí záznamy, dá se však předpokládat, že náměstkem byl M. Hamatr
1876 – M. Hamatr
1877 – 1878 – z těchto let chybí záznamy, dá se však předpokládat, že náměstkem byl M.

Hamatr

1879 – V. Lexa
1880 – 1881 – A. Formánek
1882 – M. Hamatr
1883 – 1884 – F. Hlubuček
1885 – 1888 – A. Chlad
1889 – V. Jaňura
1889 – F. Kašpar
1890 – 1895 – F. Hlubuček
1896 – 1897 – F. Kostelecký
1898 – 1900 – F. Potůček
1901 – A. Jelínek
1902 – J. Otto
1903 – E. Kraus
1904 – 1905 – F. Kostelecký
1906 – V. Grus
1907 – 1908 – J. Síla
1909 – 1910 – J. Otto
1911 – 1913 – V. Grus

8. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo popsat spolkový život v Pardubicích v poslední čtvrtině 19. století. Protože bylo nemožné zpracovat historii všech spolků, které v tomto období v Pardubicích působily, rozhodla jsem se vybrat jen čtyři z nich a díky nim co nejvíce proniknout do spolkového života v Pardubicích. Mezi vybranými spolky byla Měšťanská beseda, Dívčí pěvecký spolek Ludmila, Hospodářský spolek a Tělocvičná jednota Sokol. Bylo zajímavé sledovat, jakou činnost spolky vyvíjely, jaké byly jejich prioritní cíle i to, jak se zapojovaly do společenského života v Pardubicích. Myslím si, že všechny bez výjimky spolkový a společenský život v Pardubicích ovlivňovaly, i když některé z nich méně a některé naopak více.

Důležitá byla například jejich charitativní činnost, ve které podle mého názoru, vynikal především Dívčí pěvecký spolek Ludmila. Jeho zásluhou byla v Pardubicích zřízena opatrovna, kterou Ludmila díky výnosům ze své pěvecké činnosti podporovala. Ale ani ostatní spolky nezůstávaly pozadu a snažily se všemožně pomáhat. Svým způsobem výjimku tvořil Hospodářský spolek, který se zaměřil především na pomoc rolníkům a v jejich činnosti je také podporoval. Nejen, že jim přerozděloval došlé dotace, ale také jim sám poskytoval různé plodiny a hnojiva. Dalším zajímavým ukazatelem bylo zapojování spolků do politického života. V tomto ohledu byla nejvíce aktivní Tělocvičná jednota Sokol, která s tímto měla problémy, a dokonce jí několikrát hrozilo rozpuštění. Velký kontrast se ukázal v srpnu 1868, kdy pardubický Sokol podpořil deklaraci českých poslanců telegramem, zatímco Měšťanská beseda byla v tomto ohledu velmi opatrná. Nejprve svolala schůzi, kde rozhodla, že jakákoliv podpora je v rozporu se stanovami spolku, které jí zakazovaly zasahovat do politických záležitostí, a tak se k této události raději veřejně nevyjádřila. V tomto ohledu zůstal jak Dívčí pěvecký spolek Ludmila, ale i Hospodářský spolek, stranou.

Důležitou náplní života spolků bylo pořádání různých slavností ve městě. Vždyť právě díky Hospodářskému spolku byla v Pardubicích v roce 1883 uspořádána jedna z největších akcí druhé poloviny 19. století – odhalení pomníku bratranců Veverkových. Tělocvičná jednota Sokol zase pořádala veřejná cvičení, účastnila se průvodů ve městě a různých oslav. Hlavní náplní Dívčího pěveckého spolku Ludmila bylo zpívání pro veřejnost, takže tento spolek pořádal často různé koncerty a zábavy, kterých se pardubické obyvatelstvo hojně účastnilo. Spolky také pořádaly různé výlety, na které byly zvány i ostatní spolky z Pardubic. Činnost spolků však šla i za hranice města. Tělocvičná jednota Sokol se účastnila sletů a

veřejných cvičení sokolské župy, Ludmila vystupovala na koncertech a slavnostech pořádanými spolky z jiných měst, Hospodářský spolek se zase účastnil různých výstav a pravidelně jezdil na výlety na Moravu. Z tohoto vybočovala pouze Měšťanská beseda, která se soustředila pouze na svou činnost v Pardubicích. Beseda se stala místem, kam mohli nejen členové, ale také obyvatelé Pardubic chodit, aby zde četli časopisy, hovořili o různých tématech, nebo se zúčastnili divadelních a hudebních zábav. Protože většina pardubických spolků neměla vlastní spolkové místnosti, sloužily jim pro schůze, plesy a různé zábavy právě místnosti Besedy. Co se týká loajálnosti těchto spolků k císaři, mohu říct, že jejich postoj k němu byl kladný. Vždy, když se císař objevil ve městě, spolky ho přivítaly a v případě, že měl císař nebo jeho manželka jubileum, neopomněly jim zaslat telegram. Na druhou stranu podporovaly veškeré vlastenecké myšlenky. Například kladení základního kamene k Národnímu divadlu se zúčastnil Pěvecký spolek Ludmila i Tělocvičná jednota Sokol.

Dalším častým jevem, který se linul historií všech čtyř spolků, byla častá rezignace hlavních funkcionářů, kteří se ale téměř vždy nechali ostatními členy výboru přesvědčit, aby na svém postu ještě setrvali. Ve sledovaném období můžeme u spolků také pozorovat, kdy jsou na vzestupu a naopak, kdy byla jejich činnost utlumena. Obecně se dá říci, že negativní vliv na jejich činnost měly války, napjatá politická situace a z vnitřních vlivů to byly finanční problémy a rozpory mezi členy spolku (především členů výborů). Další jev, který stojí za připomenutí je skutečnost, že v čele spolků a v jejich výborech byli velmi často ti samí lidé.

Na závěr bych ráda podotkla, že všechny čtyři jmenované spolky se výrazně zapsaly do dějin Pardubic, které svou činností velmi ovlivnily. Jejich práce byla nezbytná a jsem ráda, že jsem se mohla věnovat jejich historii a upozornit na jejich přínos pro tehdejší pardubickou společnost. Doufám, že se mi podařilo zachytit spolkový život v Pardubicích v daném období a zároveň bych byla ráda, aby tato diplomová práce přispěla k většímu zájmu o tento fenomén.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1 Prameny

9.1.1 Archivní prameny

Státní okresní archiv Pardubice, Dívčí pěvecký spolek Ludmila Pardubice 1864-1948, kniha č. 1, 2, 3, 4, 5.

Státní okresní archiv Pardubice, Hospodářský spolek pro okresy Pardubice, Holice a Přelouč 1862-1933, inv. č. 4, 5, 6, 7, kart. 1.

Státní okresní archiv Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice 1862-1933, kniha č. 2, 4, 5, 6, 7.

Státní okresní archiv Pardubice, Sokol - tělovýchovná jednota Pardubice I 1862-2003, kniha č. 11, 12, 13, 14, 15.

9.1.2 Tištěné prameny

HEŠ, Gustav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pardubického za rok 1873.* Pardubice.

HEŠ, Gustav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pardubického za rok 1878.* Pardubice, 1879.

SOVA, František Vratislav. *Třicet let činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický od založení téhož co hospodářského odboru v roce 1861–1862 až do roku 1891, spolu s výroční zprávou téhož spolku za r. 1890.* Pardubice, 1891.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1884.* Pardubice, 1885.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický v roce 1886.* Pardubice, 1887.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1891.* Pardubice, 1892.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1892.* Pardubice, 1893.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1893.* Pardubice, 1894.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1894.* Pardubice, 1895.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1895.* Pardubice, 1896.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1896*. Pardubice, 1897.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubský, Přeloučský a Holický za rok 1897*. Pardubice, 1898.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1899*. Pardubice, 1900.

SOVA, František Vratislav. *Výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1900*. Pardubice, 1901.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1901*. Pardubice, 1902.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátáprvá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1902*. Pardubice, 1903.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá druhá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1903*. Pardubice, 1904.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátátřetí výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1904*. Pardubice, 1905.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátáčtvrtá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1905*. Pardubice, 1906.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá šestá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1907*. Pardubice, 1908.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá sedmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1908*. Pardubice, 1909.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá osmá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1909*. Pardubice, 1910.

SOVA, František Vratislav. *Čtyřicátá devátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1910*. Pardubice, 1911.

SOVA, František Vratislav. *Padesátá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický za rok 1911*. Pardubice, 1912.

SOVA, František Vratislav. *Padesátá první výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1912*. Pardubice, 1913.

SOVA, František Vratislav. *Padesátá druhá výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1913*. Pardubice, 1914.

SOVA, František Vratislav. *Padesátá třetí výroční zpráva o činnosti hospodářského spolku pro okresy pardubický, přeloučský a holický za rok 1914*. Pardubice, 1915.

9.2 Literatura

130 let Sokola v Pardubicích. Pardubice, 1993.

Padesát let činnosti občanské záložny v Pardubicích 1863-1913. Pardubice, 1913.

BRONCOVÁ, Dagmar et al. *Kniha o městě Pardubice.* Praha, 1999. ISBN 80-86098-12-5.

CÍSAŘ, Jan. *Historie divadelní Pardubic a okolí.* Pardubice, 2002. ISBN 80-238-9325-4.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918.* Praha, 1998. ISBN 80-85983-47-8.

KOTYK, Jiří. *Pardubické podobizny.* Pardubice, 1995. ISBN 80-85211-03-3.

LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990.* Praha, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

POTĚŠIL, František Karel. *Adresář města Pardubic spolu s průvodcem po městě a okolí.* Pardubice, 1911.

ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko.* Díl 3. Pardubice, 1909.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem.* Díl 1., část 2., Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900. Pardubice, 1923.

SOVA, František Vratislav. *Vynálezci ruchadla.* Pardubice, 1883.

ŠEBEK, František. *Stoleté ohlédnutí: Život Pardubic kolem roku 1900.* Pardubice, 2000. ISBN 80-85211-09-2.

ŠEBEK, František - ZIKMUNDA, Vlastimil. *Pardubicko.* Hradec Králové, 1985.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*. Hradec Králové, 2002. ISBN 80-7041-005-1.

VELICHOVÁ, Martina. *Pomník bratřanců Veverkových v Pardubicích*. BP, Pardubice, 2007.

WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy v Pardubicích od roku 1862 až do roku 1887*. Pardubice, 1888.

9.3 Elektronické zdroje

FUREK, Adam. *Právní předpisy ČR upravující právní postavení církví a náboženských společností a další související otázky*. [cit. 2009-10-9]. URL: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>>.

10. Resumé

The objective of this master's thesis is to examine Pardubice club life in the last quarter of the 19th century. As there was a large number of clubs at that time, to outline the history of all of them proved impossible. For this reason, I decided on four clubs which I deemed most significant for Pardubice. These included The Czech Casino (Měšťanská beseda), The Ludmila Girls Choir (Dívčí pěvecký spolek Ludmila), The Agricultural Club (Hospodářský spolek) and The Sokol Club (Tělocvičná jednota Sokol). All of them greatly influenced not only club life, but also social life in Pardubice as a whole since they held lectures, dances, festivals as well as many other cultural events. The fundamental part in the club life was played by The Czech Casino. Other clubs enjoyed its patronage as it provided its facilities for their meetings and parties. The building also provided an important meeting place for Pardubice citizens who could read newspapers, attend interesting lectures or make conversation in the premises. The clubs proved invaluable especially in charity work. All clubs were engaged in this kind of work, but The Ludmila Girls Choir most significantly. It established the Pardubice children's home and supported it even after the town council took over. The main purpose of The Agricultural Club was to facilitate farmers' work through running meetings and seminars. The Club also redistributed subsidies from the state and gave farmers financial as well as material support. As for The Sokol Club, it provided not only physical, but also intellectual training-in addition to public athletic events and Sokol festivals also organized lectures and excursions. The clubs declined due to wars (primarily the Austro-Prussian War in 1866), political tension and a number of inner issues such as financial problems and disputes among club members and members of the boards in particular.

The first chapter of this master's thesis contains history of the Czech lands between 1848 and 1914, including the history of club life and legislation on clubs. The next two chapters look at the history of Pardubice in the same time period and the history of other Pardubice clubs. They are followed by the fundamental part of this thesis, which is a detailed history of the four clubs listed above - The Czech Casino, The Ludmila Girls Choir, The Agricultural Club and The Sokol Club - from their foundation until 1914, with a prospective short note on their activities during the First World War. I hope to have covered club life in Pardubice at that time and I would be pleased to see this master's thesis contribute to a greater interest in this phenomenon.